

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

**ΣΧΟΛΗ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΙΩΝ –
ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ**

**Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στους
προπτυχιακούς φοιτητές του ΕΜΠ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δημητρίου Παντελής

**Επιβλέπων: Δαμίγος Δημήτρης
Επικ. Καθηγητής ΕΜΠ**

Αθήνα 2014

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΙΩΝ – ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΩΝ
ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

**Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στους προπτυχιακούς
φοιτητές του ΕΜΠ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δημητρίου Παντελής

Εγκρίθηκε από την τριμελή επιτροπή στις / /2014

Δαμίγος Δημήτρης, Επίκουρος Καθηγητής ΕΜΠ,

Καλιαμπάκος Δημήτρης, Καθηγητής ΕΜΠ,

Μενεγάκη Μαρία, Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΜΠ,

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1 Η διεθνής οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις στην Ελλάδα	1
1.1 Τα αίτια της οικονομικής κρίσης.....	1
1.2 Η μετάδοση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.....	2
2 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα	6
2.1 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία και κοινωνία	6
2.2 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην εκπαίδευση	13
3 Σκοπός της εργασίας.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΈΡΕΥΝΑ ΜΕ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	20
1 Εισαγωγή.....	20
2 Τα στάδια μιας έρευνας με ερωτηματολόγιο	22
2.1 Γενικά	22
2.2 Ανάλυση των σταδίων	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	40
1 Περιγραφή ερωτηματολογίου	40
2 Παρουσίαση αποτελεσμάτων της έρευνας.	41
2.1 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητα και στο επίπεδο διαβίωσης.....	41
2.2 Οικονομική κρίση και κόστος σπουδών.....	54
2.3 Οικονομική κρίση και ανθρώπινες σχέσεις.....	63
2.4 Οικονομική κρίση και σπουδές	67
2.5 Δημογραφικά στοιχεία ερωτώμενων	75
3 Διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	104
Βιβλιογραφία	107
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	111

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1.	Στοιχεία δημόσιου και εξωτερικού χρέους για τα έτη 2008 - 2013	4
Πίνακας 2.	Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας για τα έτη 2008 - 2013.....	11
Πίνακας 3.	Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, του πληθυσμού ηλικίας 18 ετών και άνω, κατά κατάσταση απασχόλησης.....	11
Πίνακας 4.	Ετήσιες δημόσιες δαπάνες ανά φοιτητή σε μονάδες ΙΑΔ στην πρωτοβάθμια (ISCED 1), δευτεροβάθμια (ISCED 2-4), και τριτοβάθμια (ISCED 5-6) εκπαίδευση, βασισμένες σε ισοδύναμο αριθμό πλήρους φοίτησης σε σταθερές τιμές για τα έτη 2000, 2007, 2008 και 2009	14
Πίνακας 5.	Μέσες ετήσιες μεικτές αποδοχές πανεπιστημιακών μετά τις νέες μειώσεις (αξία σε €ΜΑΔ, 2011)	19
Πίνακας 6.	Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητα.....	42
Πίνακας 7.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης	44
Πίνακας 8.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Στέγαση	45
Πίνακας 9.	Περικοπές στα έξοδά σας λόγω της οικονομικής κρίσης - Ένδυση/Υπόδηση	46
Πίνακας 10.	Περικοπές στα έξοδά σας λόγω της οικονομικής κρίσης - Μετακινήσεις (π.χ. προς Ε.Μ.Π, τον τόπο κατοικίας, κ.ά.)	47
Πίνακας 11.	Περικοπές στα έξοδά σας λόγω της οικονομικής κρίσης - Διασκέδαση / Ψυχαγωγία/Χόμπι	48
Πίνακας 12.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ξένες γλώσσες-άλλα προσόντα.....	49
Πίνακας 13.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ταξίδια/εκδρομές	50
Πίνακας 14.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Δαπάνες φοίτησης (π.χ. εκτυλώσεις, βοηθήματα, κ.ά.).....	51
Πίνακας 15.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Άλλες κατηγορίες δαπανών.....	52
Πίνακας 16.	Πώς χαρακτηρίζεται τη διαβίωση σας από οικονομικής πλευράς.....	53
Πίνακας 17.	Εκτίμηση αύξησης κόστους σπουδών	54
Πίνακας 18.	Αύξηση κόστους μετακινήσεων	55
Πίνακας 19.	Αύξηση κόστους διαβίωσης (σίτιση-στέγαση).....	56
Πίνακας 20.	Αύξηση κόστους σπουδών (συγγράμματα/βοηθήματα).....	57
Πίνακας 21.	Αύξηση κόστους για άλλες δαπάνες.....	58
Πίνακας 22.	Μηνιαία έξοδα	59
Πίνακας 23.	Ποσοστό κάλυψης δαπανών φοίτησης ανά πηγή	60
Πίνακας 24.	Σίτιση στο εστιατόριο.....	61
Πίνακας 25.	Επίδραση της κρίσης στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας.....	63
Πίνακας 26.	Επιπτώσεις στην ψυχική διάθεση.....	64
Πίνακας 27.	Επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας	65
Πίνακας 28.	Επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των φοιτητών.....	66
Πίνακας 29.	Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στις σπουδές.....	67
Πίνακας 30.	Πώς έχει επιδράσει στις σπουδές η οικονομική κρίση	69
Πίνακας 31.	Αρνητική επίδραση της κρίσης στην ποιότητα των σπουδών του ΕΜΠ.....	70
Πίνακας 32.	Πώς έχει επιδράσει στην ποιότητα σπουδών η οικονομική κρίση	71
Πίνακας 33.	Σε τι βαθμό επηρεάστηκε η φοιτητική μέριμνα του Ε.Μ.Π.	73
Πίνακας 34.	Πώς έχει επιδράσει στην ποιότητα σπουδών η οικονομική κρίση	74
Πίνακας 35.	Στόχος πενταετούς αποφοίτησης.....	75
Πίνακας 36.	Έτος φοίτησης	75
Πίνακας 37.	Σχολή φοίτησης.....	76
Πίνακας 38.	Μέλη οικογένειας	76
Πίνακας 39.	Διαμονή	77
Πίνακας 40.	Οικονομική κατάσταση	77

Ευρετήριο Σχημάτων

Σχήμα 1.	Σχέση μεταξύ των περιθωρίων (spreads) των ελληνικών 10ετών ομολόγων, των CDS και του καθαρού ποσού των CDS (net notional amount).....	5
Σχήμα 2.	Μέτρα λιτότητας ως % ΑΕΠ και ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ, 2011-2012....	10
Σχήμα 3.	Ποσοστό πληθυσμού που αδυνατεί να καλύψει συγκεκριμένες ανάγκες, Ελλάδα 2009-2012	12
Σχήμα 4.	Μειώσεις δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση την περίοδο 2008-2012	16
Σχήμα 5.	Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητα	42
Σχήμα 6.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης	44
Σχήμα 7.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Στέγαση.....	45
Σχήμα 8.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ένδυση/Υπόδηση.....	46
Σχήμα 9.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Μετακινήσεις (π.χ. προς Ε.Μ.Π, τον τόπο κατοικίας, κ.ά.)	47
Σχήμα 10.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Διασκέδαση/ Ψυχαγωγία/Χόμπι ..	48
Σχήμα 11.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ξένες γλώσσες-άλλα προσόντα ...	49
Σχήμα 12.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ταξίδια/εκδρομές.....	50
Σχήμα 13.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Δαπάνες φοίτησης (π.χ. εκτυπώσεις, βοηθήματα, κ.ά.)	51
Σχήμα 14.	Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Άλλες κατηγορίες δαπανών	52
Σχήμα 15.	Πώς χαρακτηρίζεται τη διαβίωση σας από οικονομικής πλευράς	53
Σχήμα 16.	Αύξηση κόστους σπουδών στις μετακινήσεις	55
Σχήμα 17.	Αύξηση κόστους σπουδών στη διαβίωση (σίτιση-στέγαση).....	56
Σχήμα 18.	Αύξηση κόστους σπουδών (συγγράμματα/βοηθήματα).....	57
Σχήμα 19.	Αύξηση κόστους για άλλες δαπάνες	58
Σχήμα 20.	Μηνιαία έξοδα.....	59
Σχήμα 21.	Ποσοστό κάλυψης δαπανών φοίτησης ανά πηγή.....	61
Σχήμα 22.	Σίτιση στο εστιατόριο.....	62
Σχήμα 23.	Επίδραση της κρίσης στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας	63
Σχήμα 24.	Επιπτώσεις στην ψυχική διάθεση.....	64
Σχήμα 25.	Επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας	65
Σχήμα 26.	Επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των φοιτητών	66
Σχήμα 27.	Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στις σπουδές	68
Σχήμα 28.	Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στις σπουδές	69
Σχήμα 29.	Αρνητική επίδραση της κρίσης στην ποιότητα των σπουδών του ΕΜΠ	70
Σχήμα 30.	Πώς έχει επιδράσει στην ποιότητα σπουδών η οικονομική κρίση.....	72
Σχήμα 31.	Σε τι βαθμό επηρεάστηκε η φοιτητική μέριμνα του Ε.Μ.Π.	73
Σχήμα 32.	Πώς έχει επιδράσει στη φοιτητική μέριμνα η οικονομική κρίση	74
Σχήμα 33.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στα είδη πρώτης ανάγκης	80
Σχήμα 34.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στη στέγαση.....	81
Σχήμα 35.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στην ένδυση/υπόδηση.....	81
Σχήμα 36.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στην απόκτηση προσόντων.....	82
Σχήμα 37.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στις δαπάνες φοίτησης.....	83
Σχήμα 38.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 και αυξήσεων κόστους προμήθειας συγγραμμάτων/βοηθημάτων	84
Σχήμα 39.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 και της επίδρασης στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας	85
Σχήμα 40.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 και επιπτώσεων στην ψυχική διάθεση	86
Σχήμα 41.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 και επίδρασης στις σπουδές	87
Σχήμα 42.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 με δυσκολία παρακολούθησης λόγω εργασίας	88

Σχήμα 43.	Συσχέτιση Ερώτησης 1 με αδυναμία προμήθειας βοηθημάτων/συγγραμμάτων	89
Σχήμα 44.	Συσχέτιση Ερώτησης 4 με την επίδραση της κρίσης στις σπουδές	90
Σχήμα 45.	Συσχέτιση Ερώτησης 4 με δυσκολία παρακολούθησης λόγω εργασίας	91
Σχήμα 46.	Συσχέτιση Ερώτησης 4 με την αύξηση του κόστους προμήθειας βοηθημάτων/συγγραμμάτων	92
Σχήμα 47.	Συσχέτιση Ερώτησης 4 με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στη φοιτητική μέριμνα.....	93
Σχήμα 48.	Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ψυχική διάθεση.....	94
Σχήμα 49.	Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στις σπουδές.....	95
Σχήμα 50.	Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την αδυναμία παρακολούθησης λόγω εργασίας. 96	
Σχήμα 51.	Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την αδυναμία παρακολούθησης λόγω αύξησης του κόστους μετακίνησης	97
Σχήμα 52.	Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την έλλειψη διάθεσης παρακολούθησης	98
Σχήμα 53.	Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στη φοιτητική μέριμνα	99
Σχήμα 54.	Συσχέτιση Ερώτησης 9 και της μείωσης του ενδιαφέροντος των φοιτητών για τις σπουδές	100
Σχήμα 55.	Συσχέτιση Ερώτησης 14 και της αρνητικής επίδρασης της οικονομικής κρίσης στη φοιτητική μέριμνα	101
Σχήμα 56.	Συσχέτιση Ερώτησης 14 και της αρνητικής επίδρασης στην παροχή συγγραμμάτων.....	102
Σχήμα 57.	Συσχέτιση Ερώτησης 14 και της αρνητικής επίδρασης σε παροχές σίτισης/στέγασης.....	102
Σχήμα 58.	Συσχέτιση Ερώτησης 14 και της αρνητικής επίδρασης σε παροχές αθλητισμού/πολιτισμού.....	103

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτέλεσε η διερεύνηση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στους προπτυχιακούς φοιτητές του ΕΜΠ. Τα θέματα που εξετάζονται αφορούν τόσο στις σπουδές όσο και στην καθημερινότητα των προπτυχιακών φοιτητών (π.χ. επίπεδο διαβίωσης, διαπροσωπικές σχέσεις, κ.λπ.). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ειδικά δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο συμπληρώθηκε από τους ερωτώμενους μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας (Google Drive).

Η διπλωματική εργασία δομείται ως ακολούθως:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των αιτιών και των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία και κοινωνία, με ιδιαίτερη αναφορά στις επιπτώσεις στην Παιδεία. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφονται τα στάδια μιας έρευνας με ερωτηματολόγιο. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά το ερωτηματολόγιο και τα αποτελέσματα της έρευνας. Η στατιστική επεξεργασία περιλαμβάνει τόσο την ανάλυση των απαντήσεων όσο και τη συσχέτιση των μεταβλητών προκειμένου να εξαχθούν επιπρόσθετα συμπεράσματα. Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο συνοψίζονται τα κυριότερα συμπεράσματα της έρευνας.

Οφείλω θερμές ευχαριστίες στον Επιβλέποντα Καθηγητή της διπλωματικής εργασίας κ. Δ. Δαμίγο, Επίκ. Καθηγητή ΕΜΠ, για τη βοήθεια και στήριξή του στην εκπόνηση της παρούσας Διπλωματικής εργασίας, καθώς και στα δύο άλλα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, τον κ. Δ. Καλιαμπάκο, Καθηγητή ΕΜΠ και την κα Μ. Μενεγάκη, Επίκ. Καθηγήτρια ΕΜΠ, για τις χρήσιμες παρατηρήσεις τους. Επίσης, θερμές ευχαριστίες οφείλω στους φοιτητές που συμμετείχαν στην έρευνα και συνέβαλαν αποφασιστικά στην υλοποίηση της εργασίας. Τέλος, την παρούσα διπλωματική εργασία την αφιερώνω σε όσους με στήριξαν και με βοήθησαν ώστε να εκπληρώσω τις σπουδές μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ελληνική κοινωνία πλήττεται τα τελευταία 4 χρόνια από μία πρωτοφανή οικονομική κρίση, η οποία εκδηλώθηκε αρχικά το 2008 μετά την κατάρρευση της αμερικανικής τράπεζας Lehman Brothers. Η κρίση αυτή, η οποία έχει δραματικές συνέπειες στον παραγωγικό και κοινωνικό ιστό της χώρας, δεν άφησε αλώβητη ούτε την Παιδεία. Το ονομαστικό ΑΕΠ σημείωσε σωρευτική μείωση περίπου 22%, μεταξύ 2008-2013. Η αγοραστική δύναμη των αποδοχών του συνόλου των μισθωτών μειώθηκε σωρευτικά κατά την περίοδο 2010-2013, κατά 37,2% και η πτώση της εγχώριας ζήτησης επέστρεψε στα επίπεδα του 1999. Το ποσοστό ανεργίας εκτοξεύτηκε από το 7,8%, το 2008, στο 27,5%, το 2013 και σε απόλυτους αριθμούς χάθηκαν πάνω από 1 εκατ. θέσεις εργασίας. Επίσης, το ποσοστό των ατόμων που αντιμετώπισαν υλική αποστέρηση το 2012 αυξήθηκε σε 33,7% από 21,8% που ήταν το 2008. Όσον αφορά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι ονομαστικές μειώσεις των δαπανών μεταξύ 2009-2013 ανήλθαν σε 46%. Οι απώλειες ως προς τους προϋπολογισμούς των Πανεπιστημίων ανήλθαν σε ποσοστό της τάξης του 60%, ενώ καταργήθηκαν και άλλες εισφορές, όπως π.χ. αυτές προς τις Πολυτεχνικές Σχολές από δημόσια και ιδιωτικά κατασκευαστικά έργα. Επιπλέον, με την αναδιάρθρωση του χρέους με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (το γνωστό PSI), τα ελληνικά πανεπιστήμια έχασαν περίπου 100 εκατ. Ευρώ.

Λαμβάνοντας υπόψη τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην ελληνική κοινωνία γενικότερα και στην εκπαίδευση ειδικότερα, η παρούσα διπλωματική εργασία αποσκοπεί στη διερεύνηση των επιπτώσεων της κρίσης ειδικά στους προπτυχιακούς φοιτητές του ΕΜΠ και στις οικογένειές τους, σε σχέση με τις αλλαγές στις συνθήκες διαβίωσης, την ψυχολογική τους κατάσταση και τις σχέσεις στην οικογένεια. Επιπλέον, διερευνώνται οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις σπουδές στο ΕΜΠ από πλευράς ποιότητας σπουδών, φοιτητικής μέριμνας, σχέσεων φοιτητών, εμποδίων φοίτησης, κ.λπ.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ειδικά δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο συμπληρώθηκε από τους ερωτώμενους μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας (Google Drive). Η χρήση του διαδικτυακού ερωτηματολογίου επέτρεψε τη συλλογή ενός μεγάλου αριθμού ερωτηματολογίων για τις ανάγκες της έρευνας και, ταυτόχρονα, διευκόλυνε την κωδικοποίηση και επεξεργασία των απαντήσεων, καθώς

οι απαντήσεις αποθηκεύονταν σε βάση δεδομένων, από την οποία μεταφέρθηκαν σε κατάλληλο στατιστικό πρόγραμμα. Από την άλλη πλευρά, η χρήση του διαδικτυακού ερωτηματολογίου δεν κατέστησε εφικτή την καταγραφή των αρνήσεων συμμετοχής στην έρευνα και δεν επέτρεψε την εις βάθος συζήτηση με τους ερωτώμενους αναφορικά με τις απαντήσεις σε συγκεκριμένα ερωτήματα.

Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα της έρευνας 4 στους 5 φοιτητές δηλώνουν ότι οι ίδιοι και οι οικογένειές τους έχουν επηρεαστεί αρκετά ή πολύ από την οικονομική κρίση και 6 στους 10 θεωρούν ότι η κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά τις σπουδές τους, προσδιορίζοντας ως βασικές αιτίες την αδυναμία παρακολούθησης λόγω εργασίας, τη μη δυνατότητα αγοράς/εκτύπωσης συγγραμμάτων και την έλλειψη διάθεσης για παρακολούθηση των διαλέξεων. Αντίστοιχο ποσοστό δηλώνει ότι η κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στην ποιότητα σπουδών στο ΕΜΠ, εξαιτίας της έλλειψης ενδιαφέροντος από φοιτητές αλλά και καθηγητές, καθώς και λόγω της μείωσης των φοιτητικών παροχών, της μείωσης των εργαστηρίων και των εργαστηριακών διπλωματικών, τη μείωση της φοιτητικής μέριμνας, κ.λπ. Τέλος, με βάση τις απαντήσεις φαίνεται ότι η κρίση έχει, επίσης, δυσμενείς επιπτώσεις στις σχέσεις των μελών της οικογένειας αλλά και των φοιτητών μεταξύ τους.

Τα αποτελέσματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας αναδεικνύουν με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο την επίδραση της οικονομικής κρίσης τόσο στους προπτυχιακούς φοιτητές του ΕΜΠ και στις οικογένειές τους, όσο και στο ίδιο το Ίδρυμα. Σε αυτή τη βάση θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν προκειμένου να αναληφθούν στοχευμένες δράσεις από την πλευρά του Ιδρύματος αλλά και της Πολιτείας προκειμένου αφενός να εξασφαλιστούν κατάλληλες συνθήκες και ίσες ευκαιρίες για όλους στη φοίτηση και αφετέρου να διαφυλαχτεί η υψηλή ποιότητα σπουδών και η φοιτητική μέριμνα στο ΕΜΠ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1 Η διεθνής οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις στην Ελλάδα

1.1 Τα αίτια της οικονομικής κρίσης

Το 2008, η κατάρρευση της αμερικανικής τράπεζας Lehman Brothers αποτελεί το εναρκτήριο λάκτισμα μιας νέας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αντίστοιχης αν όχι μεγαλύτερης αυτής του 1929, ωθώντας το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα στα όριά του.

Όπως αναφέρεται στους Βαρουφάκης κ.ά. (2011), η επικρατέστερη άποψη για τα αίτια της κρίσης του 2008 επικεντρώνεται στην αγορά κατοικιών στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην αδυναμία πολλών δανειστών να αποπληρώσουν τα δάνειά τους. Αφετηρία του προβλήματος θεωρείται η λεγόμενη «απορρύθμιση» του χρηματοπιστωτικού συστήματος που άρχισε τη δεκαετία του 1980 στη Μεγάλη Βρετανία και συνεχίστηκε και στη δεκαετία του 1990. Ένα από τα αποτελέσματα της απορρύθμισης του θεσμικού πλαισίου ήταν ο ευκολότερος δανεισμός, γεγονός που ώθησε τις τράπεζες σε δανεισμό νοικοκυριών με επισφαλή χαρακτηριστικά. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον Αύγουστο του 2008, το 10% περίπου των στεγαστικών δανείων στις Ηνωμένες Πολιτείες βρίσκονταν είτε σε καθυστέρηση πληρωμής είτε σε διαδικασία πλειστηριασμού, ενώ την προηγούμενη χρονιά οι τράπεζες είχαν προβεί στην κατάσχεση περίπου ενός εκατομμυρίου κατοικιών (Βαρουφάκης κ.ά., 2011). Τα δάνεια αυτά, ωστόσο, ήταν τιτλοποιημένα μέσω παραγώγων που είχαν πουληθεί μέσω διαφόρων χρηματοπιστωτικών οργανισμών. Οι επισφάλειες των δανείων οδήγησαν σε μαζικές πωλήσεις των παραγώγων αυτών, με αποτέλεσμα εντός λίγων ημερών, και ειδικά μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers που είχε επενδύσει τεράστια ποσά σε αυτά τα παράγωγα, να εξανεμιστεί όλο το ιδιωτικό χρήμα.

Κατά τους Βαρουφάκης κ.ά. (2011), η κρίση του 2008 δεν ήταν μια κρίση της οποίας τα βαθύτερα αίτια εντοπίζονται μόνο στις τράπεζες και στον τρόπο λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού τομέα, ή στην αποτελεσματικότητα των αρχών που εποπτεύουν το τραπεζικό σύστημα. Επίσης, δεν οφείλεται σε λάθη οικονομικής πολιτικής των κυβερνήσεων της περιόδου 1998-2007 και κυρίως δεν είναι μια περαστική κρίση, όπως π.χ. αυτές του 1973, του 1979, του 1981, κλπ. Τα βαθύτερα αίτια της κρίσης

εντοπίζονται στις αρχές της δεκαετίας του 1970, στην κατάργηση του Bretton Woods και στην παγκόσμια κυριαρχία αυτού που ο Varoufakis (2011) ονομάζει «Παγκόσμιο Μινώταυρο» και αφορά σε ένα μηχανισμό ανακύκλωσης πλεονασμάτων, σύμφωνα με τον οποίο οι Ηνωμένες Πολιτείες αύξαναν όλο και περισσότερο το διπλό τους έλλειμμα στο εμπορικό τους ισοζύγιο και στον κρατικό προϋπολογισμό για να απορροφήσουν τα εμπορικά πλεονάσματα της Ευρώπης και της Ασίας.

Ανεξάρτητα από την εξήγηση και τα πραγματικά αίτια της κρίσης του 2008, το αποτέλεσμα ήταν να προστρέξουν οι Κυβερνήσεις των κρατών ανά την υφήλιο για να διασώσουν το τραπεζικό σύστημα από την κατάρρευση διαθέτοντας δημόσιο χρήμα, το οποίο, όμως, εξασφαλίστηκε μέσα από δανεισμό.

1.2 Η μετάδοση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ σύντομα επεκτάθηκε στην Ευρώπη, παρά τις αρχικές διαβεβαιώσεις ότι οι ευρωπαϊκές τράπεζες δεν ήταν εκτεθειμένες σε κίνδυνο. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα Κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έσπευσαν να διασώσουν τις ευρωπαϊκές τράπεζες διαθέτοντας δημόσιο χρήμα. Η παγκόσμια ύφεση (κυρίως με τη μείωση της ζήτησης στις ΗΠΑ) και η διάθεση δημοσίου χρήματος είχε ως αποτέλεσμα να εισέλθουν οι οικονομίες των Κρατών-μελών σε ύφεση. Χαρακτηριστικά, μεταξύ 2008-2009, το ΑΕΠ της Γερμανίας μειώθηκε κατά 5%, της Γαλλίας κατά 2,6%, της Ολλανδίας κατά 4%, της Σουηδίας κατά 5,2%, της Ιρλανδίας κατά 7,1%, της Φινλανδίας κατά 7,8%, της Δανίας κατά 4,9% και της Ισπανίας κατά 3,5%, οδηγώντας τα κρατικά έσοδα από φόρους σε κατάρρευση (Βαρουφάκης κ.ά., 2011).

Αυτό οδήγησε, σύντομα, τις χώρες με τις μεγαλύτερες δανειακές ανάγκες, όπως η Ελλάδα, σε ακριβότερο δανεισμό. Με δεδομένο ότι η συμμετοχή στο νόμισμα του Ευρώ δεν επέτρεπε στις χρεωμένες χώρες να υποτιμήσουν το νόμισμά τους, ξεκίνησε η διαμόρφωση μιας στοιχηματικής αγοράς γύρω από τη χρεοκοπία των πιο αδύναμων κρίκων της Ευρωζώνης. Αυτή η αγορά, με τη σειρά της, ώθησε στην ανάπτυξη της αγοράς των συμβάσεων ανταλλαγής κινδύνου αθέτησης, γνωστών ως CDS (Credit Default Swaps), ήτοι των ασφαλιστικών συμβολαίων πληρωμής του κάτοχό τους, αν δεν του καταβάλλονταν οι πληρωμές που ο δανειζόμενος είχε δεσμευτεί να καταβάλει. Η διασύνδεση μεταξύ επιτοκίων δανεισμού και CDS αύξησε περαιτέρω

τη διαφορά των επιτοκίων δανεισμού (τα γνωστά ‘spreads’) μεταξύ χωρών όπως η Ελλάδα ή η Ιρλανδία με τη Γερμανία, σε απαγορευτικά πλέον επίπεδα.

Πριν το 2007-2008 η Ελλάδα αντιμετωπιζόταν ως μια χώρα εξίσου αξιόπιστη με όλες τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης. Ωστόσο, από το δεύτερο μισό του 2009 και μετά, σε συνδυασμό και με την αναθεώρηση των ελληνικών οικονομικών στατιστικών στοιχείων (η οποία οδήγησε και στο περίφημο “Greek statistics”), ήρθε στο προσκήνιο η υπερχρέωση του ελληνικού δημοσίου.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στον επόμενο πίνακα (Πίν. 1), το ενοποιημένο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ ανήλθε, το 2008, σε 113% περίπου, μετά την αναθεώρηση των στοιχείων, ενώ την επόμενη χρονιά στο 130%. Το δε Συνολικό Ακαθάριστο Εξωτερικό Χρέος, τα έτη 2008 και 2009, ήταν, ως ποσοστό του ΑΕΠ, 156,3% και 180,4%, αντίστοιχα. Το Ακαθάριστο Εξωτερικό Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο) ως ποσοστό του ΑΕΠ για τα ίδια έτη ήταν 82,3% και 97,3%, αντίστοιχα.

Τον Οκτώβριο του 2009, πριν τις εθνικές εκλογές, ανακοινώνονται από την τότε Κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή μια σειρά μέτρων λιτότητας με στόχο τον περιορισμό του ελλείμματος και του δημόσιου χρέους. Η Κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή χάνει τις εκλογές και η νέα Κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου, μέσω του τότε Υπουργού Οικονομικών Γ. Παπακωνσταντίνου ενημερώνει το ECOFIN ότι το έλλειμμα της Ελλάδας θα άγγιζε το 12,5% για το 2009, αντί για 3,7% που είχε προβλεφθεί νωρίτερα το ίδιο έτος και αντί για 6% που είχε ανακοινωθεί πριν τις εθνικές εκλογές. Τελικά, το έλλειμμα για το 2009 θα ανέλθει στο 15,7% με βάση τα επικαιροποιημένα στοιχεία.

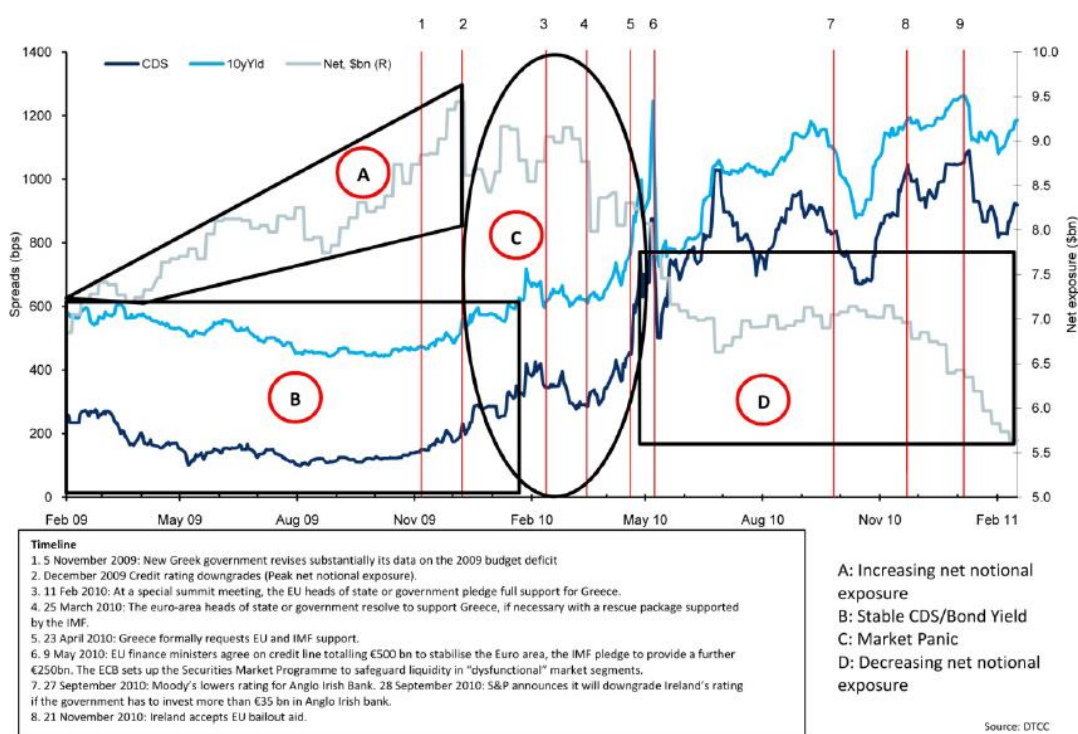
Τα δεδομένα αυτά, σε συνδυασμό με τις υποβαθμίσεις των οίκων αξιολόγησης, δημιουργούν στις διεθνείς αγορές έντονη ανησυχία σχετικά με την ικανότητα της Ελλάδας να ανταπεξέλθει στις δανειακές της υποχρεώσεις. Έτσι, από το Νοέμβριο του 2009 αρχίζει η αύξηση των επιτοκίων των ελληνικών ομολόγων σε σχέση με αυτά των γερμανικών (τα γνωστά spreads), καθώς και των ασφαλιστρών των ελληνικών CDS (Σχ. 1).

Πίνακας 1. Στοιχεία δημόσιου και εξωτερικού χρέους για τα έτη 2008 - 2013

	Έτος					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ενοποιημένο Χρέος Γενικής Κυβέρνησης	263.284	299.690	329.514	355.141	303.928	318.703
Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης	-22.880	-36.166	-23.715	-19.869	-17.414	-23.109
Συνολικό Ακαθάριστο Εξωτερικό Χρέος	364.393	416.775	407.175	370.182	437.458	417.069
Ακαθάριστο Εξωτερικό Χρέος Γενικής Κυβέρνησης	191.985	224.946	181.902	156.995	242.669	267.900
<i>εκ του οποίου μακροπρόθεσμο</i>	<i>186.496</i>	<i>216.756</i>	<i>180.750</i>	<i>155.233</i>	<i>241.273</i>	<i>266.283</i>
<i>εκ του οποίου βραχυπρόθεσμο</i>	<i>5.489</i>	<i>8.190</i>	<i>1.152</i>	<i>1.762</i>	<i>1.396</i>	<i>1.617</i>
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε τρέχουσες τιμές	233.198	231.081	222.151	208.532	193.749	182.054
Ενοποιημένο Χρέος Γεν. Κυβέρνησης ως προς το ΑΕΠ (%)	112,9%	129,7%	148,3%	170,3%	156,9%	175,1%
Συνολικό Εξωτερικό Χρέος ως προς το ΑΕΠ (%)	156,3%	180,4%	183,3%	177,5%	225,8%	229,1%
Εξωτερικό Χρέος Γεν. Κυβέρνησης ως προς το ΑΕΠ (%)	82,3%	97,3%	81,9%	75,3%	125,2%	147,2%
Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης	-9,8%	-15,7%	-10,7%	-9,5%	-9,0%	-9,8%

(Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2013 & Τράπεζα της Ελλάδος, 2014)

Όπως φαίνεται και στο ακόλουθο Σχ. 1, τα spreads των 10ετών ελληνικών ομολόγων αρχίζουν να αυξάνονται από τις 400 περίπου μονάδες το Νοέμβριο του 2009 στις 600 μονάδες τον Ιανουάριο του 2010, φτάνοντας περιστασιακά στις 1200 μονάδες το Μάιο του ίδιου έτους. Αντίστοιχη είναι η πορεία που ακολουθούν τα ασφάλιστρα των ελληνικών CDS, τα οποία από τις 100 περίπου μονάδες τον Αύγουστο του 2009 θα φτάσουν κοντά στις 1000 μονάδες τον Ιούνιο του 2010. Επίσης, ενδιαφέρον είναι ότι το καθαρό ποσό των CDS θα φτάσει τη μέγιστη τιμή του το Δεκέμβριο του 2009 (περίπου 9,5 δισ. δολάρια).

Σχήμα 1. Σχέση μεταξύ των περιθωρίων (spreads) των ελληνικών 10ετών ομολόγων, των CDS και του καθαρού ποσού των CDS (net notional amount) (Πηγή: AIMA, 2011)

Οι αυξήσεις που παρατηρούνταν τόσο στα επιτόκια δανεισμού όσο και στα ασφάλιστρα των ελληνικών CDS δεν ανακόπηκαν από το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης που ανακοινώθηκε από την ελληνική Κυβέρνηση τον Ιανουάριο του 2010 και εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις αρχές του Φεβρουαρίου του 2010, που περιλάμβανε για τον δημόσιο τομέα πάγωμα μισθών, περικοπές επιδομάτων 10%, περικοπές υπερωριών και οδοιορικών. Η κατάσταση επιδεινώθηκε περαιτέρω παρά τα νέα μέτρα που έλαβε η ελληνική Κυβέρνηση το Μάρτιο του 2010

και αφορούσαν σε μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα και άδειας, μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του Δημοσίου, μείωση 7% στις αποδοχές υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ, αύξηση ΦΠΑ, αύξηση στο φόρο καυσίμων, κ.ά. Από τον Απρίλιο του 2010 ακολούθησαν νέες υποβαθμίσεις από τους οίκους αξιολόγησης, με τα ελληνικά ομόλογα να κατατάσσονται για πρώτη φορά από τότε που είχε ξεκινήσει η αξιολόγησή τους στην κατηγορία των «σκουπιδιών» (junk), με αποτέλεσμα, τελικά, να υπογράψει η Ελλάδα το Μνημόνιο στις 3 Μαΐου 2010 (Βαρουφάκης κ.ά., 2011). Ωστόσο, ακόμη και αυτό δεν ήταν αρκετό για να ανακόψει τις αρνητικές εντυπώσεις των αγορών. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι στις 26 Σεπτεμβρίου 2011 τα CDS άγγιξαν τις 6.750 μονάδες, αποτυπώνοντας πιθανότητα χρεοκοπίας της Ελλάδας 98%.

2 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

2.1 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία και κοινωνία

Στις 3 Μαΐου 2010, κι ενώ η Ελλάδα είχε λάβει ήδη σκληρά δημοσιονομικά μέτρα τον Ιανουάριο και το Μάρτιο του 2010, αιτήθηκε 80 δισ. ευρώ από τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης και 30 δισ. ευρώ από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Η συμφωνία που υπεγράφη αποτελούσε προαπαιτούμενο για τη σύναψη της Σύμβασης Δανειακής Διευκόλυνσης και περιελάμβανε τρία συστατικά μέρη του: (α) το Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής, (β) το Μνημόνιο Συνεννόησης στις συγκεκριμένες προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής και (γ) τα Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης. Η υπογραφή του Μνημονίου συνοδεύτηκε από ένα τρίτο πακέτο μέτρων, το οποίο προέβλεπε μεταξύ άλλων την αντικατάσταση του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού στο Δημόσιο με επίδομα 500 Ευρώ σε όλους όσους είχαν αποδοχές μέχρι 3.000 Ευρώ και πλήρης κατάργησή για όσους είχαν μεγαλύτερες αποδοχές, περαιτέρω περικοπή επιδομάτων 8% στα επιδόματα του Δημοσίου και 3% στις ΔΕΚΟ, αντικατάσταση των δώρων στις συντάξεις με επίδομα 800 Ευρώ για συντάξεις ως 2.500 Ευρώ, περαιτέρω αύξηση του συντελεστή ΦΠΑ και αύξηση στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά, κ.λπ. Επιπλέον, προβλέπονταν αλλαγές στα εργασιακά (αύξηση του ορίου απολύσεων και μείωση του κατώτατου μισθού) και στα ασφαλιστικά δικαιώματα (αύξηση ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης).

Τον Ιούνιο του 2011 ψηφίζεται το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015, το οποίο προβλέπει μία νέα σειρά από μέτρα που αποσκοπούν στον περιορισμό των κρατικών δαπανών, στην αύξηση των κρατικών εσόδων και στην πώληση ενός μεγάλου μέρους της δημόσιας περιουσίας μέσω ενός προγράμματος αποκρατικοποιήσεων, με αρχικό στόχο 50 δισ. Ευρώ. Στο πλαίσιο αυτό αυξάνονται οι φορολογικοί συντελεστές, μειώνονται τα αφορολόγητα όρια, επιβάλλονται έκτακτες εισφορές και ειδικά τέλη. Παράλληλα, δημιουργείται ο θεσμός της εφεδρείας στο Δημόσιο και μειώνεται ο κατώτατος μισθός για τους νεοπροσλαμβανόμενους.

Τον Ιούλιο του 2011 στη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. αποφασίζεται σε νέα δανειοδότηση της Ελλάδας, η οποία περιελάμβανε νέο δάνειο ύψους 158 δισ. Ευρώ, εκ των οποίων τα 109 δισ. Ευρώ θα προέρχονταν από την Ε.Ε. και το ΔΝΤ, 37 δισ. Ευρώ από τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και 12 δισ. Ευρώ από την επαναγορά ομολόγων. Παράλληλα, προβλεπόταν επιμήκυνση της αποπληρωμής των ομολόγων που έληγαν το προσεχές διάστημα.

Στις αρχές του φθινόπωρου του 2011, λόγω της απόκλισης των στόχων ανακοινώνονταν νέα, έκτακτα, μέτρα τα οποία αφορούν σε διεύρυνση του μέτρου της διαθεσιμότητας ακόμη και σε φορείς του Δημοσίου που δεν καταργούνται, νέους έκτακτους φόρους στις κατοικίες, περαιτέρω περικοπές μισθών στο Δημόσιο και συντάξεων και περαιτέρω μείωση του αφορολόγητου ορίου. Τα μέτρα αυτά ψηφίζονται στις αρχές Οκτωβρίου του 2011 και στα τέλη του ίδιου μήνα η έκτακτη Σύνοδος Κορυφής της Ε.Ε. καταλήγει σε συμφωνία που προέβλεπε «κούρεμα» του ελληνικού χρέους κατά 50% σε εθελοντική βάση με συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (Private Sector Involvement - PSI), πρόσθετο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 130 δισ. Ευρώ με παράλληλη ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών. Η συμφωνία συνοδευόταν από πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής με διάρκεια μέχρι το 2021 και δημιουργία μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για την παρακολούθηση της εφαρμογής των μέτρων.

Το Φεβρουάριο του 2012 συζητείται και τελικά υπερψηφίζεται το δεύτερο Μνημόνιο «Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και

της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας». Το Μνημόνιο αυτό συνοδεύεται επίσης από νέα μέτρα που περιλαμβάνουν νέες περικοπές συντάξεων, επιδομάτων, δαπανών υγείας, άμυνας και άλλων λειτουργιών του Κράτους, κατάργηση 150.000 θέσεων εργασίας από το Δημόσιο τομέα έως το 2015, μείωση κατά 22% του κατώτατου μισθού σε όλα τα κλιμάκια του βασικού μισθού και 32% στους νεοεισερχόμενους μέχρι 25 ετών στην αγορά εργασίας, κατάργηση των κλαδικών συμβάσεων, αυξήσεις εισιτηρίων στα μέσα μαζικής μεταφοράς και άλλα.

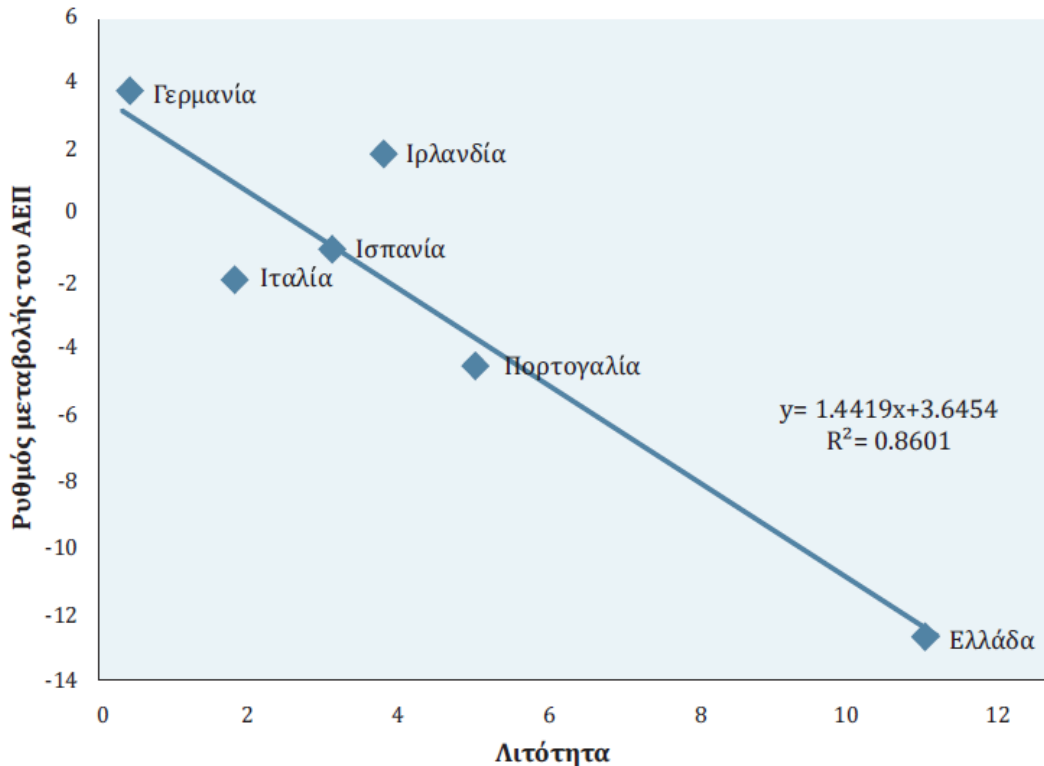
Ακολουθούν εθνικές εκλογές τον Ιούνιο του 2012 και η νέα Κυβέρνηση ψηφίζει τελικά το Νοέμβριο του ίδιου έτους το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016 με τη διαδικασία του κατεπείγοντος, το οποίο προβλέπει μέτρα ύψους 18,9 δισ. Ευρώ, που αφορούν σε νέα μείωση στις συντάξεις από 5% έως και 15% πάνω από τα 1.000 ευρώ, μειώσεις στο εφάπαξ, κατάργηση δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα και επιδομάτων αδείας για δημοσίους υπαλλήλους και συνταξιούχους, περαιτέρω περικοπές στα ειδικά μισθολόγια, εισαγωγή ενιαίου μισθολογίου στις ΔΕΚΟ, κατάργηση οικογενειακών επιδομάτων, αύξηση φόρου στο υγραέριο κίνησης, καταβολή αντιτίμου 25 ευρώ για εισαγωγή στα δημόσια νοσοκομεία, κ.ά. Επιπλέον, αυξάνονται τα όρια συνταξιοδότησης και εισάγονται νέα μέτρα στην αγορά εργασίας και τίθεται σε εφαρμογή το μέτρο της διαθεσιμότητας ενός έτους, με μειωμένο μισθό σε υπαλλήλους του Δημοσίου, οι θέσεις των οποίων καταργούνται.

Συνοπτικά, τα μέτρα που λήφθηκαν αφορούσαν σε αύξηση της άμεσης και έμμεσης φορολογίας, στη μείωση του μισθολογικού κόστους και των συντάξεων, στις περικοπές των κρατικών δαπανών, στην απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και στην πώληση σημαντικού μέρους της δημόσιας περιουσίας μέσω αποκρατικοποιήσεων. Η στρατηγική επιλογή της εσωτερικής υποτίμησης, ως μέσου για την ανάσχεση της οικονομικής κρίσης και την ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας της χώρας, ωστόσο, είχε δραματικές κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες, χωρίς να κατορθώσει να βελτιώσει, πέραν κάποιων μακροοικονομικών δεικτών, την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας. Για παράδειγμα, η συμβολή των εξαγωγών στο ΑΕΠ κατά την περίοδο 2010-2013 δεν παρουσίασε βελτίωση έναντι των προηγούμενων ετών. Αντιθέτως, προκάλεσε γενική παραγωγική καθίζηση (μείωση επενδύσεων (64,8% 2008-2013, μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας, κ.λπ.) φέρνοντας την ελληνική οικονομία

σε διαδικασία αποεπένδυσης, περίπου 8,5% του ΑΕΠ το 2012, δεδομένου του εξαιρετικά χαμηλού ποσοστού επενδύσεων 13,2% του ΑΕΠ το 2012 και του υψηλού επιπέδου των αποσβέσεων 21% του ΑΕΠ (INE/ΓΣΕΕ, 2013). Πιο συγκεκριμένα, η παραγωγικότητα υποχώρησε μαζί με τον βαθμό χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού και τη συρρίκνωση του αποθέματος παγίου κεφαλαίου κατά 6,5%, στην εξαετία 2008-2013, με αποτέλεσμα να επανέλθει, στο τέλος του 2013, στο επίπεδο του 2003.

Παράλληλα, όπως φαίνεται από τον Πίν. 1, το ονομαστικό ΑΕΠ σημείωσε σωρευτική μείωση περίπου 22%, μεταξύ 2008-2013, ενώ η ελληνική οικονομία διανύει ήδη επτά χρόνια ύφεσης. Η πραγματική απόκλιση της ελληνικής οικονομίας από τον μέσο όρο της Ε.Ε. έχει ήδη ακυρώσει την πορεία πραγματικής σύγκλισης που είχε πραγματοποιηθεί κατά τα έτη 1995-2007 (INE/ΓΣΕΕ, 2013). Το ΑΕΠ ανά κάτοικο, σε σταθερές τιμές, στο τέλος του 2013 παρουσίασε μείωση κατά 23,6% έναντι του 2008. Σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης, το ΑΕΠ ανά κάτοικο το 2010-2013, παρουσίασε απόκλιση 19,7% έναντι του μέσου όρου των 15 πιο ανεπτυγμένων χωρών της Ε.Ε., οδηγώντας σε οπισθοχώρηση του δείκτη πραγματικής σύγκλισης στο επίπεδο του 1964.

Σε πολύ μεγάλο βαθμό, η ύφεση αυτή προκλήθηκε από τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των Ελλήνων καταναλωτών. Η αγοραστική δύναμη των αποδοχών του συνόλου των μισθωτών μειώθηκε σωρευτικά κατά την περίοδο 2010-2013, κατά 37,2%. Ο μέσος μισθωτός, πριν φορολογηθεί το εισόδημά του, έχει απολέσει περίπου το 1/4 της αγοραστικής δύναμης των αποδοχών που είχε το 2009, ενώ οι μισθωτοί ως σύνολο έχουν απολέσει, εξαιτίας και της υψηλής ανεργίας, περισσότερο από το 1/3 της αγοραστικής δύναμης των αποδοχών τους (INE/ΓΣΕΕ, 2013). Η πτώση της εγχώριας ζήτησης από το 2009 ανήλθε συνολικά σε 31,3%, επιστρέφοντας στο επίπεδο του 1999 (INE/ΓΣΕΕ, 2013). Όπως φαίνεται και στο ακόλουθο Σχ. 2, υπάρχει ισχυρή αρνητική συσχέτιση μεταξύ δημοσιονομικών μέτρων λιτότητας και ρυθμού μεταβολής του ΑΕΠ για την περίοδο 2011-2012. Οι De Grauwe and Ji (2013) έχουν εκτιμήσει ότι, κατά μέσο όρο, μία επιπλέον μονάδα λιτότητας μειώνει το ΑΕΠ κατά 1,4%, ένδειξη ότι ο δημοσιονομικός πολλαπλασιαστής είναι αρκετά μεγαλύτερος της μονάδας.

Σχήμα 2. Μέτρα λιτότητας ως % ΑΕΠ και ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ, 2011-2012
(Πηγή: Μιχοπούλου, 2014, όπως υιοθετήθηκε από τους De Grauwe and Ji, 2013)

Η μείωση της ζήτησης συνοδεύτηκε και από αντίστοιχη μείωση της απασχόλησης. Όπως φαίνεται από τον Πίν. 2, το ποσοστό ανεργίας εκτοξεύτηκε από το 7,8%, το 2008, στο 27,5%, το 2013. Σε απόλυτους αριθμούς χάθηκαν πάνω από 1 εκατ. θέσεις εργασίας.

Πέραν όμως της ανεργίας, σημαντικό πλήγμα υπέστη η εργασία από τις παρεμβάσεις στις εργασιακές σχέσεις, καθώς παρατηρήθηκε αύξηση του αριθμού των συμβάσεων μερικής απασχόλησης και της εκ περιτροπής εργασίας και η υπερδιπλάσια αύξηση των ευέλικτων μορφών εργασίας στην Ελλάδα, από 21% το 2009 σε 45% το 2012 (INE/ΓΣΕΕ, 2013). Επίσης, την περίοδο 2009-2012 η ανασφάλιστη και αδήλωτη εργασία παρουσιάζει σημαντική αύξηση, το ποσοστό της οποίας υπερβαίνει (2012) το 36% (INE/ΓΣΕΕ, 2013).

Πίνακας 2. Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας για τα έτη 2008 - 2013

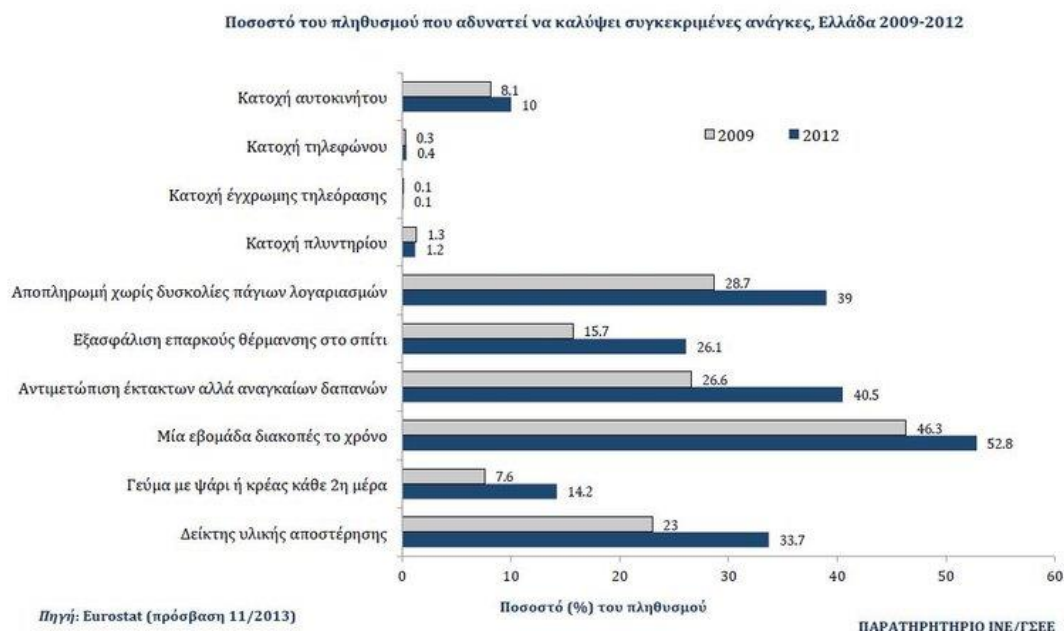
Γεωγραφική Περιφέρεια	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Ανατ. Μακεδονία και Θράκη	9,3	11,2	14,7	20,0	23,0	27,6
Κεντρική Μακεδονία	8,3	8,1	12,0	16,6	22,5	27,8
Δυτική Μακεδονία	13,3	13,4	16,4	24,1	27,2	29,8
Ήπειρος	10,7	11,2	12,5	15,8	21,6	27,6
Θεσσαλία	7,9	8,7	11,6	16,3	22,0	25,9
Ιόνια Νησιά	9,4	10,0	14,7	12,1	12,9	17,2
Δυτική Ελλάδα	9,7	9,5	11,4	16,8	24,0	26,1
Στερεά Ελλάδα	9,4	10,9	11,4	17,1	26,9	28,6
Αττική	6,7	9,1	12,6	18,0	25,8	28,7
Πελοπόννησος	7,2	8,1	9,8	13,4	18,6	21,7
Βόρειο Αιγαίο	5,5	6,7	9,1	15,4	22,9	22,4
Νότιο Αιγαίο	7,2	11,4	14,1	14,3	15,5	21,6
Κρήτη	6,5	9,3	11,4	14,3	20,9	23,5
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	7,8	9,6	12,7	17,9	24,4	27,5

Οι ακολουθούμενες πολιτικές και οι επιπτώσεις τους στον παραγωγικό ιστό και στην οικονομία της χώρας είχαν, επίσης, δραματικές συνέπειες στον ιστό και τη συνοχή της ελληνικής κοινωνίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2014), το 23,1% του ελληνικού πληθυσμού, ήτοι 2.535.700 άτομα βρίσκονταν στο κατώφλι του κινδύνου της φτώχειας το 2012, σε σχέση με 2.149.100 άτομα (19,7%), το 2009. Όπως φαίνεται μάλιστα στον ακόλουθο Πίν. 3, ο κίνδυνος φτώχειας δεν αφορά μόνο ανέργους, συνταξιούχους και μη εργαζόμενους, αλλά και οικονομικά ενεργούς, μισθωτούς και μη.

Πίνακας 3. Κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, του πληθυσμού ηλικίας 18 ετών και άνω, κατά κατάσταση απασχόλησης

Κατάσταση απασχόλησης	2009	2010	2011	2012
Εργαζόμενοι	13,8	13,8	11,9	15,1
Μη εργαζόμενοι (άνεργοι και οικονομικά μη ενεργοί)	23,9	25,1	28,1	27,9
Άνεργοι	38,1	38,5	44	45,8
Συνταξιούχοι	18,4	19	19,9	14,3
Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί (εκτός συνταξιούχων)	26,5	27,4	30	33,3
Μη μισθωτοί	25,3	25,4	22,5	28,1
Μισθωτοί	8,1	8,2	7,1	8,7

Παράλληλα, όπως αναφέρεται από το Παρατηρητήριο ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, το ποσοστό των ατόμων που αντιμετώπισαν υλική αποστέρηση το 2012 αυξήθηκε σε 33,7% από 21,8% που ήταν το 2008 (Σχ. 3).

Σχήμα 3. Ποσοστό πληθυσμού που αδυνατεί να καλύψει συγκεκριμένες ανάγκες, Ελλάδα 2009-2012 (Πηγή: Παρατηρητήριο ΙΝΕ/ΓΣΕΕ)

Ο δείκτης αυτός, ο οποίος έχει αναπτυχθεί από τη Eurostat, στηρίζεται στη δυνατότητα των νοικοκυριών να καλύψουν τις ακόλουθες βασικές ανάγκες (Παρατηρητήριο ΙΝΕ/ΓΣΕΕ):

- γεύμα με ψάρι ή κρέας κάθε δεύτερη μέρα
- μία εβδομάδα διακοπές το χρόνο
- αντιμετώπιση έκτακτων αλλά αναγκαίων δαπανών
- εξασφάλιση επαρκούς θέρμανσης στο σπίτι
- αποπληρωμή πάγιων λογαριασμών χωρίς δυσκολίες
- κατοχή πλυντηρίου στην κατοικία διαμονής
- κατοχή έγχρωμης τηλεόρασης στην κατοικία διαμονής
- κατοχή τηλεφώνου και
- κατοχή αυτοκινήτου.

Ένα νοικοκυριό θεωρείται ότι βιώνει υλική αποστέρηση όταν δεν δύναται να ικανοποιήσει τουλάχιστον 3 από τις παραπάνω ανάγκες. Αξιοσημείωτη υπήρξε η αύξηση στην αδυναμία των νοικοκυριών να εξασφαλίσουν επαρκή θέρμανση στο σπίτι, διατροφή που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη μέρα κρέας ή ψάρι. Επιπρόσθετα περισσότερα από 1 στα 2 νοικοκυριά δεν έχει τη δυνατότητα μιας εβδομάδας διακοπών το χρόνο (Παρατηρητήριο INE/ΓΣΕΕ).

2.2 Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην εκπαίδευση

Οι περικοπές στις δημόσιες δαπάνες έπληξαν σε σημαντικό βαθμό αγαθά όπως η Υγεία και η Παιδεία. Ειδικότερα στην Παιδεία, οι επιπτώσεις από την εφαρμογή των μνημονιακών πολιτικών ήταν πολλαπλές: συγχωνεύσεις σχολείων, συγχωνεύσεις / καταργήσεις Τμημάτων και Σχολών Πανεπιστημίων και ΤΕΙ, αύξηση του αριθμού των μαθητών ανά καθηγητή λόγω μη πρόσληψης προσωπικού, μηδενισμός προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, «κούρεμα» των αποθεματικών των Πανεπιστημίων, μειώσεις μισθών στους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, κ.ά.

Οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση στην Ελλάδα παρουσίαζαν γενικά μια ανοδική πορεία μεταξύ 2000 – 2008. Το 2009, οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση ως ποσοστό των συνολικών δημοσίων δαπανών μειώθηκαν από 8,0% σε 7,6%, ενώ το 2010 μειώθηκαν περαιτέρω σε 7,5% (EC/EACEA/Eurydice, 2013). Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί, όπως φαίνεται και στον Πίν. 4, ότι οι δαπάνες ανά μαθητή/φοιτητή στην Ελλάδα ήταν ήδη χαμηλότερες από το μέσο όρο στην Ε.Ε.-27, σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Μάλιστα, πριν την οικονομική κρίση, το 2007, οι δαπάνες ανά φοιτητή στην Ελλάδα ανέρχονταν περίπου στο 50% του μέσου όρου.

Πίνακας 4. Ετήσιες δημόσιες δαπάνες ανά φοιτητή σε μονάδες ΙΑΔ στην πρωτοβάθμια (ISCED 1), δευτεροβάθμια (ISCED 2-4), και τριτοβάθμια (ISCED 5-6) εκπαίδευση, βασισμένες σε ισοδύναμο αριθμό πλήρους φοίτησης σε σταθερές τιμές για τα έτη 2000, 2007, 2008 και 2009

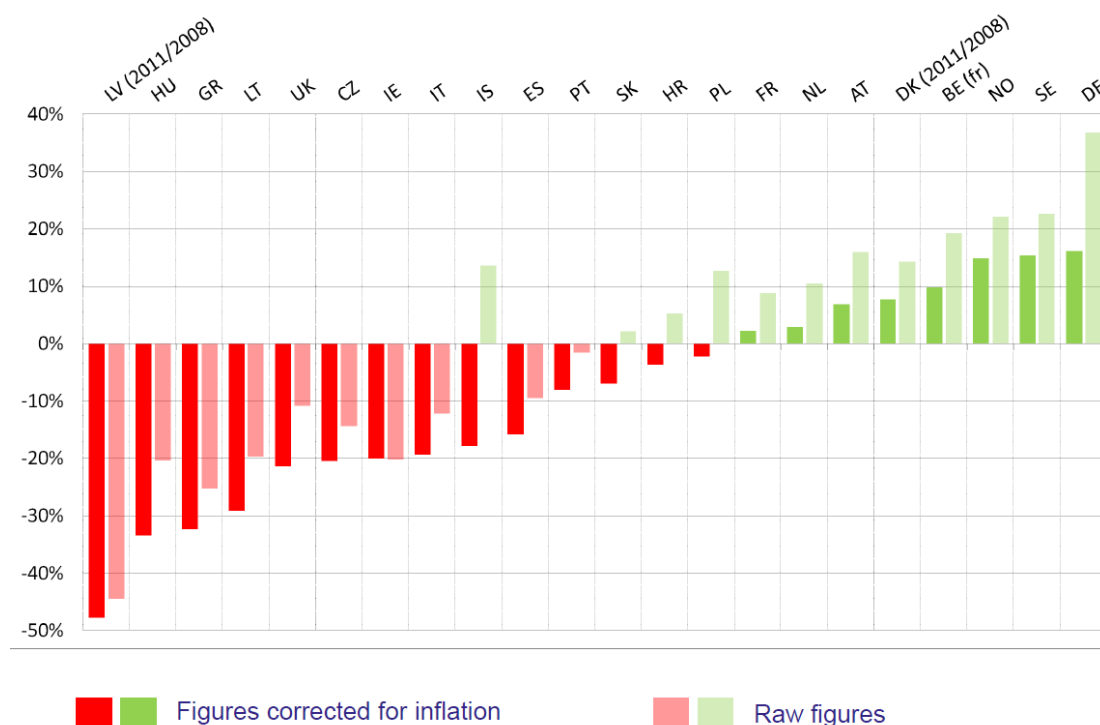
	ISCED 1				ISCED 2-4				ISCED 5-6			
	2000	2007	2008	2009	2000	2007	2008	2009	2000	2007	2008	2009
EU-27	3727	4479	4629	4743	5253	5455	5675	5853	7578	7887	8062	8144
BE	3851	5328	5784	5539	6156	6507	7129	7156	9623	9756	10187	10256
BG	841	1652	1962	1872	1010	1588	2014	2003	2692	3349	4188	4392
CZ	1565	2425	2472	2787	2728	3859	3857	4199	4656	5928	5412	5470
DK	5982	6704	6847	7416	7334	7069	7281	7329	11140	12030	11978	12323
DE	3569	4010	4026	4396	5949	5705	5839	6147	9263	9991	10451	10434
EE	2449	2912	3751	3612	2938	3587	4118	4209	2997	3746	3903	4232
IE	2931	4433	:	:	4031	5580	:	:	8615	8094	:	:
EL	2373	3401	:	:	3036	4369	:	:	3780	4602	:	:
ES	3528	4717	4867	4958	4881	6253	6633	6714	5968	9059	9055	9041
FR	4031	4367	4274	4232	6776	6872	6965	7082	8373	9228	9602	9724
IT	5588	5114	5598	5457	6993	5647	6134	5778	7130	6288	6468	6350
CY	3049	5725	6456	6842	5710	8095	8885	9199	8106	7693	8782	7777
LV	1476	2976	3685	3415	1674	3019	3554	3215	2545	3963	4246	3176
LT	1134	2034	2396	2130	1713	2537	2964	3057	2899	4035	4112	3744
LU	:	:	9776	10954	:	:	13475	12833	:	:	:	:
HU	2927	3403	:	:	2949	3030	:	:	5167	4493	:	:
MT	2460	3771	3995	4882	3709	5532	6203	6461	5962	7542	8403	8911
NL	3924	4727	4907	5258	6173	7396	7455	7832	11571	11521	11739	11854
AT	5871	6128	6397	6653	7114	7666	7879	8191	8087	11376	10649	10246
PL	1894	2881	3206	3427	1682	2438	2837	3066	2626	3321	4016	4356

	ISCED 1				ISCED 2-4				ISCED 5-6			
	2000	2007	2008	2009	2000	2007	2008	2009	2000	2007	2008	2009
PT	3073	3353	3279	3527	4456	4759	4657	5321	3988	6913	6280	6300
RO	:	1023	:	1915	:	1144	:	1703	:	2166	:	2860
SI	4495	5828	6188	6191	3590	4250	4769	4840	7236	5177	5549	6398
SK	1083	2545	2822	3387	1558	2341	2699	3093	4201	4172	4449	4436
FI	3746	4493	4818	4893	5287	5643	5883	5941	7150	9778	10465	11003
SE	5710	6026	6179	6230	5685	6580	6710	6611	13607	13270	13619	13256
UK	3416	5966	6000	6107	4695	6477	6463	6773	8494	11184	10354	10780
HR	:	2739	2963	2884	:	2729	3144	3439	:	5260	6341	5747
IS	5232	6910	7257	6706	5609	5991	6168	5741	6900	6680	7141	6600
TR	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
LI	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
NO	5988	7173	7471	7859	7581	8527	8739	9107	10548	12391	12775	12796
CH	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:

Πηγή: EC/EACEA/Eurydice, 2013

Το 2011, ωστόσο, οι δημόσιες δαπάνες για την παιδεία παρουσίασαν (σε σταθερές τιμές 2010) μείωση κατά 19% στην Ελλάδα, τη μεγαλύτερη στην Ε.Ε.-27, καθώς η αμέσως μεγαλύτερη μείωση εμφανίστηκε στη Ρουμανία (-13%), την Ουγγαρία και τη Λιθουανία (-7%), την Πορτογαλία και την Ισλανδία (-5%). Το επόμενο έτος, 2012, οι δαπάνες μειώθηκαν στην Ελλάδα περαιτέρω 10%, σε σύγκριση με το 2011. Αντίστοιχες μειώσεις υπήρξαν στη Λετονία, τη Λιθουανία και το Ηνωμένο Βασίλειο (Ουαλία). Οι υψηλότερες μειώσεις παρατηρήθηκαν στην Κύπρο (περίπου 15%) (EC/EACEA/Eurydice, 2013). Όσον αφορά ειδικότερα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 2012 οι μεγαλύτερες μειώσεις παρατηρήθηκαν στην Κύπρο και τη Λιθουανία (περίπου 30%) και την Ελλάδα (25%) (EC/EACEA/Eurydice, 2013).

Συνολικά, μεταξύ 2008 και 2012, η μείωση των δημοσίων δαπανών στην Ελλάδα για την τριτοβάθμια εκπαίδευση υπερέβη το 30%, σε πραγματικές τιμές (Wilson, 2013), όπως φαίνεται και στο ακόλουθο Σχ. 4

Σχήμα 4. Μειώσεις δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση την περίοδο 2008-2012 (Πηγή: Wilson, 2013)

Για το 2013, εκτιμάται ότι υπάρχει περαιτέρω μείωση των δημόσιων δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα της τάξης του 25% (Wilson, 2013). Μεταξύ 2009-2013, οι ονομαστικές μειώσεις των δαπανών για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα ανήλθαν σε 46% (EUA, 2013).

Οι απώλειες ως προς τους προϋπολογισμούς των Πανεπιστημίων ανήλθαν σε ποσοστό της τάξης του 60%. Ωστόσο, η περικοπή της κρατικής χρηματοδότησης δεν ήταν η μοναδική απώλεια εσόδων για τα ΑΕΙ. Με την αναδιάρθρωση του χρέους με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (το γνωστό PSI), τα ελληνικά πανεπιστήμια έχασαν περίπου 100 εκατ. Ευρώ από το «κούρεμα» των ομολόγων τους. Μάλιστα, όπως είχαν επισημάνει οι Πρυτάνεις των Πανεπιστημίων σε κοινή ανακοίνωσή τους, διαπίστωσαν ότι η Τράπεζα της Ελλάδος είχε εντάξει σε Κοινά Κεφάλαια και είχε επενδύσει σε Ομόλογα του Δημοσίου τις καταθέσεις των λογαριασμών τους, οι οποίες προέρχονται από επιχορηγήσεις για τη λειτουργία τους και των προσόδων από τη διαχείριση αυτών, χωρίς τη βούληση των Ιδρυμάτων, με απολύτως αυθαίρετο και αδιαφανή τρόπο. Επιπλέον, καταργήθηκαν οι εισφορές προς τις Πολυτεχνικές Σχολές από δημόσια και ιδιωτικά κατασκευαστικά έργα. Στο ΕΜΠ, το 1% των εσόδων από το ΤΣΜΕΔΕ ανερχόταν σε 5 εκατ. Ευρώ περίπου ανά έτος.

Επιπλέον των παραπάνω, το 2013 με την εφαρμογή του σχεδίου «Αθηνά» καταργήθηκαν ή συγχωνεύτηκαν 129 Τμήματα των Πανεπιστημίων, εκ των 534 Τμημάτων που υπήρχαν (ποσοστό μείωσης περίπου 24%). Παράλληλα, για το 2014, έχουν δει το φως της δημοσιότητας πληροφορίες για νέα συρρίκνωση με κλείσιμο τμημάτων και συγχωνεύσεις ιδρυμάτων βάσει του σχεδίου «Αθηνά Νο 2», 30% έως το 2016. Στην κατεύθυνση αυτή συνηγορεί και το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016, το οποίο περιγράφει (σελ. 33, Πίνακας 3.2) «Μείωση λειτουργικών δαπανών ΑΕΙ - ΤΕΙ με συγχωνεύσεις» ύψους 24 εκατ. Ευρώ για το 2013 και 37 εκατ. Ευρώ για το 2014, αντίστοιχα.

Τέλος, πέραν της σημαντικής μείωσης των λειτουργικών δαπανών για την εκπαίδευση, σημαντικές ήταν και οι μισθολογικές απώλειες για το εκπαιδευτικό προσωπικό. Οι μισθοί των Ελλήνων πανεπιστημιακών ήταν ήδη από τους χαμηλότερους στην Ε.Ε., βρισκόμενοι στην 22^η θέση μεταξύ 33 χωρών (της Ε.Ε.-25 και συνδεδεμένων χωρών) (EC, 2007). Το πρώτο κύμα μισθολογικών μειώσεων τα έτη 2010 και 2011, σε συνδυασμό με τις πρόσθετες φορολογικές επιβαρύνσεις οδήγησε σε απώλειες της τάξης του 25% και πλέον. Με τις περαιτέρω μισθολογικές

περικοπές που εφαρμόστηκαν το 2012, η θέση των Ελλήνων πανεπιστημιακών έγινε ακόμη πιο δυσχερής. Στη διεθνή βιβλιογραφία απαντούν διάφορες ερευνητικές εργασίες αναφορικά με τη συγκριτική αξιολόγηση των μισθών των πανεπιστημιακών (Li Lian Ong & Mitchell, 2000, EC, 2007, EUI, 2008, Rumbley et al., 2008, Coates et al., 2009, Deloitte, 2012). Η πλέον πρόσφατη και πιο ολοκληρωμένη εργασία (από πλευράς αριθμού χωρών που μελετώνται) είναι το πρόγραμμα “International Comparison of Academic Salaries in 28 Countries” (<http://acarem.hse.ru/>), το οποίο αποτελεί μια κοινή ερευνητική προσπάθεια του Εργαστηρίου Institutional Analysis του Higher School of Economics (HSE) της Μόσχας (Ρωσία) και του Boston College Center for International Higher Education (CIHE) των ΗΠΑ, με συμμετοχή ειδικών από 28 χώρες (στις οποίες δεν συμπεριλαμβάνονται η Ελλάδα και η Κύπρος).

Για να πραγματοποιηθεί η σύγκριση των μισθών των πανεπιστημιακών μεταξύ των 28 χωρών, της Ελλάδας και της Κύπρου, μετά τις νέες μειώσεις, οι μεικτές αποδοχές που παρατίθενται στις ιστοσελίδες του προγράμματος μετατράπηκαν σε Ευρώ ισοδύναμης αγοραστικής δύναμης χρησιμοποιώντας το δείκτη ισοδύναμης αγοραστικής δύναμης της Παγκόσμιας Τράπεζας για το έτος 2011. Τα αποτελέσματα παρατίθενται στον Πίν.5 για το σύνολο των βαθμίδων. Σημειώνεται ότι οι μισθοί αφορούν σε δημόσια πανεπιστήμια. Μετά και τις νέες μειώσεις, οι Έλληνες πανεπιστημιακοί λαμβάνουν λιγότερα από τους πανεπιστημιακούς της Ινδίας, της Μαλαισίας, της Νιγηρίας, της Βραζιλίας, ακόμη και της «χρεοκοπημένης» Αργεντινής.

Παράλληλα, η αναλογία φοιτητών / διδακτικού προσωπικού στην Ελλάδα, ανέρχεται σε 28,1 και είναι η υψηλότερη (άρα και χειρότερη) στην Ε.Ε.-27 (μ.ό. Ε.Ε: 15,9) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007). Την ίδια στιγμή, περίπου 900 εκλεγμένα μέλη ΔΕΠ έμεναν αδιόριστα επί 3 και πλέον έτη. Η κατάσταση κατέστη ακόμη πιο δυσχερής από πλευράς υλοποίησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς πρακτικά μηδενίστηκαν τα κονδύλια για την πρόσληψη συμβασιούχων διδασκόντων βάσει του ΠΔ 407/80, καθώς το 2013 το ΥΠΑΙΘ χορήγησε μόλις 21 πιστώσεις για όλη την Ελλάδα, από 270 πέρσι το 2012.

Πίνακας 5. Μέσες ετήσιες μεικτές αποδοχές πανεπιστημιακών μετά τις νέες μειώσεις (αξία σε €ΜΑΔ, 2011)

	Χώρα	Top rank	Rank 2	Rank 3	Rank 4	Rank 5	Rank 6
1	Κύπρος	92.400	82.100	68.800	61.600		
2	Καναδάς	80.366	62.904	52.024	48.576		
3	Νότια Αφρική	79.053	65.073	54.990	44.297	33.273	
4	Ιταλία	77.257	56.913	42.611			
5	Σαουδική Αραβία	72.224	63.556	51.414	37.773	29.291	
6	Ηνωμένο Βασίλειο	70.911	51.262	44.704	34.544		
7	Μαλαισία	66.632	34.604	31.681	23.928		
8	Αυστραλία	63.539		52.872	43.916	33.299	
9	Ινδία	62.980	57.811	33.502			
10	ΗΠΑ	62.344	49.592	41.941			
11	Ολλανδία	60.353	49.821	40.459	29.418		
12	Γερμανία	54.083	43.924	36.654	41.746	41.391	
13	Ισραήλ	54.032	40.348	36.629	29.867		
14	Νιγηρία	52.778	43.704	37.019	23.369		
15	Νορβηγία	49.542	39.544	40.289	38.052		
16	Γαλλία	40.459	31.392	16.717			
17	Ιαπωνία	39.010	31.384	28.147	24.038	24.546	
18	Βραζιλία	38.552	35.807	27.029	17.565	15.743	
19	Αργεντινή	37.154	34.138	29.257	26.698		
20	Ελλάδα	36.000	31.380	23.700	21.000		
21	Κολομβία	34.383	25.817	20.115	17.488	16.649	
22	Τσεχία	33.612	25.910	17.683	13.913	14.023	21.708
23	Τουρκία	33.028	23.996	20.640	17.175	18.776	18.412
24	Μεξικό	23.131	19.335	17.090	15.192	12.608	11.320
25	Λετονία	22.487	17.997	14.396	11.515	9.210	
26	Καζακστάν	19.522	14.158	10.151	8.787		
27	Αιθιοπία	13.387	11.676	10.091	8.659	7.321	
28	Κίνα	9.380	6.804	6.033	2.195		
29	Ρωσία	7.710	5.507	4.033	3.669		
30	Αρμενία	5.635	5.041	4.118	3.432		

3 Σκοπός της εργασίας

Λαμβάνοντας υπόψη τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην ελληνική κοινωνία, η παρούσα διπλωματική εργασία αποσκοπεί στη διερεύνηση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης ειδικά στους προπτυχιακούς φοιτητές του ΕΜΠ. Τα θέματα που εξετάζονται αφορούν τόσο στις σπουδές όσο και στην καθημερινότητα των προπτυχιακών φοιτητών (π.χ. επίπεδο διαβίωσης, διαπροσωπικές σχέσεις, κ.λπ.). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ειδικά δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο συμπληρώθηκε από τους ερωτώμενους μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας (Google Drive).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΈΡΕΥΝΑ ΜΕ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1 Εισαγωγή

Στις αρχές του 19ου αιώνα, αναπτύχθηκε η τάση γύρω από την κοινωνική έρευνα, αναφορικά με το θέμα των συνθηκών διαβίωσης της εργατικής τάξης στις δυτικές βιομηχανικές πόλεις. Κύρια επιδίωξη των ερευνών ήταν η συγκέντρωση δεδομένων, προκειμένου να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα για τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης. Λίγο αργότερα, πραγματοποιήθηκαν, στις Η.Π.Α., οι πρώτες δημοσκοπήσεις και έρευνες αγοράς, από εφημερίδες και πολιτικά κόμματα (Converse, 1987).

Τη δεκαετία του 1930, η αμερικανική κοινωνιολογία στρέφεται προς τις ποσοτικές έρευνες. Ο George Gallup πραγματοποιεί τις πρώτες πολιτικές δημοσκοπήσεις και, παράλληλα, προετοιμάζει αρκετούς πανεπιστημιακούς ερευνητές. Το 1946 ιδρύεται η Αμερικανική Ένωση Ερευνών της Κοινής Γνώμης. Δέκα χρόνια αργότερα, η κοινωνική έρευνα με ερωτηματολόγιο έχει ωριμάσει αρκετά (Weisberg et al., 1997). Στις δεκαετίες 1970-1980, αναπτύσσεται, σημαντικά, η έρευνα μέσω τηλεφωνικής συνέντευξης. Παράλληλα, η εισαγωγή της πληροφορικής, προσφέρει νέες, ακόμη μεγαλύτερες, δυνατότητες στους ερευνητές, από πλευράς επεξεργασίας σημαντικού όγκου δεδομένων. Σήμερα, η έρευνα με ερωτηματολόγιο αποτελεί την πλέον διαδεδομένη μέθοδο στο πεδίο των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών. Είναι χαρακτηριστικό ότι, το ετήσιο κόστος των συνεντεύξεων του Αμερικάνικου κοινού, μόνο για έρευνες αγοράς, εκτιμάται σε 1 δισεκατομμύριο δολάρια (ibid.).

Η νοηματική σύλληψη του αντικειμένου αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της έρευνας, η οποία πρέπει να σχεδιάζεται σύμφωνα με τα ακόλουθα (Javeau, 1996):

- για να μελετηθεί ένα πρόβλημα πρέπει να ερωτηθούν τα άτομα, σχετικά με αυτό.
- μπορούν να συγκεντρωθούν σημαντικές και ενδιαφέρουσες πληροφορίες από την έρευνα, αρκεί να τεθούν οι κατάλληλες ερωτήσεις.
- δεν είναι αναγκαία η συνέντευξη του συνόλου των ατόμων, που έχουν σχέση με το θέμα, αλλά μόνο ενός αντιπροσωπευτικού μέρους αυτού, το οποίο καλείται *δείγμα*.

- τα δεδομένα της έρευνας, ύστερα από κατάλληλη επεξεργασία, μπορούν να προσφέρουν μια ικανοποιητική παρουσίαση της θέσης του εξεταζομένου συνόλου, αναφορικά με το υπό μελέτη πρόβλημα, εφόσον έχουν ληφθεί, κατά το σχεδιασμό, τα απαραίτητα μέτρα για την αποφυγή στρεβλώσεων των απόψεων των ατόμων.

Οι κοινωνικές έρευνες έχουν ως στόχο τη συγκέντρωση τριών ομάδων στοιχείων ή δεδομένων (Javeau, 1996):

(α) Γεγονότα και παρελθοντικές εμπειρίες:

- από το προσωπικό πεδίο των ατόμων.
- από το πεδίο του άμεσου περιβάλλοντός τους (κατοικία, οικογένεια, εργασία, κ.λπ.).
- από το πεδίο συμπεριφοράς τους.

(β) Υποκειμενικές κρίσεις πάνω σε γεγονότα, ιδέες, συμβάντα ή άτομα:

- γνώμες (άμεσες εκτιμήσεις).
- στάσεις (κοινωνικές προτιμήσεις, ηθικές αξίες).
- κίνητρα, προσδοκίες, φιλοδοξίες, κ.λπ.

(γ) Γνώσεις ή προβλέψεις, γύρω από ένα συγκεκριμένο πεδίο γνώσεων, σχετικού με το αντικείμενο της έρευνας.

Ο πλέον χρησιμοποιούμενος και διαδεδομένος τρόπος συλλογής των πληροφοριών, είναι χρήση ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο είναι ένα έντυπο (κατάλογος ερωτήσεων, σχεδίων ή εικόνων), στο οποίο σημειώνονται οι απαντήσεις ή οι αντιδράσεις του ερωτώμενου. Υπάρχουν δυο είδη ερωτηματολογίων:

(α) Τα ερωτηματολόγια που συμπληρώνονται *απευθείας* από τον ερωτώμενο.

(β) Τα ερωτηματολόγια που συμπληρώνονται *εμμέσως* από τον ερωτώμενο, δηλαδή τα συμπληρώνει ο ερευνητής για λογαριασμό του ερωτώμενου.

Οι τρόποι, σύμφωνα με τους οποίους είναι δυνατό να συμπληρωθεί ένα ερωτηματολόγιο, είναι τρεις:

(α) Δια αλληλογραφίας (ταχυδρομική αποστολή των ερωτηματολογίων ή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου).

(β) Με απευθείας συνέντευξη (συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τον ερευνητή, ο οποίος καταγράφει τις απαντήσεις του ερωτώμενου).

(γ) Με τηλεφωνική συνέντευξη, με την προϋπόθεση ότι το ερωτηματολόγιο είναι σύντομο.

Η κοινωνική έρευνα χρήζει προσοχής, από πλευράς ερμηνείας των αποτελεσμάτων, εξαιτίας: **(α)** της ενδεχόμενης έλλειψης ειλικρίνειας, κατανόησης και αξιοπιστίας των ερωτώμενων, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για θέματα, που αφορούν σε υποκειμενικές απόψεις, εκτιμήσεις, ηθικές αξίες, κοινωνικές προτιμήσεις και στάσεις, **(β)** των συνθηκών κάτω από τις οποίες πραγματοποιείται η έρευνα και **(γ)** της φύσης των ερωτήσεων ή του ίδιου του ερευνητή.

Για την αποφυγή στρεβλώσεων, στα αποτελέσματα της έρευνας, είναι απαραίτητο να κατασκευαστεί με επιμέλεια το αντικείμενο, να διατυπωθεί με τη βοήθεια κατάλληλων τεχνικών και καλά επεξεργασμένων υποθέσεων εργασίας, να ληφθεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού, να αναλυθούν τα δεδομένα χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα στατιστικά εργαλεία και, κυρίως, να γίνουν σεβαστοί οι ηθικοί και δεοντολογικοί κανόνες της έρευνας.

2 Τα στάδια μιας έρευνας με ερωτηματολόγιο

2.1 Γενικά

Η πραγματοποίηση μιας έρευνας με ερωτηματολόγιο λαμβάνει χώρα σε 15 διαδοχικά στάδια (Javeau, 1996), κατά άλλους μελετητές σε λιγότερα (Backstrom & Hursh-Cesar, 1981; Fowler, 1993; Weisberg, 1997; Σταθακόπουλος, 1997).

Ακολουθώς, παρατίθενται και αναλύονται τα σημαντικότερα στάδια:

- Προσδιορισμός του αντικειμένου της έρευνας.
- Επιλογή των υλικών μέσων.
- Συγκέντρωση δεδομένων από προηγούμενες έρευνες.
- Καθορισμός του αντικειμενικού σκοπού της έρευνας και των υποθέσεων εργασίας.
- Καθορισμός του πληθυσμού και του πεδίου έρευνας.
- Κατασκευή του δείγματος.
- Σύνταξη του ερωτηματολογίου.

- Δοκιμή του πλάνου του ερωτηματολογίου.
- Σύνταξη του τελικού ερωτηματολογίου.
- Εκπαίδευση των ερευνητών.
- Υλοποίηση της έρευνας.
- Κωδικοποίηση των ερωτηματολογίων.
- Ανίχνευση των ερωτηματολογίων.
- Επαλήθευση του δείγματος και ανάλυση δεδομένων.

2.2 Ανάλυση των σταδίων

2.2.1 Πρώτο στάδιο: Προσδιορισμός του αντικειμένου της έρευνας

Ο προσδιορισμός του αντικειμένου αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την έναρξη της έρευνας. Με βάση το αντικείμενο, θα διαμορφωθούν οι ερωτήσεις, το πλαίσιο των οποίων θα καθοριστεί από ένα πλήθος παραγόντων (επίπεδο γνώσεων, ποιότητα των πηγών, κ.λπ.) (Babbie, 1990).

2.2.2 Δεύτερο στάδιο: Εξέυρεση και επιλογή των υλικών μέσων της έρευνας

Το στάδιο αυτό, επιδρά σημαντικά στην έρευνα και πρέπει να εξεταστεί η διαθεσιμότητα σε:

- χρηματικούς πόρους, που αποτελεί τη σημαντικότερη ίσως παράμετρο
- χρόνο, που σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να είναι περιορισμένος
- προσωπικό, το οποίο πρέπει να είναι ικανοποιητικό, τόσο από ποσοτικής όσο και από ποιοτικής πλευράς
- πηγές πληροφόρησης
- διάφορα υλικά μέσα (γραμματοσήμα, εκτυπωτές, κ.λπ.).

2.2.3 Τρίτο στάδιο: Στοιχεία από προηγούμενες έρευνες

Το γενικότερο πλαίσιο της έρευνας καθορίζεται από τις πληροφορίες και τις συμβουλές αρμοδίων ατόμων, την αξιολόγηση χρήσιμων αριθμητικών στοιχείων, κ.λπ. Όλες οι αναζητήσεις είναι πολύ σημαντικές για τη διεξαγωγή της έρευνας και χρησιμεύουν για την ακριβή περιγραφή του πεδίου έρευνας, για την επεξεργασία των

υποθέσεων εργασίας και τη συσχέτισή τους με συμπεράσματα άλλων ερευνητών πάνω στο ίδιο θέμα, καθώς και για την δημιουργία συναφούς βιβλιογραφίας.

2.2.4 Τέταρτο στάδιο: Καθορισμός των σκοπών και υποθέσεων εργασίας

Η έρευνα χαρακτηρίζεται από μια σειρά, άμεσων ή έμμεσων, αντικειμενικών σκοπών, για την επίτευξη των οποίων είναι απαραίτητη η δημιουργία μιας σειράς υποθέσεων εργασίας, που πρέπει να επαληθευτούν.

Η αναζήτηση των υποθέσεων εργασίας μπορεί να γίνει με διάφορες τεχνικές:

- με ενδελεχή εξέταση των προηγούμενων μελετών, οι οποίες αναφέρονται στο ίδιο θέμα
- με συγκέντρωση και συζήτηση των υπευθύνων της έρευνας, παρουσία ξένων ατόμων προς την έρευνα, που μπορούν να εισάγουν ανεξάρτητα στοιχεία σκέψης
- με ομαδική συνέντευξη κατάλληλων και ενημερωμένων ατόμων πάνω στο θέμα
- με μη προσχεδιασμένη ή κατευθυνόμενη συνέντευξη ατόμων, επιλεγμένων βάσει της εμπειρίας ή πληροφόρησής τους, πάνω στο αντικείμενο της έρευνας.

Οι διάφορες αυτές μέθοδοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν συνεκτικά. Κατά τη διάρκεια μιας τελικής συνάντησης των υπευθύνων της έρευνας γίνεται σύνθεση των αποτελεσμάτων, από την εξέταση των οποίων προκύπτουν οι υποθέσεις εργασίας.

2.2.5 Πέμπτο στάδιο: Επιλογή του πληθυσμού

Το σύνολο των ατόμων, που πρόκειται να ερωτηθούν, καλείται *δείγμα* και αποτελεί μέρος του ευρύτερου *πληθυσμού*, ο οποίος ορίζεται ως το βασικό σύνολο των μονάδων, που πρόκειται να μελετηθούν ως προς μια ή περισσότερες χαρακτηριστικές μεταβλητές. Η επιλογή του πληθυσμού εξαρτάται από:

- το αντικείμενο της έρευνας
- τις επιλεγμένες υποθέσεις εργασίας
- τον τύπο του υιοθετημένου δείγματος
- τους υλικο-τεχνικούς περιορισμούς (λόγω οικονομικών ή και χρονικών αιτιών προκύπτει η ανάγκη περιορισμού του αρχικού πληθυσμού σε ένα μέρος του, περισσότερο προσιτό).

2.2.6 Έκτο στάδιο: Σύνθεση του δείγματος

Γενικά, η εκλογή της δειγματοληπτικής μεθόδου αποτελεί ένα σύνθετο πρόβλημα, το οποίο απαιτεί τη συνεκτίμηση αρκετών παραγόντων, όπως:

- τη φύση των δεδομένων του πληθυσμού. Αν διατίθενται πρόσφατοι κατάλογοι είναι εύκολο να κατασκευαστεί μια απλή δειγματοληψία με τυχαία ή συστηματική κλήρωση.
- το βαθμό ομοιογένειας του πληθυσμού. Αν ο πληθυσμός δεν είναι αρκετά ομοιογενής, είναι προτιμότερο να πραγματοποιηθεί στρωμάτωση του δείγματος. Για την κατασκευή των στρωμάτων είναι προτιμότερο να διασταυρωθούν περισσότερα ανεξάρτητα κριτήρια, γεγονός που προϋποθέτει τη διαθεσιμότητα ικανοποιητικού αριθμού δεδομένων του πληθυσμού.
- την έκταση του πεδίου έρευνας. Εάν το πεδίο είναι πολύ ευρύ ή ο πληθυσμός βρίσκεται σε διασπορά, απαιτείται μεγάλο κόστος μετακινήσεων, επομένως θα ήταν προτιμότερη η εφαρμογή π.χ. της δειγματοληψίας με δεσμίδες.
- τις συνθήκες πραγματοποίησης της έρευνας και τα υλικά μέσα, τα οποία διατίθενται και ιδιαίτερα:
 - το κόστος της έρευνας, π.χ. μεταφορικά έξοδα, προϋπολογισμός και άλλα έξοδα
 - το χρόνο ολοκλήρωσης της έρευνας.
- την ποιότητα των ερευνητών και ειδικά την προετοιμασία τους
- τη φύση της έρευνας (π.χ. έρευνα αγοράς, θέμα έρευνας που αφορά μόνο συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, κ.λπ.).

Δύο είναι τα βασικά ζητήματα κατά τη σύνθεση ενός δείγματος:

(i) Μέγεθος του δείγματος

Η θεωρία της δειγματοληψίας στηρίζεται στη μαθηματική θεωρία των πιθανοτήτων και στο νόμο των μεγάλων αριθμών. Γίνεται επομένως επιλογή ενός τμήματος από ένα συγκεκριμένο πληθυσμό, τα διάφορα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του οποίου επανεμφανίζονται με την ίδια συχνότητα. Επιπλέον, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ακόλουθες παρατηρήσεις:

- κανένα δείγμα δεν πρέπει να περιλαμβάνει λιγότερα από 30 άτομα

- το δείγμα δεν προσδιορίζεται από ένα και μοναδικό χαρακτηριστικό του πληθυσμού
- το μέγεθος ενός δείγματος εξαρτάται από το βαθμό της επιθυμητής ακρίβειας, καθώς και από το βαθμό ομοιογένειας του υπό μελέτη πληθυσμού
- οι στατιστικές υποδείξεις και εκτιμήσεις εφαρμόζονται αποκλειστικά στα δείγματα, που έχουν κατασκευαστεί σύμφωνα με τους στατιστικούς νόμους.

(ii) Τεχνικές δειγματοληψίας

Υπάρχουν διάφορες μέθοδοι κατασκευής δείγματος, σκοπός των οποίων είναι η σύνθεση ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος. Εάν κάθε μονάδα του πληθυσμού έχει την ίδια πιθανότητα να συμπεριληφθεί στο δείγμα και εφόσον δοθεί στο δείγμα το μέγιστο δυνατό μέγεθος, τότε η εφαρμογή του νόμου των μεγάλων αριθμών θα προσδώσει, ανεξαρτήτως χρησιμοποιούμενης τεχνικής, ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα, με τη στατιστική έννοια του όρου.

(α) Απλή τυχαία δειγματοληψία

Η επιλογή των ατόμων του δείγματος, στην απλή τυχαία δειγματοληψία, πραγματοποιείται, γενικά, με δύο τρόπους:

- *Τυχαία κλήρωση*: Όλα τα άτομα του πληθυσμού απαριθμούνται και είτε αναγράφεται κάθε άτομο σε ένα κλήρο, από το σύνολο των οποίων λαμβάνεται ο απαιτούμενος αριθμός, είτε κατασκευάζεται ένας πίνακας με τυχαίους αριθμούς, από τον οποίο επιλέγεται μια σειρά αριθμών στην τύχη. Με τον τρόπο αυτό η επιλογή του δείγματος γίνεται με τρόπο αμερόληπτο, χωρίς να παρεμβαίνει, δηλαδή, η ανθρώπινη κρίση ή άλλος συστηματικός παράγοντας, πέραν του τυχαίου.
- *Συστηματική δειγματοληψία*: Εφόσον τα άτομα έχουν ταξινομηθεί, ανεξάρτητα από τα επιλεγμένα χαρακτηριστικά του πληθυσμού της έρευνας, μπορεί να πραγματοποιηθεί η δειγματοληψία με απλό τρόπο ξεκινώντας από την κατασκευή ενός πρώτου δείγματος, ύστερα ενός δεύτερου και ούτω καθεξής, μέχρι την κατασκευή του τελικού επιθυμητού δείγματος.

(β) Δειγματοληψία κατά στρώματα

Αν ο πληθυσμός δεν είναι ιδιαίτερα ομοιογενής, χωρίζεται σε μη επικαλυπτόμενες ομάδες (στρώματα), βάσει κάποιων χαρακτηριστικών, και στη συνέχεια επιλέγεται ένα τυχαίο δείγμα από κάθε ομάδα. Το κυριότερο κριτήριο, για τη διαστρωμάτωση του πληθυσμού, είναι η ομοιογένεια των στοιχείων. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή:

- το συνολικό κόστος δειγματοληψίας είναι μικρότερο, σε σχέση με την απλή τυχαία δειγματοληψία
- εκτός από την εξαγωγή συμπερασμάτων για ολόκληρο το πληθυσμό γίνονται, ταυτόχρονα, εκτιμήσεις για κάθε στρώμα χωριστά
- γενικά, η διασπορά, στην εκτίμηση των διαφόρων παραμέτρων, θεωρείται μικρότερη
- η επιλογή τυχαίου δείγματος, από κάθε στρώμα χωριστά, έχει ως αποτέλεσμα την κατασκευή ενός συνολικού δείγματος, από ολόκληρο το πληθυσμό, περισσότερο αντιπροσωπευτικό από ότι στην περίπτωση της τυχαίας δειγματοληψίας.

(γ) Δειγματοληψία κατά δεσμίδες

Το δείγμα δεν κατασκευάζεται από μονάδες του πληθυσμού αλλά από σύνολα ή δεσμίδες συγγενών, ως προς τα μεταξύ τους χαρακτηριστικά, μονάδων. Στην περίπτωση αυτή εξετάζονται όλα τα άτομα, που αποτελούν μέλη της δεσμίδας.

Η δειγματοληψία κατά δεσμίδες είναι μια αποτελεσματική μέθοδος, ιδίως σε περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν υπάρχει διαθέσιμη λίστα για τις μονάδες του πληθυσμού.

(δ) Δειγματοληψία κατά κουσέλες

Αποτελεί μια παραλλαγή της προηγούμενης μεθόδου. Οι περιοχές της έρευνας διαιρούνται σε ένα ορισμένο αριθμό τετραγώνων. Γίνεται επιλογή ορισμένων τετραγώνων, στην τύχη, και ερωτώνται όλοι οι κάτοικοι του τετραγώνου, οι οποίοι ανταποκρίνονται στον προκαθορισμένο, από την έρευνα, πληθυσμό.

(ε) Δειγματοληψία πολλαπλών επιπέδων

Η συγκεκριμένη μέθοδος χρησιμοποιεί, διαδοχικά, πολλές διαφορετικές δειγματοληπτικές μεθόδους (συνδυασμός μεθόδων).

(στ) Ισομεγέθεις δειγματοληψίες

Η μέθοδος χρησιμοποιεί την κατασκευή ενός μοντέλου του πληθυσμού σε σμίκρυνση, από το οποίο λαμβάνεται υπόψη ένας περιορισμένος αριθμός κύριων χαρακτηριστικών (συνήθως όχι περισσότερων των 5). Η μέθοδος αυτή δεν αφορά σε πραγματικό τυχαίο δείγμα, εφόσον δεν δίνεται σε κάθε μονάδα η ίδια πιθανότητα επιλογής.

(ζ) Δειγματοληψία πολλαπλών φάσεων

Κατά τη συγκεκριμένη μέθοδο, συνδυάζονται διαδοχικές δειγματοληψίες, οι οποίες αφορούν σε τμήματα του πληθυσμού. Η μέθοδος χρησιμοποιείται όταν δεν υπάρχει ευρετήριο ή κατάλογος των ατόμων, που συνθέτουν τον υπό μελέτη πληθυσμό. Αρχικά, επιλέγεται ένας μεγάλος αριθμός ατόμων από τον πληθυσμό, στον οποίο πραγματοποιείται μια σύντομη έρευνα και στη συνέχεια επιλέγεται, από το δείγμα αυτό, ένας μικρότερος αριθμός ατόμων, τα οποία θα αποτελέσουν το δείγμα της εμπειριστατωμένης έρευνας.

(η) Συσσωρευτική δειγματοληψία ή «χιονοστιβάδα»

Η έναρξη της έρευνας πραγματοποιείται με ένα περιορισμένου μεγέθους δείγμα, στο οποίο προστίθενται, σταδιακά, μονάδες του πληθυσμού, οι οποίες συσχετίζονται, με κάποιον τρόπο, με τις αρχικές μονάδες, μέχρις ότου συμπληρωθεί το απαιτούμενο μέγεθος του δείγματος. Η μέθοδος είναι αρκετά οικονομική, αλλά μειονεκτεί όσον αφορά στις παρερμηνείες κατά το στάδιο παρατήρησης και σύλληψης των σχέσεων των μονάδων, που αποτελούν το δείγμα.

(θ) Συστηματική δειγματοληψία από περιοχές

Η συστηματική δειγματοληψία από περιοχές συνίσταται στη συλλογή δεδομένων από μονάδες, οι οποίες βρίσκονται κατανεμημένες σε ίσα χωρικά διαστήματα. Όταν υπάρχουν διαθέσιμοι χάρτες για την περιοχή ενδιαφέροντος, μπορούν να καθοριστούν, με τη βοήθεια κανάβου, συνήθως τετραγωνικού, ισομεγέθεις περιοχές από τις οποίες λαμβάνονται, εν συνεχεία, τα δείγματα.

Η συστηματική δειγματοληψία από περιοχές διαφέρει από τη δειγματοληψία κατά κυψέλες, αφού οι δειγματοληπτικές μονάδες προέρχονται από όλη την υπό μελέτη περιοχή. Διαφέρει, επίσης, από τη δειγματοληψία κατά στρώματα ή δεσμίδες, λόγω του χωρικού της χαρακτήρα.

Γενικά, με την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχουν περιοδικά χαρακτηριστικά του φαινομένου που μελετάται, η μέθοδος αυτή θεωρείται ακριβέστερη από τις προαναφερθείσες (κατά δεσμίδες, κατά στρώματα και κατά κυψέλες) (Yates, 1953). Ένα επιπλέον πλεονέκτημα της μεθόδου είναι η παροχή καλύτερης ποιότητας υλικού για την κατασκευή θεματικών χαρτών του υπό εξέταση φαινομένου, όταν κάτι τέτοιο απαιτείται (ibid.).

Ανεξαρτήτως δειγματοληπτικής μεθόδου, οι εκτιμήσεις των χαρακτηριστικών του πληθυσμού από ένα μέρος αυτού περιέχουν τα λεγόμενα *σφάλματα δειγματοληψίας*. Για την αξιολόγηση της ακρίβειας μιας δειγματοληπτικής έρευνας, τα σφάλματα ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες:

- *Σφάλματα καταμέτρησης*: Προέρχονται από ασάφειες του ερωτηματολογίου, από λάθη των ερευνητών, κ.λπ. Μπορεί να είναι *συμπτωματικά* (σφάλματα των οποίων οι επιδράσεις αλληλοαναιρούνται όταν χρησιμοποιούνται κατάλληλου μεγέθους δείγματα) ή *συστηματικά* (σφάλματα, τα οποία οδηγούν πάντα προς τα πάνω ή πάντα προς τα κάτω την τιμή μιας παραμέτρου και γι' αυτό δεν μπορούν να αλληλοεξουδετερωθούν).

Οι κύριες αιτίες, αυτής της κατηγορίας των σφαλμάτων, είναι:

- (i) Σφάλματα συνέντευξης (σφάλματα ερευνητών).
- (ii) Σφάλματα ερωτηματολογίου (πολύπλοκα ερωτήματα, λάθος σειρά ερωτήσεων, κακώς διατυπωμένες και δυσνόητες ερωτήσεις, κ.λπ.).

- (iii) Διαστρεβλώσεις απαντήσεων (απόκρυψη αλήθειας, άγνοια, άρνηση απάντησης).
- (iv) Σφάλματα επεξεργασίας (εσφαλμένη κωδικοποίηση και στατιστική ανάλυση).

- *Δειγματοληπτικά σφάλματα*: Προκύπτουν από την επιλογή ακατάλληλης μεθόδου δειγματοληψίας και εσφαλμένου σχεδιασμού του δείγματος. Το δειγματοληπτικό σφάλμα εξαρτάται από το βαθμό αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος και είναι συνάρτηση του ζητούμενου βαθμού ακρίβειας. Κατά κανόνα, με την αύξηση του μεγέθους του δείγματος, τα δειγματοληπτικά σφάλματα ελαττώνονται.

2.2.7 Έβδομο στάδιο: Σύνταξη του πλάνου του ερωτηματολογίου

Ο καλός σχεδιασμός των ερωτηματολογίων αποτελεί τη βάση μιας επιτυχούς έρευνας. Εφόσον έχει προσδιοριστεί το περιεχόμενό του, πρέπει να αντιμετωπιστούν τα γενικά θέματα της μορφής του ερωτηματολογίου, τα οποία συνοψίζονται ως ακολούθως:

α. Ο τρόπος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου

- Προσωπικές συνεντεύξεις (αξιόπιστη μέθοδος, ουσιώδης για συλλογή πολύπλοκων πληροφοριών, παρατήρηση αντιδράσεων του ερωτώμενου, μικρό ποσοστό αναπάντητων ερωτήσεων, διευκρινίσεις σε απορίες, επίδειξη φωτογραφιών, δειγμάτων, κ.λ.π., υψηλό κόστος).
- Δια αλληλογραφίας (χαμηλότερο κόστος, μεγαλύτερο ποσοστό αναπάντητων ερωτήσεων, δυσκολία εκλογής αντιπροσωπευτικού δείγματος, υψηλότερο σφάλμα).
- Τηλεφωνική συνέντευξη (μικρότερο, σχετικά, κόστος, αποτελεσματικό για συλλογή ορισμένων μόνο κατηγοριών δεδομένων, απλή και γρήγορη μέθοδος, κίνδυνος παρανόησης ερωτήσεων ή απαντήσεων).
- Συνδυασμός των παραπάνω (αρχικά, τηλεφωνική προειδοποίηση και στη συνέχεια ταχυδρομική αποστολή του ερωτηματολογίου ή προσωπική συνέντευξη).
- Αυτόματος (πραγματοποίηση μετρήσεων χωρίς ερωτηματολόγιο π.χ. καταμέτρηση της ακροαματικότητας μιας εκπομπής, με ειδική συσκευή).

β. Ο τύπος των ερωτήσεων (ανοιχτές, κλειστές, ημι-ανοιχτές).

γ. Η γλώσσα του ερωτηματολογίου (επιλογή όρων, κυρίων ονομάτων, ξένων λέξεων, εξεζητημένων όρων έκφρασης).

δ. Ο τρόπος επεξεργασίας (χειρωνακτικός, μηχανογραφικός, με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή).

ε. Η αποφυγή των ακούσιων στρεβλώσεων στις απαντήσεις (η αντίδραση του ερωτώμενου ότι ίσως κριθεί αρνητικά, η αυτοάμυνα σε προσωπικές ερωτήσεις, η έμμεση υποβολή του περιεχομένου των απαντήσεων, η έλξη της θετικής ερώτησης, ο φόβος ορισμένων λέξεων που προκαλούν αντιδράσεις άμυνας, η επιθυμία και η τάση των ερωτώμενων να προσαρμοστούν στα κοινωνικά πρότυπα, κ.λπ.).

Κάθε ερωτηματολόγιο συμπεριλαμβάνει, συνήθως, ένα εισαγωγικό κείμενο, με το οποίο εξετάζεται η επιθυμία συμμετοχής του ερωτώμενου και παρέχονται, συνοπτικά, πληροφορίες σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας. Οι αρχικές ερωτήσεις θα πρέπει να είναι σχετικά εύκολες, να μην απαιτούν ιδιαίτερες γνώσεις και σκέψη, να μην θίγουν λεπτά ζητήματα και να μην καταλήγουν σε προσωπική δεσμευτική τοποθέτηση. Οι δημογραφικές ερωτήσεις θα πρέπει να τοποθετούνται στο τέλος του ερωτηματολογίου.

Γενικά, πρέπει να αποφεύγονται ερωτήσεις, οι οποίες:

- μπορούν να υποβάλλουν απαντήσεις.
- περιέχουν φορτισμένες λέξεις.
- αναφέρονται σε ονόματα προσωπικοτήτων.
- έχουν συνταχθεί με ασαφή τρόπο.

Η επιλογή του τύπου της ερώτησης δεν είναι τυχαία, αφού κάθε τύπος ανταποκρίνεται σε διαφορετικές ανάγκες της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα:

(α) *Κλειστές ερωτήσεις*

Ο ερωτώμενος οφείλει, υποχρεωτικά, να επιλέξει μεταξύ προκαθορισμένων απαντήσεων. Αυτός ο τύπος των ερωτήσεων προσφέρεται καλύτερα για στατιστική ανάλυση και ανίχνευση των δεδομένων. Ωστόσο, παρουσιάζεται ο κίνδυνος να καθοδηγήσουν τον ερωτώμενο σε μια απάντηση, που δεν συμβαδίζει απόλυτα με την

προσωπική του άποψη (Schuman et al., 1986). Από την άλλη πλευρά, οι ερωτήσεις αυτές γίνονται κατανοητές και απαντώνται εύκολα. Στις κλειστές ερωτήσεις ιδιαίτερη σημασία κατέχει η χρησιμοποιούμενη κλίμακα βαθμονόμησης της άποψης.

Γενικά, στον τομέα των κοινωνικών επιστημών διακρίνονται τέσσερα είδη κλιμάκων:

- *Ονομαστικές κλίμακες*, οι οποίες επιτρέπουν, μόνο, τη σύγκριση απαντήσεων τύπου «όμοιος» ή «διαφορετικός». Καμιά θέση στην κλίμακα αυτή δεν είναι ανώτερη ή κατώτερη από την άλλη και, για το λόγο αυτό, δεν χρησιμεύουν για τη μέτρηση των στάσεων.
- *Τακτικές κλίμακες*, οι οποίες επιτρέπουν ταξινόμηση των επιλογών, που πραγματοποιεί ο ερωτώμενος, δίνοντας, επιπλέον, τη δυνατότητα προσδιορισμού των κατώτερων ή ανώτερων θέσεων.
- *Διαστημικές κλίμακες*, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα ταξινόμησης κατά βαθμίδες και, παράλληλα, προσδιορίζουν την απόσταση ή το διάστημα μεταξύ δυο βαθμίδων.
- *Αναλογικές κλίμακες*, οι οποίες επιτρέπουν την αποκάλυψη της σχέσης, μεταξύ δύο θέσεων στην κλίμακα.

Τρία σημεία χρήζουν προσοχής: *(i)* τα διαστήματα της κλίμακας, τα οποία δεν πρέπει να είναι περισσότερα από επτά (Miller, 1956), *(ii)* η ύπαρξη ενός «μέσου» σημείου και *(iii)* η χρήση ή όχι περιγραφικών λέξεων για την κλίμακα.

Επίσης, ορισμένοι ερευνητές (Aldrich et al., 1982; Krosnick & Berent, 1993) υποστηρίζουν ότι, στην περίπτωση των κλειστών ερωτήσεων, ο ερωτώμενος πρέπει πρώτα να ερωτάται εάν συμφωνεί ή διαφωνεί με ένα θέμα, και εν συνεχεία να προσδιορίζει το βαθμό έντασης της θέσης του.

(β) Ανοιχτές ερωτήσεις

Ο συγκεκριμένος τύπος ερωτήσεων επιτρέπει στον ερωτώμενο να δώσει μια απάντηση κατά τη δική του κρίση. Η χρήση τους βοηθά στη συγκέντρωση πληροφοριών σε θέματα, για τα οποία δεν είναι δυνατή η πρόβλεψη των πιθανών απαντήσεων. Η διατύπωσή τους απαιτεί προσοχή, ενώ η διεξοδική ανάλυσή τους καθίσταται δύσκολη. Πλεονέκτημά τους αποτελεί η καταγραφή της καθαρά προσωπικής άποψης του ερωτώμενου (Weisberg et al., 1997).

(γ) Ημι-ανοιχτές ερωτήσεις

Στις ημι-ανοιχτές ερωτήσεις προβλέπονται οι κυριότερες, πιθανές, απαντήσεις, όπως και στον τύπο της κλειστής ερώτησης, αλλά, παράλληλα, παρέχεται στον ερωτώμενο η δυνατότητα να προσθέσει και άλλες απαντήσεις, έξω από τα προκαθορισμένα πλαίσια. Τα κύρια χαρακτηριστικά τους είναι ότι διευκολύνουν την αξιολόγηση του ερωτηματολογίου και επιτρέπουν, ταυτόχρονα, την ελεύθερη έκφραση στον ερωτώμενο.

Επίσης, ως προς τον τύπο τους, οι ερωτήσεις διακρίνονται σε *Ερωτήσεις απλής εκλογής*, οι οποίες παρέχουν τη δυνατότητα μόνο δύο απαντήσεων (π.χ. ΝΑΙ ή ΟΧΙ) και σε *Ερωτήσεις πολλαπλής εκλογής*, στις οποίες υπάρχει δυνατότητα επιλογής μεταξύ ενός αριθμού απαντήσεων. Τα ερωτηματολόγια, πέραν των ερωτήσεων, είναι δυνατό να περιλαμβάνουν κι άλλους τρόπους συλλογής πληροφοριών, όπως κρίσεις πάνω σε σχέδια ή εικόνες.

Η διαδικασία σχεδιασμού του ερωτηματολογίου χαρακτηρίζεται από τις ακόλουθες φάσεις:

(α) Προετοιμασία

Συγκεντρώνονται σε απλή γλώσσα όλες οι ερωτήσεις, που πρέπει να τεθούν. Στη φάση αυτή πρέπει να γίνουν κατανοητοί οι στόχοι της έρευνας, να συζητηθεί οτιδήποτε σχετικό με την έρευνα, να ενημερωθούν οι ερευνητές, πλήρως, από άλλες πηγές γύρω από το θέμα, να τοποθετηθούν οι ερωτήσεις σε μια λογική σειρά και να προετοιμαστεί η κωδικοποίηση και η μέθοδος επεξεργασίας των αποτελεσμάτων.

(β) Χαρακτηριστικά ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο πρέπει να ανταποκρίνεται στους στόχους της έρευνας, να είναι όσο το δυνατό σύντομο και απλό, να καλύπτει όλες τις ζητούμενες πληροφορίες, να εξασφαλίζει την ανταπόκριση του ερωτώμενου, να αποφεύγει την παροχή περιττών πληροφοριών, να περιέχει ερωτήσεις κλειδιά για τον έλεγχο της αξιοπιστίας των απαντήσεων, να διευκολύνει την εκτίμηση, την ανάλυση και την ερμηνεία των αποτελεσμάτων και να μην υπερβαίνει ένα εύλογο χρονικό διάστημα για τη συμπλήρωσή του.

(γ) Διαμόρφωση ερωτήσεων

Οι ερωτήσεις θα πρέπει να είναι σύντομες, απλές και κατανοητές, να μην είναι υπερφορτωμένες, να μη εξετάζουν ταυτόχρονα δύο διαφορετικά θέματα και να μην ενοχλούν, κατά το δυνατόν, τον ερωτώμενο. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δίνεται στις αριθμητικές ή ποσοτικές απαντήσεις. Κατά τη διαμόρφωση των ερωτήσεων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ακόλουθες παρατηρήσεις (Javeau, 1996):

- Θα πρέπει, γενικά, να προβλέπεται το ενδεχόμενο αναπάντητων ερωτήσεων. Η πρόταση «χωρίς απάντηση» δεν είναι υποχρεωτικό να γράφεται στα ερωτηματολόγια, αλλά πρέπει να συνυπολογίζεται, εκ των προτέρων, στην κωδικοποίηση.
- Οι προτάσεις «δεν ξέρω», «δεν εκφέρω γνώμη» πρέπει επίσης να προβλέπονται, αλλά να μην εισάγονται συχνά στο ερωτηματολόγιο.
- Οι ανοιχτές ερωτήσεις να τίθενται μόνο σε περιπτώσεις, που ζητείται η γνώμη των ερωτώμενων. Ενίοτε, είναι προτιμότερο να αντικατασταθεί μια, μεγάλη, κλειστού τύπου ερώτηση, με μια ημι-ανοιχτού ή ακόμη και ανοιχτού τύπου ερώτηση.
- Όταν μια ανοιχτού τύπου ερώτηση μπορεί να αντικατασταθεί από μια ή περισσότερες κλειστές ερωτήσεις, διευκολύνεται η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων.
- Οι ανοιχτού τύπου ερωτήσεις πρέπει να χρησιμοποιούνται όταν υπάρχουν πολλές κατηγορίες απαντήσεων, οι οποίες δεν μπορούν να προβλεφθούν, όταν απαιτείται η ανεπηρέαστη απάντηση του ερωτώμενου, όταν ενδιαφέρει η τοποθέτηση σε κάποιο πολιτικό ή κοινωνικό φαινόμενο και όταν πρέπει να δοθεί η αίσθηση στον ερωτώμενο ότι του δίνεται η ευκαιρία να εκφράσει ελεύθερα την άποψή του.

Ορισμένοι βασικοί κανόνες προετοιμασίας και παρουσίασης ενός ερωτηματολογίου, είναι οι ακόλουθοι:

(α) Αναφορικά με τη σειρά διαδοχής των ερωτήσεων προτείνεται:

- Η συγκέντρωση των ερωτήσεων των στοιχείων ταυτότητας, κατά προτίμηση, στο τέλος του ερωτηματολογίου.

- Η έναρξη του ερωτηματολογίου με κατάλληλες, να ευαισθητοποιήσουν τον ερωτώμενο, και εύκολες ερωτήσεις.
- Η παρεμβολή εύκολων ερωτήσεων, μεταξύ δύσκολων ή κρίσιμης σημασίας ερωτήσεων.
- Η παρεμβολή κατάλληλων συνδετικών κειμένων κατά τη μετάβαση σε διαφορετικά θέματα.

(β) Εισαγωγικά και συνδετικά κείμενα

Πρέπει να προβλέπονται εισαγωγικά και συνδετικά κείμενα μεταξύ των διαφορετικών θεμάτων του ερωτηματολογίου, τα οποία θα περιλαμβάνουν:

- Υποδείξεις αναφερόμενες στα θέματα της έρευνας (π.χ. Θα περάσουμε τώρα στο πρόβλημα.....).
- Τεχνικές υποδείξεις (π.χ. Παρακαλείστε να δίνετε σύντομες απαντήσεις.....).
- Εκφράσεις ευγένειας (π.χ. Η γνώμη σας εκτιμάται ιδιαίτερα.....).
- Ενημερωτικές διατυπώσεις (π.χ. Αυτό το ερωτηματολόγιο είναι απόλυτα εμπιστευτικό).

Τα κείμενα αυτά πρέπει να είναι σύντομα και ευνόητα και να αποφεύγεται η υπερβολή ή η κατάχρησή τους.

(γ) Πλεονασμοί και έλεγχοι

Σε περίπτωση δύσκολων και σημαντικών, για την έρευνα, ερωτήσεων, θα πρέπει να προβλέπονται ερωτήσεις επαλήθευσης ή συνάφειας των απαντήσεων.

(δ) Υλική και τυπογραφική παρουσίαση

Η παρουσίαση του ερωτηματολογίου πρέπει να τυγχάνει ειδικής προσοχής, ιδιαίτερα όταν πρόκειται να συμπληρωθεί από τον ίδιο τον ερωτώμενο. Γι' αυτό, ένα ερωτηματολόγιο θα πρέπει να είναι εύκολο στη χρήση, στην ανάγνωση και στη συμπλήρωση και να είναι αισθητικά όμορφο.

(ε) Διάρκεια συνέντευξης

Ο συνολικός χρόνος συνέντευξης δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα 45 έως 60 min ή εναλλακτικά τις 20 με 30 ερωτήσεις.

2.2.8 *Όγδοο στάδιο: Δοκιμή του πλάνου του ερωτηματολογίου*

Κατά την συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου ενδέχεται να προκύψουν προβλήματα, τα οποία δεν γίνονται αντιληπτά στην φάση της κατασκευής, όπως:

- Η δυσπιστία, η στάση άμυνας και πολλές φορές η άρνηση των ερωτώμενων.
- Η αλληλεπίδραση των ερωτήσεων (ο ερωτώμενος προσπαθεί να δώσει ένα σύνολο απαντήσεων συναφών και σχετικών μεταξύ τους).
- Η έλξη, που προκαλείται από την ταξινόμηση των ερωτήσεων (οι απαντήσεις που βρίσκονται στην αρχή τυγχάνουν μιας ιδιαίτερης προτίμησης).
- Η τάση αναδίπλωσης (η άρνηση του ερωτώμενου να συνεχίσει, αν οι αλλαγές στα θέματα επέρχονται απότομα).
- Το μέγεθος του ερωτηματολογίου (ένα μεγάλο ερωτηματολόγιο μπορεί να επιφέρει δυσφορία ή πλήξη στον ερωτώμενο).
- Το πολυσύνθετο του ερωτηματολογίου (δυσκολία κατανόησης όρων, κ.λπ.).

Για το λόγο αυτό είναι χρήσιμο να δοκιμαστεί το ερωτηματολόγιο, ώστε να υπολογιστεί ο βαθμός αποδοχής και η αποτελεσματικότητά του. Το ερωτηματολόγιο υποβάλλεται δοκιμαστικά σε ένα περιορισμένο αριθμό ατόμων, τα οποία παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά των μελών του δείγματος, με στόχο να εξακριβωθεί εάν:

- η σειρά των ερωτήσεων προκαλεί τάσεις διαστρέβλωσης
- ο τρόπος διατύπωσης των ερωτήσεων επιτρέπει τη συλλογή των επιθυμητών στοιχείων
- το ερωτηματολόγιο προκαλεί αρνητική εντύπωση στον ερωτώμενο (δυσπιστία, πλήξη, κ.ά.)
- οι χρησιμοποιούμενοι όροι γίνονται εύκολα αντιληπτοί
- τα εισαγωγικά και συνδετικά κείμενα είναι επαρκή και αποτελεσματικά.

2.2.9 *Ένατο στάδιο: Σύνταξη του οριστικού ερωτηματολογίου*

Τα προβλήματα, που πρέπει να λυθούν σε αυτό το στάδιο, είναι τα ακόλουθα:

- Η οριστική σύνταξη των ερωτήσεων και των εισαγωγικών και συνδετικών κειμένων.
- Ο καθορισμός της σωστής σειράς των ερωτήσεων.

- Η τελική σελιδοποίηση, εκτύπωση, γραφική παρουσίαση, κ.λπ.
- Ο καθορισμός της εισήγησης του ερωτηματολογίου στον εξεταζόμενο πληθυσμό.
- Ο τρόπος συγκέντρωσης των ερωτηματολογίων, σε περίπτωση διεξαγωγής της έρευνας με αλληλογραφία.
- Η προετοιμασία για την κωδικοποίηση και επεξεργασία του ερωτηματολογίου.

2.2.10 Δέκατο στάδιο: Εκπαίδευση των ερευνητών

Ανεξάρτητα από το βαθμό εμπειρίας, οι ερευνητές πρέπει να ενημερώνονται σχετικά με:

- (i) Το σκοπό της έρευνας.
- (ii) Τις υποθέσεις εργασίας.
- (iii) Το πλαίσιο αναφοράς της έρευνας.
- (iv) Την επιλεγμένη μεθοδολογία δειγματοληψίας.
- (v) Τον τρόπο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου.
- (vi) Τα κρίσιμα σημεία, που θα βασιστεί η μεταγενέστερη επεξεργασία.
- (vii) Τα εισαγωγικά λόγια για την παρουσίαση της έρευνας.
- (viii) Τον τρόπο συγκέντρωσης των ερωτηματολογίων, κ.λπ.

Στους ερευνητές θα πρέπει, επίσης, να χορηγείται μια επίσημη κάρτα, στην οποία θα αναφέρεται η επωνυμία του οργανισμού που διεξάγει την έρευνα, το όνομα του ερευνητή, ο τίτλος της έρευνας και ο υπεύθυνός της.

2.2.11 Ενδέκατο στάδιο: Υλική πραγματοποίηση της έρευνας

Η ορθή προετοιμασία της έρευνας συντελεί στην απρόσκοπτη υλοποίησή της. Τα κύρια θέματα, που πρέπει να εξεταστούν στο στάδιο αυτό, είναι τα ακόλουθα:

(α) Η επίβλεψη των ερευνητών

Οι ερευνητές πρέπει να τηρούν το επιβεβλημένο ημερολόγιο, να καλύπτουν τον προβλεπόμενο αριθμό ερωτηματολογίων, να ρωτούν τα επιλεγμένα, και όχι κάποια άλλα, άτομα, κ.λπ.

(β) Η συγκέντρωση των ερωτηματολογίων

Τα ερωτηματολόγια πρέπει να επιστρέφονται το συντομότερο δυνατό από τους ερευνητές στον υπεύθυνο της έρευνας.

(γ) Ο έλεγχος των ερωτηματολογίων

Αμέσως μετά την επιστροφή των ερωτηματολογίων, θα πρέπει να πραγματοποιείται ο έλεγχός τους, προκειμένου να εξακριβωθεί η ορθότητα των απαντήσεων.

2.2.12 Δωδέκατο στάδιο: Κωδικοποίηση των ερωτηματολογίων

Για το στάδιο της επεξεργασίας των ερωτηματολογίων, πολύ σημαντικό ρόλο κατέχει η *κωδικοποίηση των απαντήσεων*, η μεταφορά τους δηλαδή σ' έναν *κώδικα*, ο οποίος αποτελεί ειδικό γλωσσικό σύστημα, με σκοπό την καταχώρισή τους σε έναν κατάλληλο φορέα μηχανογραφικής ή ηλεκτρονικής επεξεργασίας. Ο κώδικας, ο οποίος θα επιλεγεί, εξαρτάται από τον τρόπο εκμετάλλευσης του ερωτηματολογίου.

Οι συγκεντρωμένες, από τα ερωτηματολόγια, πληροφορίες παρουσιάζονται με τη μορφή απαντήσεων απλής μορφής (π.χ. ΝΑΙ ή ΟΧΙ), εκτενούς επεξηγηματικής φράσης, χρονολογίας, κ.λπ. Βασική προϋπόθεση για την επεξεργασία του ερωτηματολογίου είναι η κατανομή των απαντήσεων, σύμφωνα με μια σειρά κριτηρίων.

Τα σημαντικότερα προβλήματα κωδικοποίησης είναι τα ακόλουθα:

(α) Κωδικοποίηση των διαφορετικών κατηγοριών ερωτήσεων

Η κωδικοποίηση, στην περίπτωση *κλειστών ερωτήσεων*, αποτελεί μια, σχετικά, εύκολη διαδικασία.

Αν πρόκειται για *ανοικτού τύπου ερωτήσεις*, ο κώδικας μπορεί:

- να έχει προσδιοριστεί από πριν, σύμφωνα με τις γενικά αναμενόμενες απαντήσεις, (σε μια τέτοια περίπτωση πρέπει να προβλέπεται, πάντοτε, και η επιλογή: «Άλλο»).
- να κατασκευαστεί, εκ των υστέρων, αφού προηγηθεί προσεχτική και λεπτομερής εξέταση των ερωτηματολογίων ή μέρους αυτών, (π.χ. 10% τυχαία επιλεγμένων ερωτηματολογίων), η οποία θα καθορίσει τις βασικές κατηγορίες απαντήσεων.
- να παραμείνει ανοικτός, ώστε η ενδεδειγμένη εξέταση των ερωτηματολογίων να διαμορφώσει, σταδιακά, τις κατηγορίες των απαντήσεων.
- να είναι μερικώς κατασκευασμένος, εκ των προτέρων, όπως στην πρώτη περίπτωση, παρέχοντας μια σειρά κενών θέσεων (ανοικτών κωδικών) και

προβλέποντας την καταχώριση νέων κατηγοριών, οι οποίες, ενδεχομένως, θα παρουσιάζονται σταδιακά, με την εξέταση των ερωτηματολογίων.

(β) Κωδικοποίηση πολλαπλών απαντήσεων

Στην περίπτωση αυτή υπάρχουν δύο εναλλακτικές επιλογές για την κωδικοποίηση των απαντήσεων. Είτε να χρησιμοποιηθούν *συγκεντρωτικές κωδικές θέσεις*, είτε ένας κώδικας με *γεωμετρική πρόοδο*. Η δεύτερη μέθοδος είναι πιο απλή στην εφαρμογή της.

2.2.13 Δέκατο τρίτο στάδιο: Ανίχνευση των ερωτηματολογίων

Μετά την κωδικοποίηση, ακολουθεί η *ανίχνευση των ερωτηματολογίων*, η οποία έχει στόχο την έκδοση των αποτελεσμάτων, σύμφωνα με τις προδιαγραφές των υποθέσεων εργασίας.

(α) Σχεδιασμός της ανίχνευσης

Ο *σχεδιασμός ανίχνευσης* θα πρέπει να πραγματοποιείται πριν την εφαρμογή του επιλεγμένου τρόπου ανάλυσης. Η σύνταξη ενός ορθολογικού σχεδίου αναλυτικής επεξεργασίας αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχή ολοκλήρωση της έρευνας.

(β) Υπολογισμοί και συσχετίσεις

Το στάδιο αυτό αφορά κυρίως στην εκτέλεση δύο εργασιών. Η πρώτη αφορά στην *καταμέτρηση*, δηλαδή στον απλό υπολογισμό των απαντήσεων, μιας συγκεκριμένης μορφής, σε μια συγκεκριμένη ερώτηση. Η δεύτερη εργασία αφορά στη *συσχέτιση* των απαντήσεων μεταξύ δύο ή περισσότερων διαφορετικών ερωτήσεων. Η διαδικασία αυτή έχει ως στόχο τον έλεγχο της συνάφειας μεταξύ δύο ή περισσότερων συνόλων απαντήσεων. Μετά την επεξεργασία, τα αποτελέσματα παρουσιάζονται, συνήθως, με τη μορφή πινάκων και γραφημάτων, τα οποία συνοδεύονται από διάφορους στατιστικούς ελέγχους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1 Περιγραφή ερωτηματολογίου

Η υλοποίηση της έρευνας, όπως αναφέρθηκε, είχε ως στόχο την ανάδειξη των επιπτώσεων στην ακαδημαϊκή κοινότητα του Ε.Μ.Π την περίοδο της κρίσης και πραγματοποιήθηκε με χρήση διαδικτυακού ερωτηματολογίου μέσω του Google Docs. Το ερωτηματολόγιο διακινήθηκε διαδικτυακά σε forum των προπτυχιακών φοιτητών του ΕΜΠ. Οι λειτουργικές προδιαγραφές στις οποίες στηρίχθηκε η διαδικτυακή έρευνα είναι:

- 1) Δημιουργία γενικού πλαισίου για την έρευνα, όπως τίτλος, περίληψη, καθορισμός ημερομηνίας αρχής και τέλους διεξαγωγής κ.ά.
- 2) Σχεδιασμός και δημιουργία του ερωτηματολογίου της έρευνας.
- 3) Αποστολή ερωτηματολογίου.
- 4) Συλλογή απαντήσεων.
- 5) Ανάλυση των απαντήσεων.
- 6) Εξαγωγή συμπερασμάτων.

Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη λειτουργική προδιαγραφή αφορά στην καταγραφή του τίτλου της έρευνας, μιας περίληψης, ενός μηνύματος καλωσορίσματος στην έρευνα, και την παραμετροποίηση του περιβάλλοντος της έρευνας. Η δεύτερη προδιαγραφή αφορά στο σχεδιασμό και τη δημιουργία του ερωτηματολογίου. (π.χ. ερώτηση, υπό-ερώτηση κ.ά.) και η τρίτη προδιαγραφή στον τρόπο αποστολής του ερωτηματολογίου (mail, ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης, κ.ά.). Στην συλλογή των δεδομένων οι απαντήσεις των ερωτώμενων εισάγονται αυτόματα στις βάσεις δεδομένων που χρησιμοποιούν οι εφαρμογές. Τέλος, η πέμπτη και έκτη λειτουργική προδιαγραφή αφορά στην ανάλυση των απαντήσεων των ερωτώμενων μέσω του περιβάλλοντος της διαδικτυακής εφαρμογής ή στην εξαγωγή των δεδομένων σε κατάλληλη μορφή και, ακολούθως, στην εισαγωγή τους σε στατιστικά πακέτα για περαιτέρω ανάλυση.

Η κατασκευή του ερωτηματολογίου βασίστηκε αρχικά σε ένα δοκιμαστικό ερωτηματολόγιο, το οποίο διακινήθηκε σε φοιτητές προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν λάθη, ασαφή ή ενοχλητικά σημεία. Στη συνέχεια οι παρατηρήσεις από την

πιλοτική έρευνα αξιολογήθηκαν και το ερωτηματολόγιο διαμορφώθηκε στη τελική του μορφή.

Το ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας αποτελείται από 3 τμήματα. Το πρώτο τμήμα περιλαμβάνει 11 ερωτήσεις οι οποίες αφορούν ζητήματα καθημερινότητας, το δεύτερο τμήμα περιλαμβάνει 7 ερωτήσεις οι οποίες αφορούν ζητήματα σπουδών και το τρίτο τμήμα αποτελείται από 8 ερωτήσεις δημοσιογραφικής φύσεως. Το ερωτηματολόγιο δίδεται στο Παράρτημα Ι.

Η συλλογή των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε την περίοδο Μαΐου - Ιουνίου 2013 από δείγμα 578 προπτυχιακών φοιτητών του ΕΜΠ. Ένα μικρό ποσοστό των ερωτηματολογίων (λιγότερο από 1%) περιείχε παραλήψεις στις απαντήσεις τους και δεν συμπεριλήφθηκαν στο τελικό δείγμα. Επιπλέον, τα εναπομείναντα ερωτηματολόγια ελέγχθηκαν εξονυχιστικά ως προς τη συνέπεια των απαντήσεων και όσα δεν πληρούσαν το κριτήριο αυτό επίσης απορρίφθηκαν. Στη βάση των παραπάνω αξιοποιήθηκαν τελικά 559 ερωτηματολόγια. Η επεξεργασία των απαντήσεων έγινε με την βοήθεια του στατιστικού προγράμματος SPSS 17.0.

2 Παρουσίαση αποτελεσμάτων της έρευνας.

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στους φοιτητές του ΕΜΠ, αναφορικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις σπουδές και στην καθημερινότητά τους.

2.1 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητα και στο επίπεδο διαβίωσης

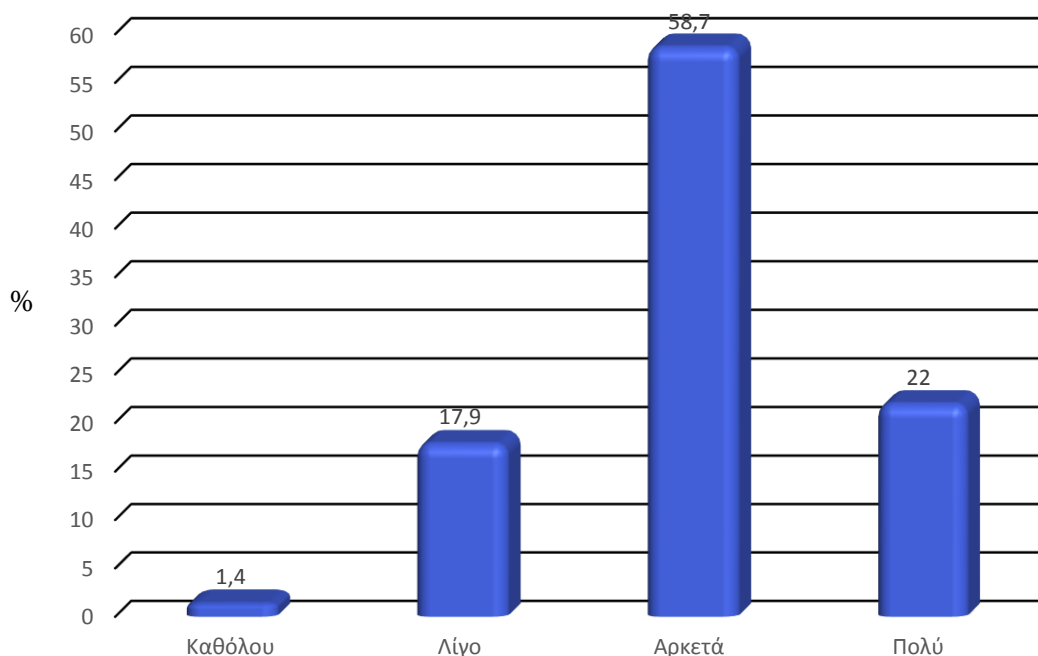
Οι πρώτες τρεις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου διερευνούν τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητα και στο επίπεδο διαβίωσης των προπτυχιακών φοιτητών και των οικογενειών τους.

Ερώτηση 1	<i>Σε τι βαθμό έχει επηρεάσει την καθημερινότητά σας η οικονομική κρίση;</i>
------------------	--

Στην πρώτη ερώτηση, ο ερωτώμενος καλείται να απαντήσει σε τι βαθμό τον έχει επηρεάσει η κρίση στην καθημερινότητά του. Από τα αποτελέσματα της έρευνας, τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 6 και στο Σχήμα 5, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (80,7%) έχει απαντήσει ότι έχει επηρεαστεί αρκετά έως πολύ από την οικονομική κρίση. Ενδιαφέρον είναι ότι μόλις το 1,4% δηλώνει ότι δεν έχει επηρεαστεί καθόλου από την οικονομική κρίση.

Πίνακας 6. Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητα

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	8	1.4
Λίγο	100	17.9
Αρκετά	328	58.7
Πολύ	123	22.0
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 5. Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην καθημερινότητα

Ερώτηση 2*Έχετε κάνει περικοπές στα έξοδα σας λόγω της οικονομικής κρίσης;*

Σε αυτή την ερώτηση αυτή διερευνώνται οι περικοπές στα έξοδα των ερωτώμενων λόγω οικονομικής κρίσης σε κύρια αγαθά όπως τρόφιμα, στέγαση, ένδυση αλλά και σε άλλα ή υπηρεσίες αγαθά όπως μετακινήσεις, διασκέδαση, ξένες γλώσσες, ταξίδια και διάφορες δαπάνες στη φοίτηση και στην προσωπική τους ζωή γενικότερα. Οι κατηγορίες για τις οποίες ρωτήθηκαν ήταν οι ακόλουθες:

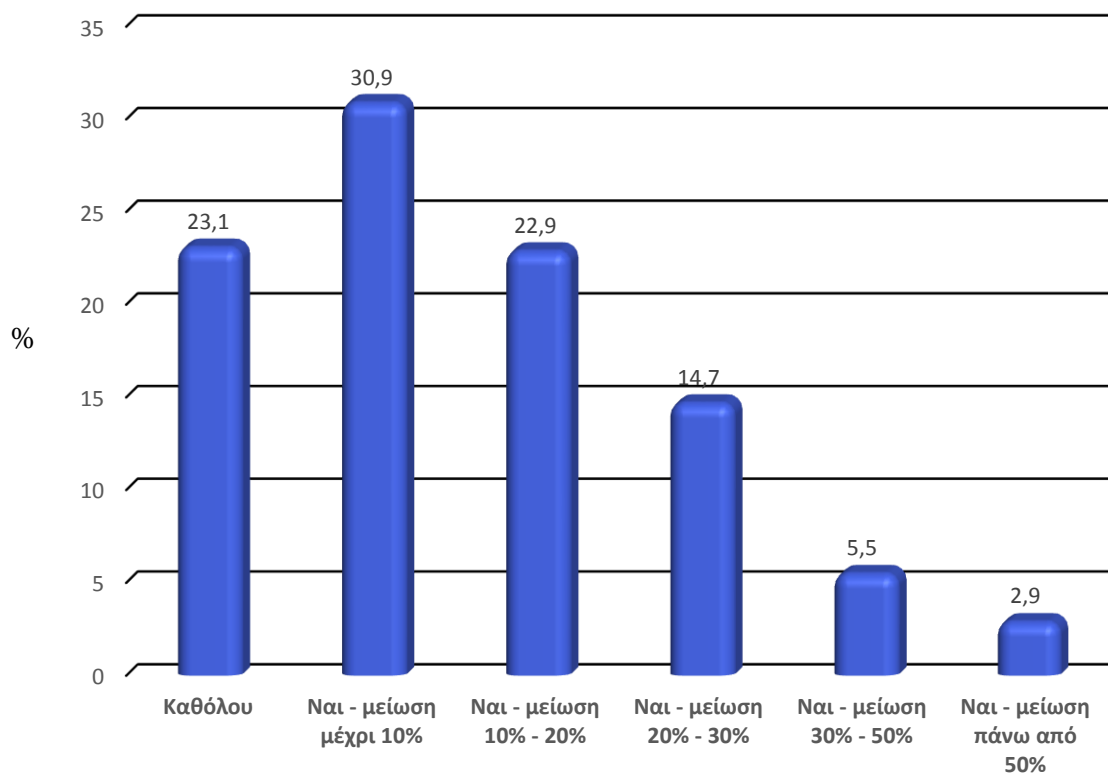
- Περικοπές στα τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης
- Περικοπές στη στέγαση
- Περικοπές ένδυση/υπόδηση
- Περικοπές στις μετακινήσεις (π.χ. προς Ε.Μ.Π, τον τόπο κατοικίας, κ.ά.)
- Περικοπές στη διασκέδαση /ψυχαγωγία/χόμπι
- Περικοπές στις ξένες γλώσσες-άλλα προσόντα
- Περικοπές στα ταξίδια/εκδρομές
- Περικοπές στις δαπάνες φοίτησης (π.χ. εκτυπώσεις, βοηθήματα, κ.ά.)
- Περικοπές σε άλλες κατηγορίες

Α. Περικοπές στα τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης

Από τα αποτελέσματα της έρευνας τα οποία παρουσιάζονται στο Πίνακα 7 και στο Σχήμα 6, το ποσοστό των ερωτηθέντων που δήλωσε ότι δεν έκανε καθόλου μείωση δαπανών ανέρχεται σε 23% περίπου. Μείωση δαπανών έως 20% δήλωσε το 53% των ερωτώμενων. Το υπόλοιπο 33,1% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι έκανε μείωση από 20% έως και μείωση πάνω από 50%.

Πίνακας 7. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	129	23.1
Ναι - μείωση μέχρι 10%	173	30.9
Ναι - μείωση 10% - 20%	128	22.9
Ναι - μείωση 20% - 30%	82	14.7
Ναι - μείωση 30% - 50%	31	5.5
Ναι - μείωση πάνω από 50%	16	2.9
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 6. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης

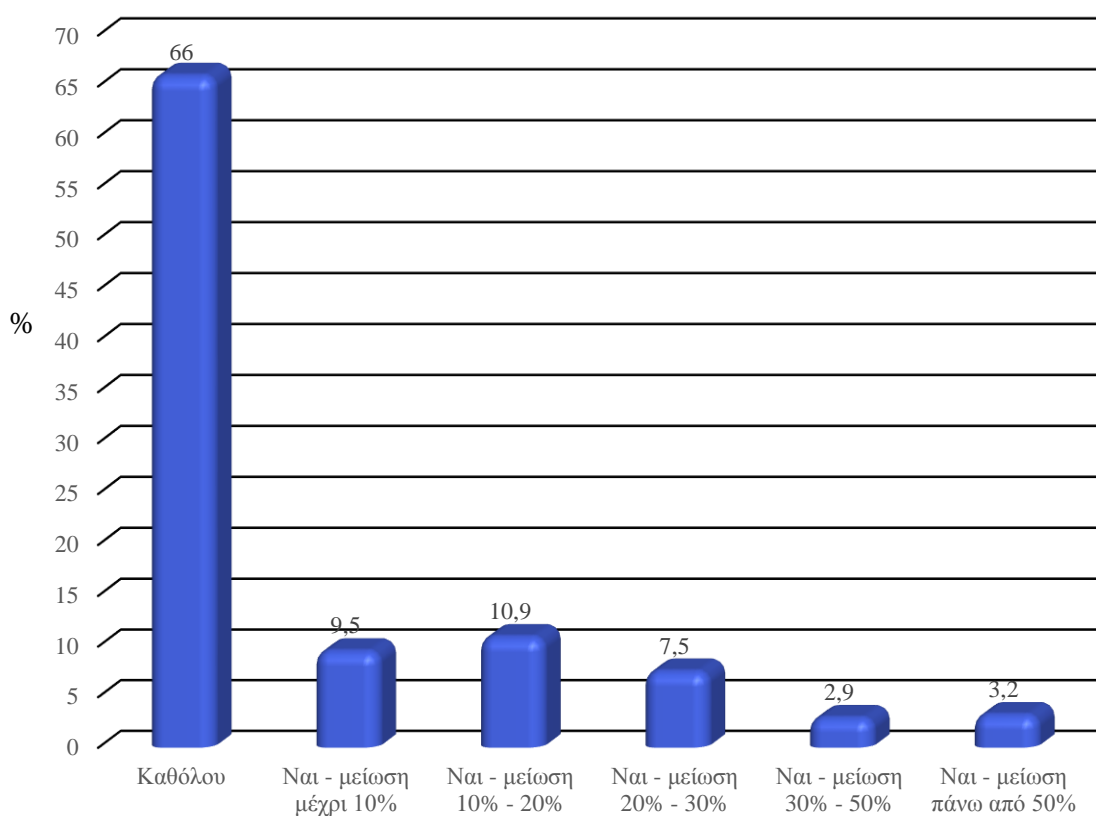
B. Περικοπές στη στέγαση

Στο τομέα της στέγασης, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων απάντησε ότι δεν έκανε καθόλου μείωση (ποσοστό 66%), όπως φαίνεται και πιο αναλυτικά στον

Πίνακα 8 και στο Σχήμα 7. Ωστόσο, ένα μικρό ποσοστό των ερωτηθέντων (6,1%) δήλωσε ότι έχει κάνει μείωση πάνω από 30%.

Πίνακας 8. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Στέγαση

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	369	66.0
Ναι - μείωση μέχρι 10%	53	9.5
Ναι - μείωση 10% - 20%	61	10.9
Ναι - μείωση 20% - 30%	42	7.5
Ναι - μείωση 30% - 50%	16	2.9
Ναι - μείωση πάνω από 50%	18	3.2
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

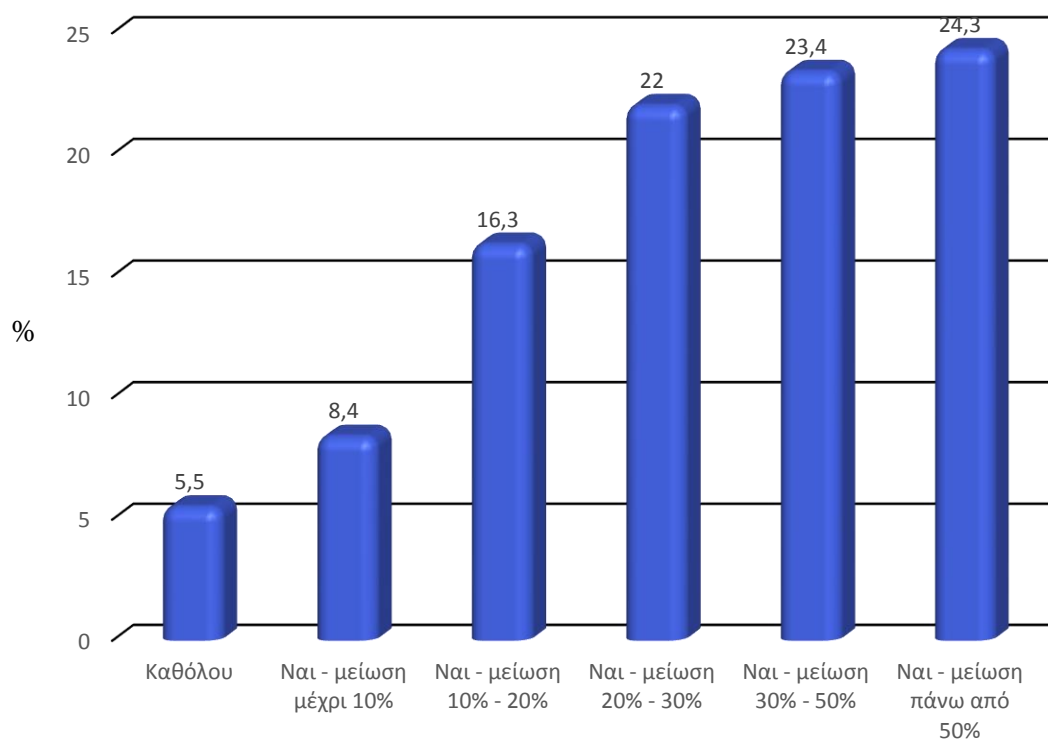
Σχήμα 7. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Στέγαση

Γ. Περικοπές σε ένδυση/υπόδηση

Στην ερώτηση εάν έκαναν οι ερωτώμενοι μείωση στην ένδυση/υπόδηση δήλωσαν, σε ποσοστό 69,7%, ότι έκαναν μείωση από 20% έως και πάνω από 50%, όπως φαίνεται και πιο αναλυτικά στον Πίνακα 9 και στο Σχήμα 8.

Πίνακας 9. Περικοπές στα έξοδά σας λόγω της οικονομικής κρίσης - Ένδυση/Υπόδηση

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	31	5.5
Ναι - μείωση μέχρι 10%	47	8.4
Ναι - μείωση 10% - 20%	91	16.3
Ναι - μείωση 20% - 30%	123	22.0
Ναι - μείωση 30% - 50%	131	23.4
Ναι - μείωση πάνω από 50%	136	24.3
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

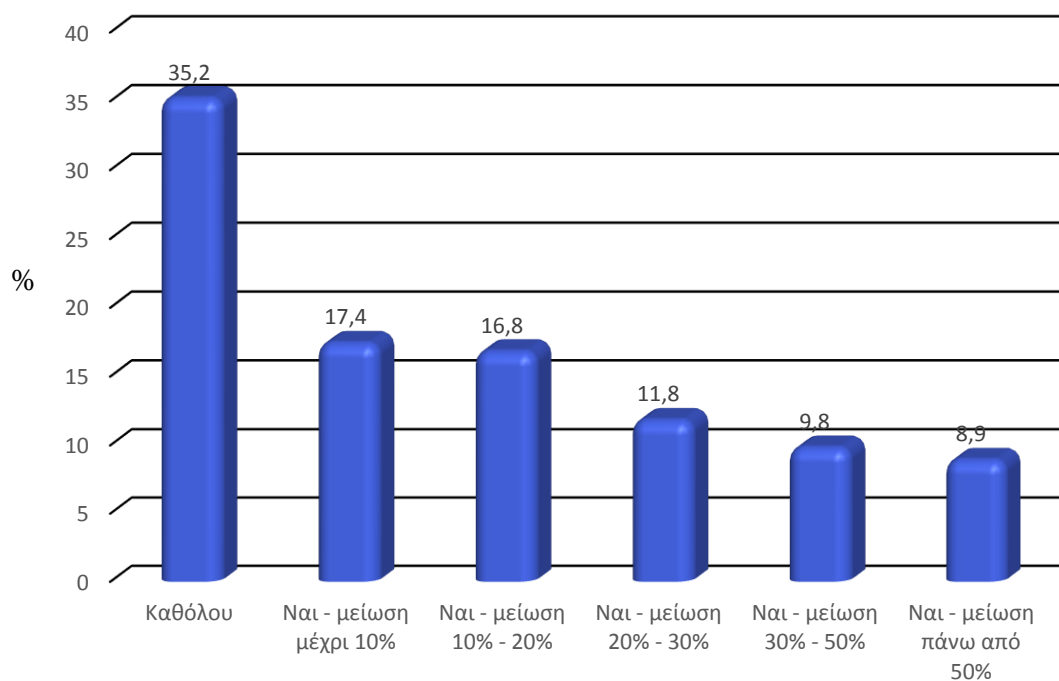
Σχήμα 8. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ένδυση/Υπόδηση

Δ. Περικοπές στις μετακινήσεις (π.χ. προς Ε.Μ.Π, τον τόπο κατοικίας, κ.α.)

Οι ερωτώμενοι φαίνεται ότι έκαναν μειώσεις στις δαπάνες μετακίνησης από 20% έως και πάνω από 50%, σε ποσοστό 30% περίπου. Ωστόσο, 1 στους 3 φαίνεται να μην έχει περιορίσει τις δαπάνες μετακινήσεων. Τα υπόλοιπα ποσοστά παρουσιάζονται στον Πίνακα 10 και στο Σχήμα 9.

Πίνακας 10. Περικοπές στα έξοδά σας λόγω της οικονομικής κρίσης - Μετακινήσεις (π.χ. προς Ε.Μ.Π, τον τόπο κατοικίας, κ.ά.)

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	197	35.2
Ναι - μείωση μέχρι 10%	97	17.4
Ναι - μείωση 10% - 20%	94	16.8
Ναι - μείωση 20% - 30%	66	11.8
Ναι - μείωση 30% - 50%	55	9.8
Ναι - μείωση πάνω από 50%	50	8.9
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

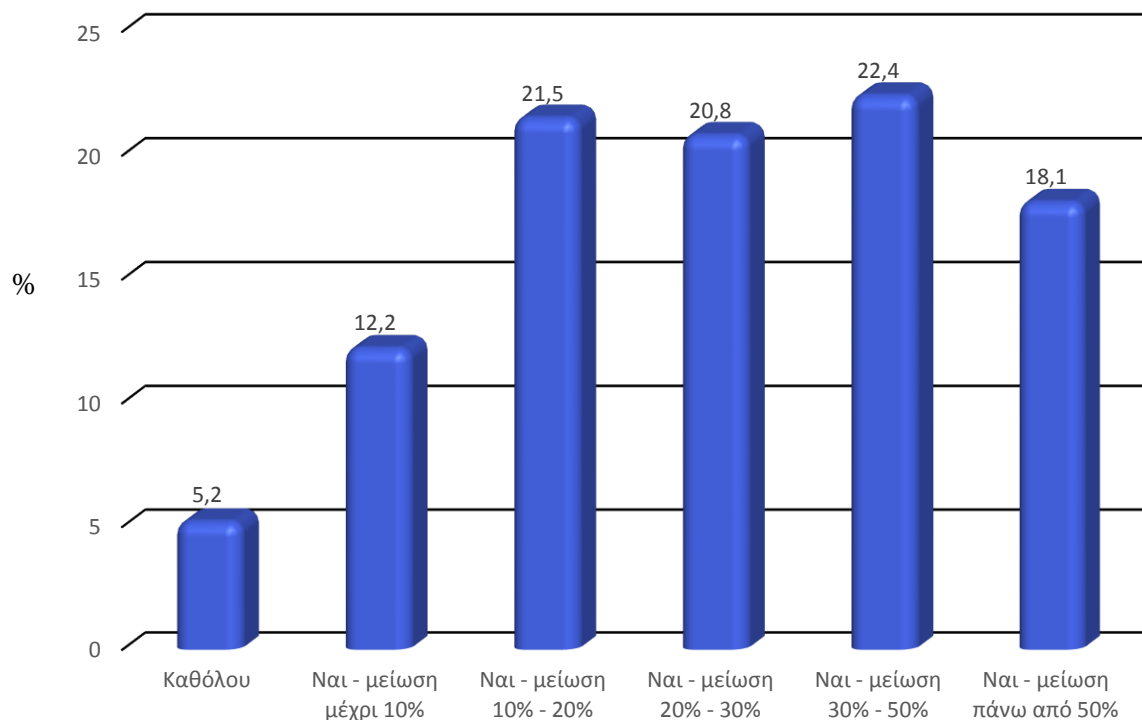
Σχήμα 9. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Μετακινήσεις (π.χ. προς Ε.Μ.Π, τον τόπο κατοικίας, κ.ά.)

Ε. Περικοπές στη διασκέδαση /ψυχαγωγία/χόμπι

Οι περικοπές στις δαπάνες διασκέδασης, ψυχαγωγίας και χόμπι ήταν σημαντικές, καθώς μόλις το 5% δήλωσε ότι δεν έχει κάνει καμία μείωση. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 11 και στο Σχήμα 10.

Πίνακας 11. Περικοπές στα έξοδά σας λόγω της οικονομικής κρίσης - Διασκέδαση / Ψυχαγωγία/Χόμπι

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	29	5.2
Ναι - μείωση μέχρι 10%	68	12.2
Ναι - μείωση 10% - 20%	120	21.5
Ναι - μείωση 20% - 30%	116	20.8
Ναι - μείωση 30% - 50%	125	22.4
Ναι - μείωση πάνω από 50%	101	18.1
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

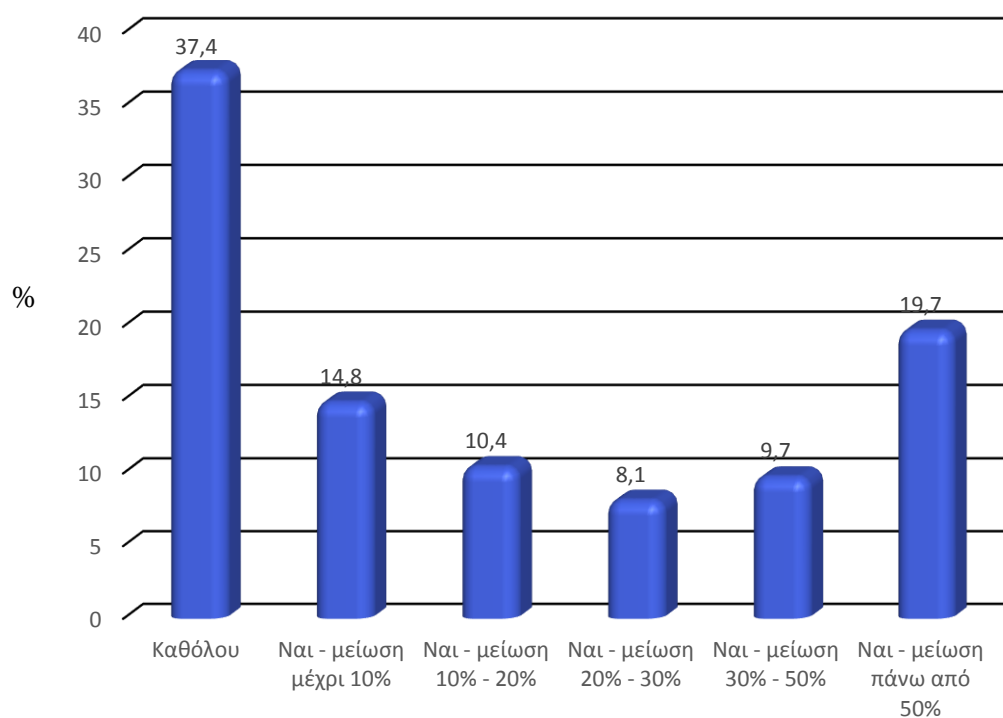
Σχήμα 10. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Διασκέδαση/ Ψυχαγωγία/Χόμπι

Ζ. Περικοπές στις ξένες γλώσσες-άλλα προσόντα

Από τα αποτελέσματα της έρευνας, τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 12 και στο Σχήμα 11, φαίνεται πως το 60% περίπου των ερωτηθέντων έχει κάνει μείωση στις δαπάνες για σπουδές ξένων γλωσσών ή για την απόκτηση άλλων προσόντων. Ενδιαφέρον είναι, ωστόσο, ότι το 40% περίπου δήλωσε ότι δεν έκανε καμία μείωση στις σχετικές δαπάνες

Πίνακας 12. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ξένες γλώσσες-άλλα προσόντα

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	209	37.4
Ναι - μείωση μέχρι 10%	83	14.8
Ναι - μείωση 10% - 20%	58	10.4
Ναι - μείωση 20% - 30%	45	8.1
Ναι - μείωση 30% - 50%	54	9.7
Ναι - μείωση πάνω από 50%	110	19.7
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

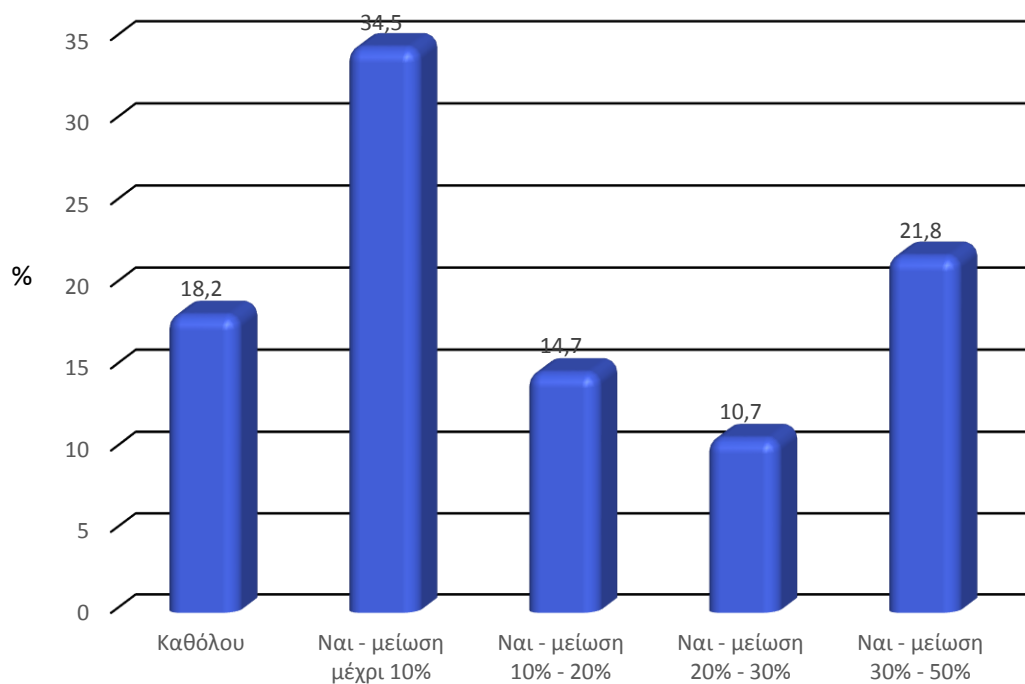
Σχήμα 11. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ξένες γλώσσες-άλλα προσόντα

Η. Περικοπές στα ταξίδια/εκδρομές

Περικοπές στα έξοδα για ταξίδια-εκδρομές έχει κάνει το 80% και πλέον των ερωτηθέντων, όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 13 και στο Σχήμα 12.

Πίνακας 13. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ταξίδια/εκδρομές

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	102	18.2
Ναι - μείωση μέχρι 10%	193	34.5
Ναι - μείωση 10% - 20%	82	14.7
Ναι - μείωση 20% - 30%	60	10.7
Ναι - μείωση 30% - 50%	122	21.8
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

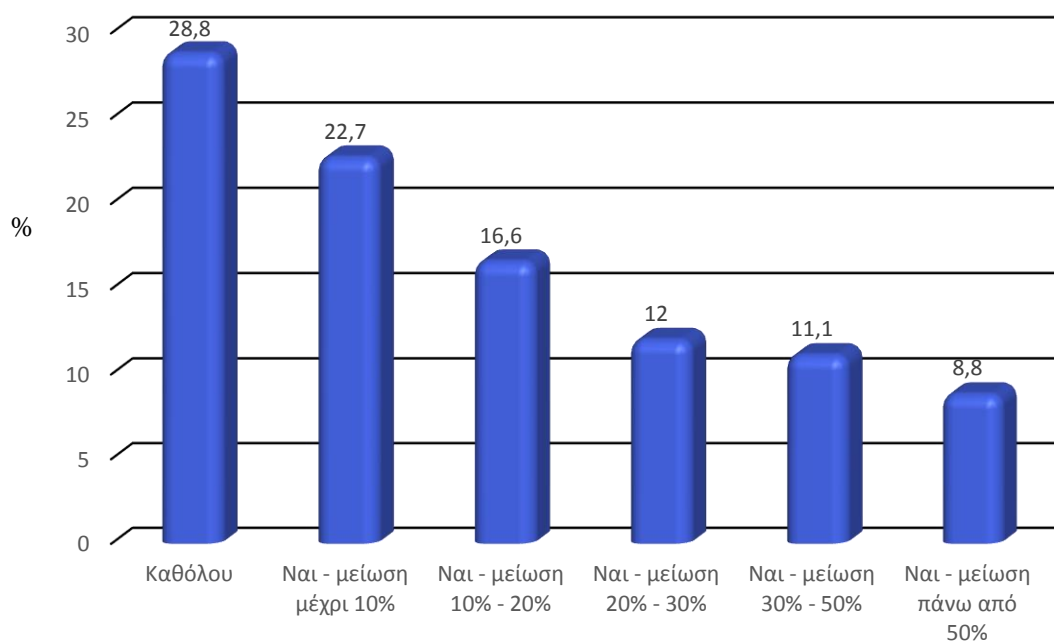
Σχήμα 12. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Ταξίδια/εκδρομές

Θ. Περικοπές Δαπάνες φοίτησης (π.χ. εκτυπώσεις, βοηθήματα, κ.ά.)

Από τα αποτελέσματα τις έρευνας, τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 14 και στο Σχήμα 13, πάνω από το 70% των προπτυχιακών φοιτητών που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι έχουν κάνει μειώσεις σε δαπάνες φοίτησης. Μάλιστα, 1 στους 5 φοιτητές δηλώνει περικοπές δαπανών σε ποσοστό άνω του 30%. Τα αποτελέσματα αυτά είναι ιδιαίτερα ανησυχητικά καθώς σχετίζονται άμεσα με τις σπουδές.

Πίνακας 14. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Δαπάνες φοίτησης (π.χ. εκτυπώσεις, βοηθήματα, κ.ά.)

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	161	28.8
Ναι - μείωση μέχρι 10%	127	22.7
Ναι - μείωση 10% - 20%	93	16.6
Ναι - μείωση 20% - 30%	67	12.0
Ναι - μείωση 30% - 50%	62	11.1
Ναι - μείωση πάνω από 50%	49	8.8
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

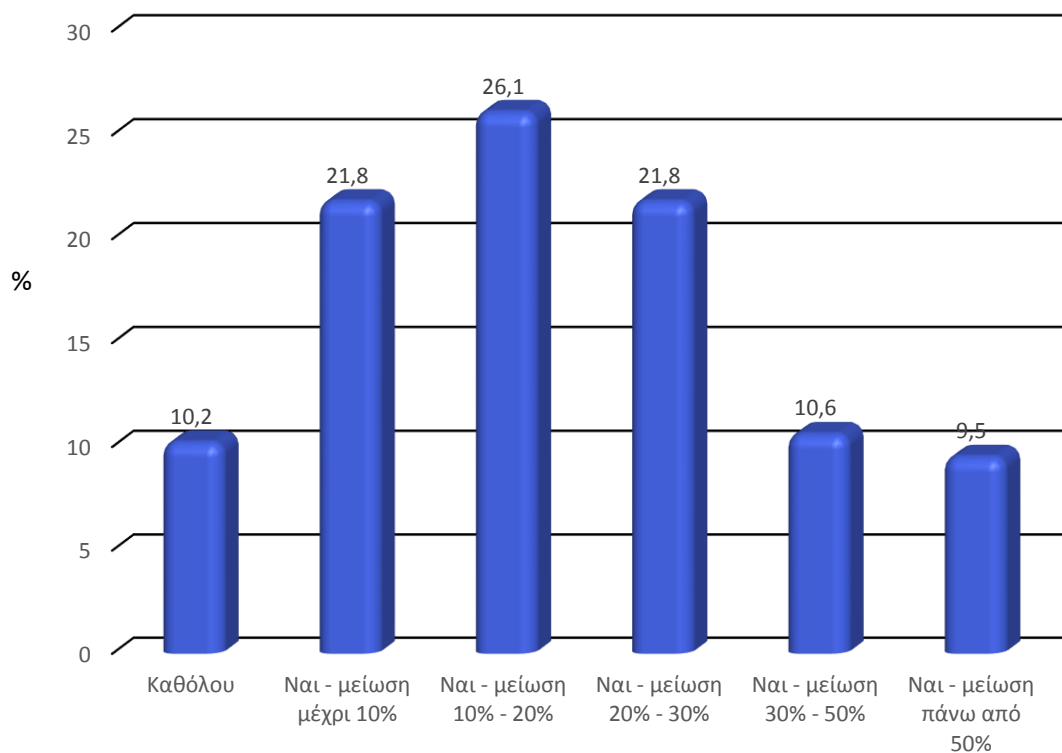
Σχήμα 13. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Δαπάνες φοίτησης (π.χ. εκτυπώσεις, βοηθήματα, κ.ά.)

I. Περικοπές σε άλλες κατηγορίες

Τέλος, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 10 και Σχήμα 10, οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι έχουν προβεί σε περικοπές διαφόρων άλλων δαπανών σε ποσοστό 90% περίπου.

Πίνακας 15. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Άλλες κατηγορίες δαπανών

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	57	10.2
Ναι - μείωση μέχρι 10%	122	21.8
Ναι - μείωση 10% - 20%	146	26.1
Ναι - μείωση 20% - 30%	122	21.8
Ναι - μείωση 30% - 50%	59	10.6
Ναι - μείωση πάνω από 50%	53	9.5
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

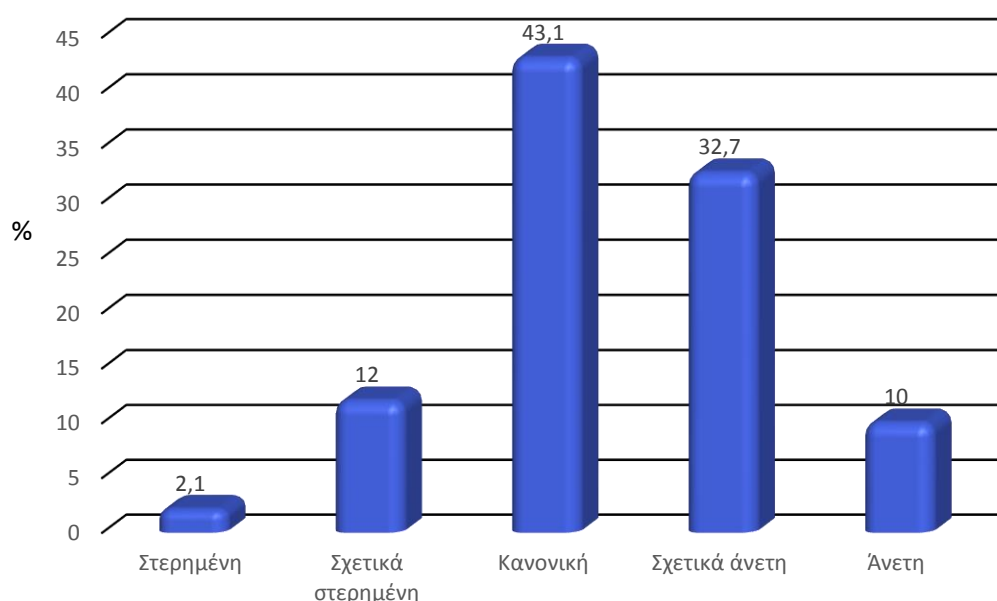
Σχήμα 14. Περικοπές λόγω της οικονομικής κρίσης - Άλλες κατηγορίες δαπανών

Ερώτηση 3 Πώς θα χαρακτηρίζατε τη διαβίωση σας από οικονομικής πλευράς;

Στη συγκεκριμένη ερώτηση ο ερωτώμενος καλείται να χαρακτηρίσει, σε μια πενταβάθμια τακτική κλίμακα (Στερημένη, Σχετικά στερημένη, Κανονική, Σχετικά άνετη και Άνετη), τις συνθήκες διαβίωσής του. Από τα αποτελέσματα της έρευνας, τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 16 και στο Σχήμα 15, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (πάνω από 85%) χαρακτηρίζει τη διαβίωσή του κανονική έως και άνετη. Ενδιαφέρον θεωρείται το γεγονός ότι μόλις το 2,1% δηλώνει ότι η διαβίωσή του είναι στερημένη, στοιχείο που αναδεικνύει, σε κάποιο βαθμό, και τον ταξικό χαρακτήρα του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα. Ωστόσο, δεν πρέπει να αγνοηθεί και το ποσοστό όσων χαρακτηρίζουν τη διαβίωσή τους σχετικά στερημένη (12,0%).

Πίνακας 16. Πώς χαρακτηρίζεται τη διαβίωση σας από οικονομικής πλευράς

	Συχνότητα	Ποσοστό
Στερημένη	12	2.1
Σχετικά στερημένη	67	12.0
Κανονική	241	43.1
Σχετικά άνετη	183	32.7
Άνετη	56	10.0
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 15. Πώς χαρακτηρίζεται τη διαβίωση σας από οικονομικής πλευράς

2.2 Οικονομική κρίση και κόστος σπουδών

Στις Ερωτήσεις 4 έως 8 εξετάζονται θέματα που σχετίζονται με την οικονομική κρίση και το κόστος των σπουδών, σε συνάρτηση και με την οικονομική κατάσταση της οικογένειας.

Ερώτηση 4	<i>Εκτιμάτε ότι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης έχει αυξηθεί το κόστος σπουδών;</i>
------------------	---

Από τα αποτελέσματα τις έρευνας τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 17, δύο στους τρεις ερωτώμενους (67,3%) θεωρεί ότι το κόστος φοίτησης έχει αυξηθεί εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.

Πίνακας 17. Εκτίμηση αύξησης κόστους σπουδών

	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	183	32.7
Ναι	376	67.3
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Προκειμένου να διερευνηθούν οι παράγοντες που συμβάλλουν στην αύξηση του κόστους των σπουδών, οι ερωτώμενοι, οι οποίοι δήλωσαν ότι έχει αυξηθεί το σχετικό κόστος, κλήθηκαν να προσδιορίσουν την ποσοστιαία αύξηση σε μια σειρά κατηγοριών δαπανών. Οι κατηγορίες δαπανών για τις οποίες ρωτήθηκαν ήταν οι ακόλουθες:

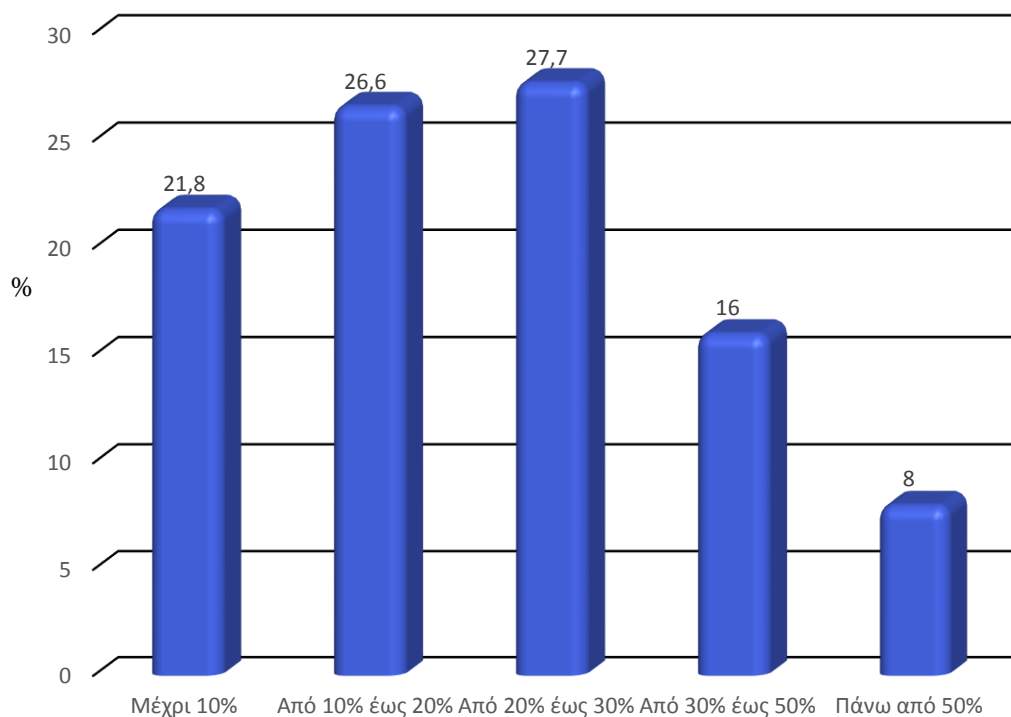
- Δαπάνες μετακινήσεων
- Δαπάνες διαβίωσης (σίτιση – στέγαση)
- Δαπάνες για συγγράμματα – βοηθήματα
- Άλλες δαπάνες

Α. Δαπάνες μετακινήσεων

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν (Πίν. 18 και Σχ. 16), περίπου το 50% των ερωτώμενων εκτιμά ότι το κόστος των μετακινήσεών τους έχει αυξηθεί σε ποσοστό έως 20%, το 28% ότι έχει αυξηθεί σε ποσοστό 20-30%, ενώ το 25% περίπου θεωρεί ότι το κόστος μετακίνησης έχει αυξηθεί σε ποσοστό άνω του 30%.

Πίνακας 18. Αύξηση κόστους μετακινήσεων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Μέχρι 10%	82	21.8
Από 10% έως 20%	100	26.6
Από 20% έως 30%	104	27.7
Από 30% έως 50%	60	16.0
Πάνω από 50%	30	8.0
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	376	100.0

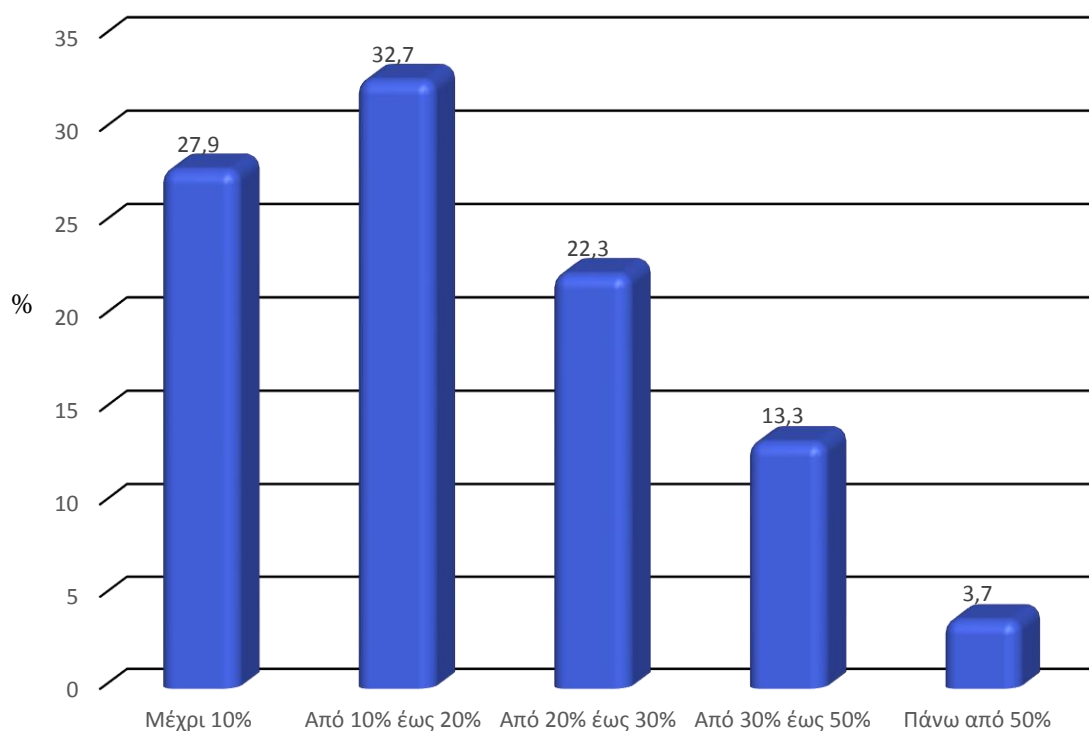
Σχήμα 16. Αύξηση κόστους σπουδών στις μετακινήσεις.

Β. Δαπάνες διαβίωσης (σίτιση – στέγαση)

Από τα αποτελέσματα της έρευνας, τα οποία παρουσιάζονται στο Πίνακα 19 και στο Σχήμα 17, οι ερωτώμενοι στη μεγάλη πλειοψηφία τους (περίπου 85%) θεωρούν ότι το κόστος διαβίωσης έχει αυξηθεί μέχρι και 30%.

Πίνακας 19. Αύξηση κόστους διαβίωσης (σίτιση-στέγαση)

	Συχνότητα	Ποσοστό
Μέχρι 10%	105	27.9
Από 10% έως 20%	123	32.7
Από 20% έως 30%	84	22.3
Από 30% έως 50%	50	13.3
Πάνω από 50%	14	3.7
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	376	100.0

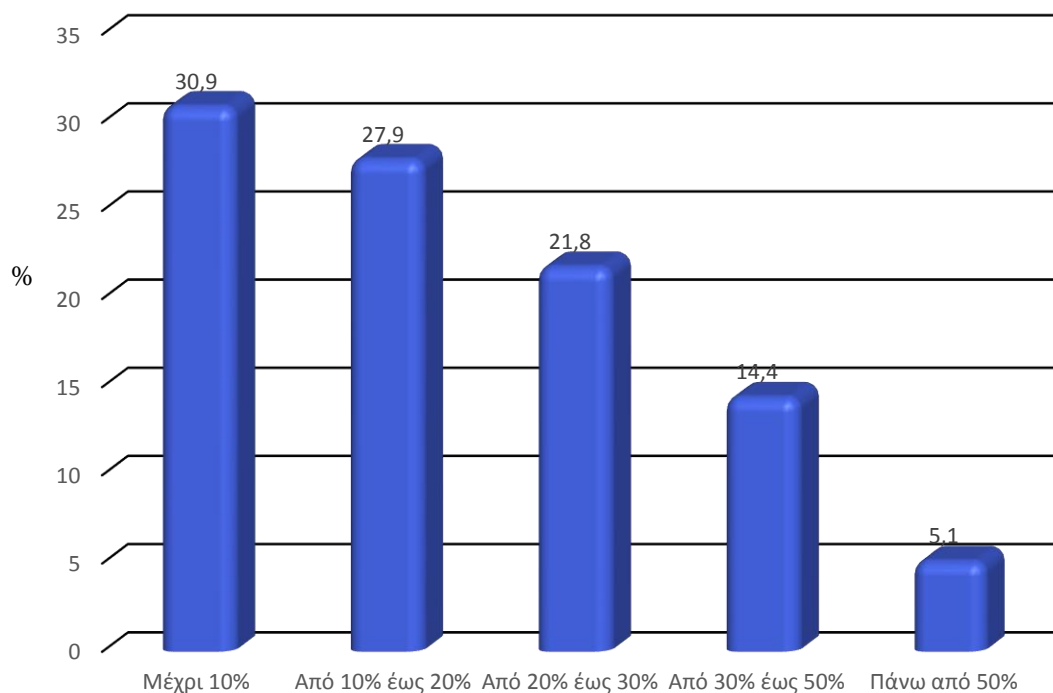
Σχήμα 17. Αύξηση κόστους σπουδών στη διαβίωση (σίτιση-στέγαση)

Γ. Δαπάνες για συγγράμματα – βοηθήματα

Αντίστοιχα ποσοστά αύξησης με αυτά του κόστους διαβίωσης δηλώνονται από τους ερωτώμενους, όσον αφορά στα έξοδα για συγγράμματα/βοηθήματα, όπως φαίνεται στον Πίνακα 20 και στο Σχήμα 18.

Πίνακας 20. Αύξηση κόστους σπουδών (συγγράμματα/βοηθήματα)

	Συχνότητα	Ποσοστό
Μέχρι 10%	116	30.9
Από 10% έως 20%	105	27.9
Από 20% έως 30%	82	21.8
Από 30% έως 50%	54	14.4
Πάνω από 50%	19	5.1
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	376	100.0

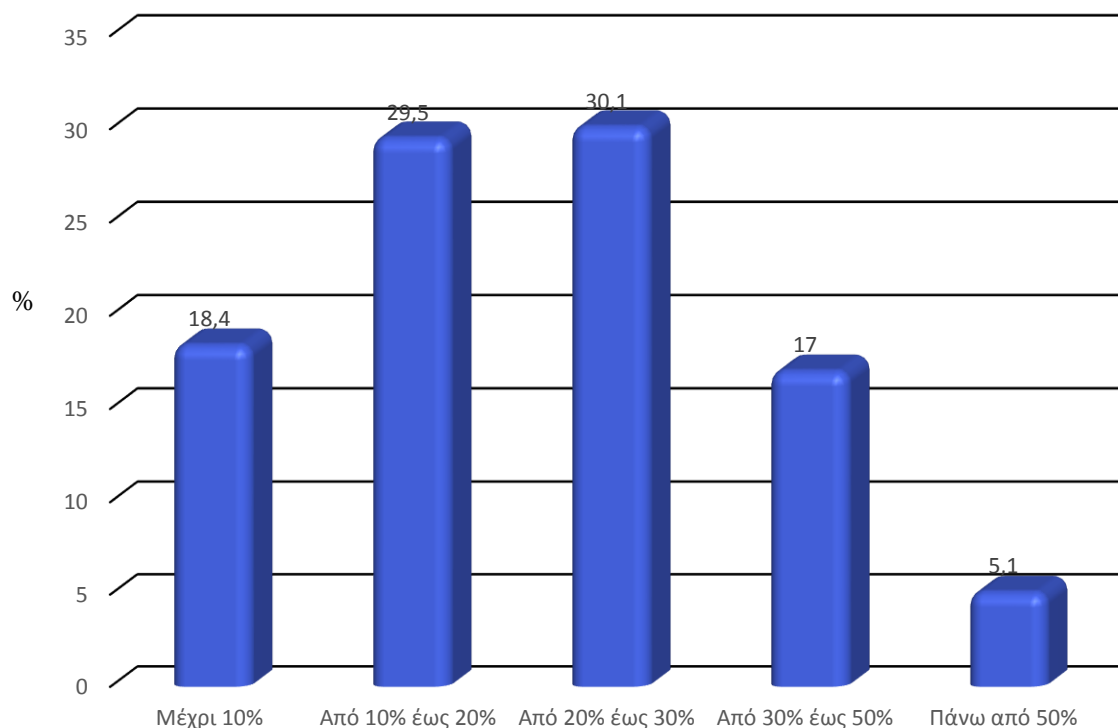
Σχήμα 18. Αύξηση κόστους σπουδών (συγγράμματα/βοηθήματα)

Δ. Άλλες δαπάνες

Τέλος, σε ότι αφορά στην αύξηση του κόστους για διάφορες άλλες δαπάνες, οι ερωτώμενοι δηλώνουν, σε ποσοστό περίπου 80%, ότι οι δαπάνες έχουν αυξηθεί έως 30% (Πίν. 16 και Σχ. 15), ενώ σε ποσοστό 20% περίπου δηλώνουν ότι οι σχετικές δαπάνες έχουν αυξηθεί από 30% έως και πάνω από 50%.

Πίνακας 21. Αύξηση κόστους για άλλες δαπάνες

	Συχνότητα	Ποσοστό
Μέχρι 10%	69	18.4
Από 10% έως 20%	111	29.5
Από 20% έως 30%	113	30.1
Από 30% έως 50%	64	17.0
Πάνω από 50%	19	5.1
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	376	100.0

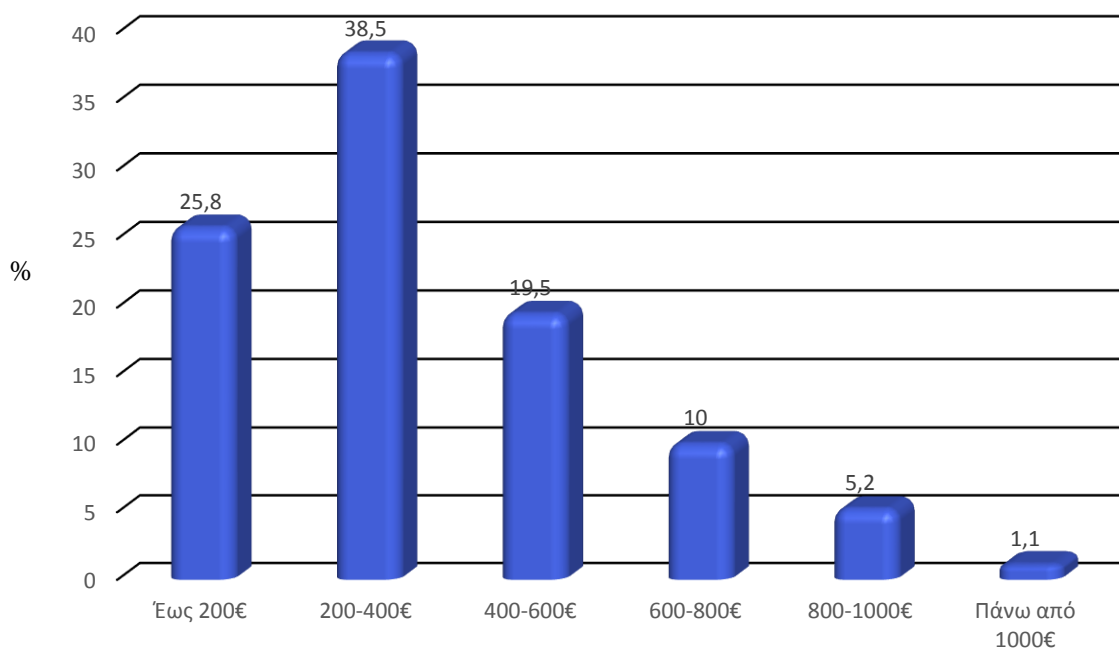
Σχήμα 19. Αύξηση κόστους για άλλες δαπάνες

Ερώτηση 5 Ποια είναι κατ' εκτίμηση τα συνολικά μηνιαία σας έξοδα;

Στην ερώτηση αυτή οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να προσδιορίσουν τα συνολικά μηνιαία έξοδά τους. Τα αποτελέσματα στον Πίνακα 22 και Σχήμα 20, από τα οποία φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων (περίπου 85%) δήλωσε ότι ξοδεύει μέχρι 600€ μηνιαίως.

Πίνακας 22. Μηνιαία έξοδα.

	Συχνότητα	Ποσοστό
Έως 200€	144	25.8
200-400€	215	38.5
400-600€	109	19.5
600-800€	56	10.0
800-1000€	29	5.2
Πάνω από 1000€	6	1.1
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 20. Μηνιαία έξοδα

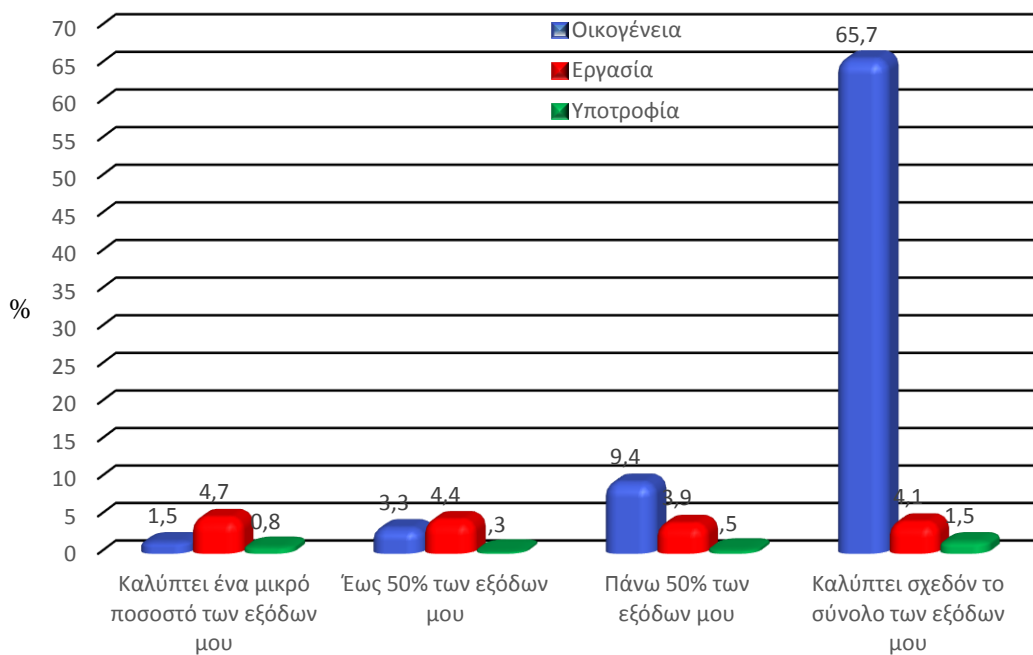
Ερώτηση 6	<i>Από πού στηρίζεστε οικονομικά για τις σπουδές σας;</i>
------------------	---

Στη συγκεκριμένη ερώτηση, οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να προσδιορίσουν τις πηγές στις οποίες στηρίζονται οικονομικά κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Πιο συγκεκριμένα, τους ζητήθηκε να προσδιορίσουν τα αντίστοιχα ποσοστά κάλυψης των δαπανών από κάθε πηγή (οικογένεια, εργασία και υποτροφία). Όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα που δίνονται στον Πίνακα 23 και στο Σχήμα 21, επί του συνόλου των απαντήσεων που δόθηκαν η οικογένεια καλύπτει σχεδόν το σύνολο των δαπανών φοίτησης σε ποσοστό 66% περίπου. Επίσης, σε ποσοστό περίπου 10%, οι φοιτητές στηρίζονται οικονομικά σχεδόν αποκλειστικά από υποτροφίες και προσωπική εργασία.

Επιπλέον, όσοι δήλωσαν ότι η οικογένεια καλύπτει σχεδόν το σύνολο των εξόδων ρωτήθηκαν αν έχουν μειωθεί τα χρήματα που λάμβαναν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Οι ερωτώμενοι αυτοί απάντησαν θετικά σε ποσοστό 63,1%.

Πίνακας 23. Ποσοστό κάλυψης δαπανών φοίτησης ανά πηγή

	Οικογένεια	Εργασία	Υποτροφία
Καλύπτει ένα μικρό ποσοστό των εξόδων μου	1,5%	4,7%	0,8%
Έως 50% των εξόδων μου	3,3%	4,4%	0,3%
Πάνω από 50% των εξόδων μου	9,4%	3,9%	0,5%
Καλύπτει σχεδόν το σύνολο των εξόδων μου	65,7%	4,1%	1,5%

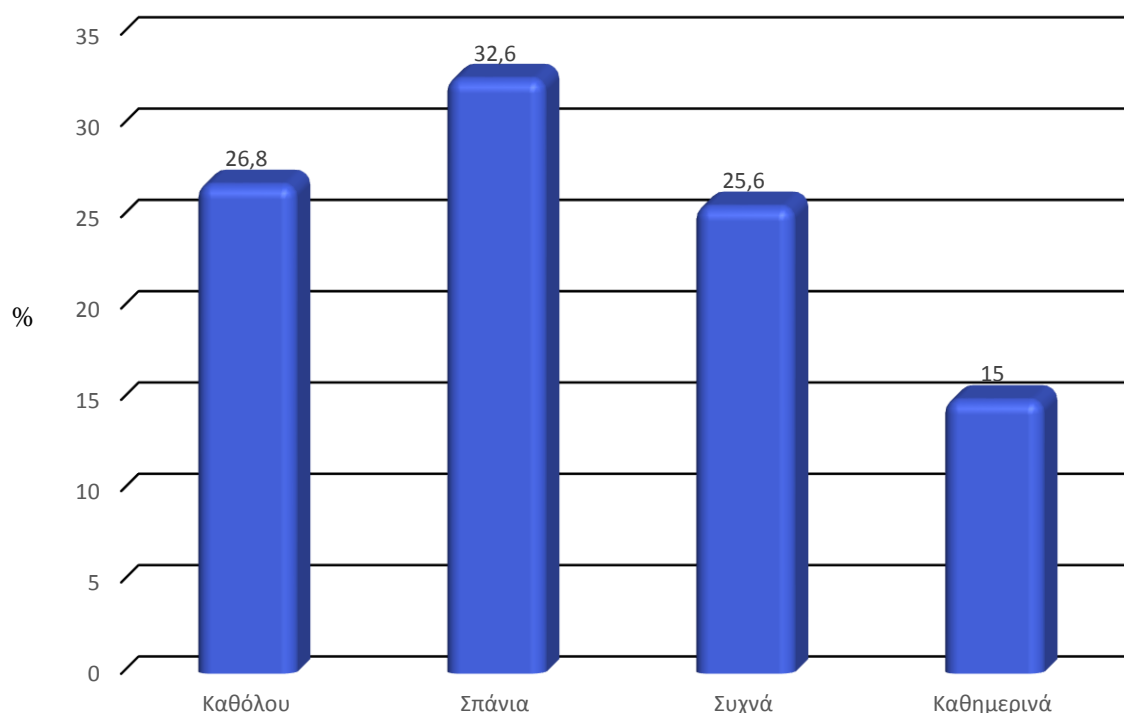
Σχήμα 21. Ποσοστό κάλυψης δαπανών φοίτησης ανά πηγή

Ερώτηση 7 Σιτίζετε στο εστιατόριο του Ε.Μ.Π.;

Στην ερώτηση αυτή οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν κατά πόσο σιτίζονται στο εστιατόριο του Πολυτεχνείου. Από τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 24 και Σχήμα 22, το 60% περίπου των ερωτώμενων δήλωσε ότι σιτίζεται καθόλου ή σπάνια.

Πίνακας 24. Σίτιση στο εστιατόριο

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	150	26.8
Σπάνια	182	32.6
Συχνά	143	25.6
Καθημερινά	84	15.0
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 22. Σίτιση στο εστιατόριο.

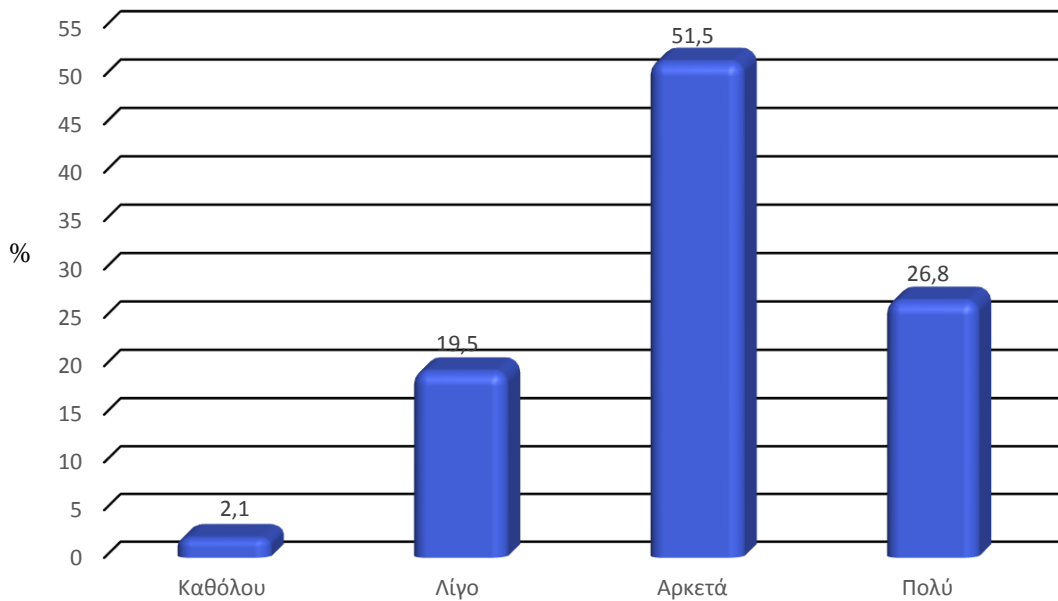
Επιπλέον, ρωτήθηκαν αν σιτίζονται στο εστιατόριο του Ε.Μ.Π για οικονομικούς λόγους. Στην ερώτηση αυτή απάντησαν θετικά το 80% περίπου των συμμετεχόντων.

Ερώτηση 8	<i>Η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στην οικονομική κατάσταση της οικογένειά σας;</i>
------------------	---

Στη συγκεκριμένη ερώτηση ζητείται από τους ερωτώμενους να απαντήσουν εάν η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στην οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους. Από τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 24 και στο Σχήμα 23, φαίνεται ότι 4 στις 5 οικογένειες έχουν επηρεαστεί οικονομικά από αρκετά έως πολύ, ενώ μόλις το 2,1% φαίνεται ότι δεν επηρεάστηκε καθόλου.

Πίνακας 25. Επίδραση της κρίσης στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	12	2.1
Λίγο	109	19.5
Αρκετά	288	51.5
Πολύ	150	26.8
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 23. Επίδραση της κρίσης στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας.

2.3 Οικονομική κρίση και ανθρώπινες σχέσεις

Οι Ερωτήσεις 9 έως 11 διερευνούν τις επιδράσεις της οικονομικής κρίσης στην ψυχική διάθεση των φοιτητών, καθώς και στις ανθρώπινες σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας και μεταξύ των φοιτητών.

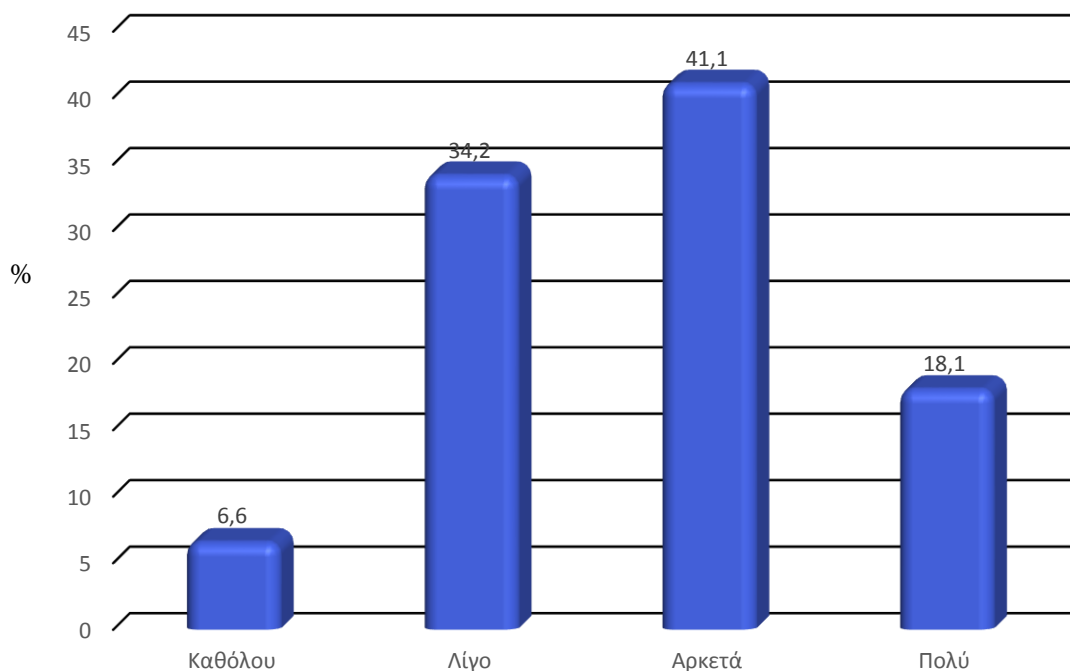
Ερώτηση 9	<i>Αισθάνεστε ότι η οικονομική κρίση έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική σας διάθεση;</i>
------------------	---

Στην ερώτηση αυτή εξετάζονται οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ψυχική διάθεση των ερωτώμενων. Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 26 και στο

Σχήμα 24, το 60% περίπου των ερωτώμενων δήλωσαν ότι έχει επηρεαστεί αρκετά έως πολύ η ψυχική τους διάθεση, ενώ μόλις το 6,6% δήλωσε ότι δεν έχει επηρεαστεί καθόλου.

Πίνακας 26. Επιπτώσεις στην ψυχική διάθεση

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	37	6.6
Λίγο	191	34.2
Αρκετά	230	41.1
Πολύ	101	18.1
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 24. Επιπτώσεις στην ψυχική διάθεση

Ερώτηση 10

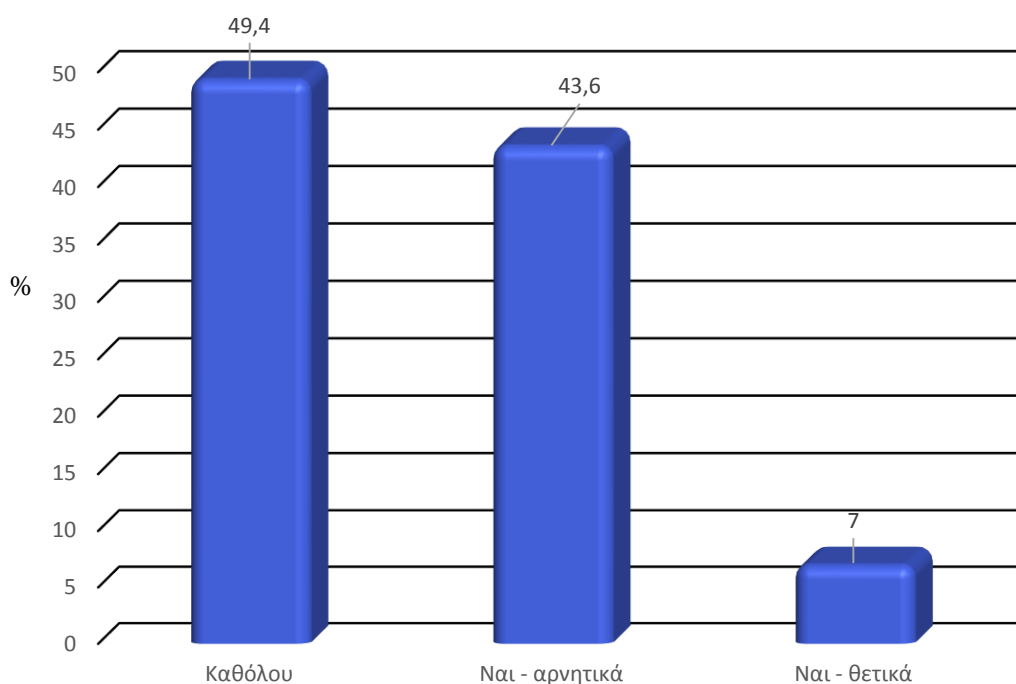
Αισθάνεστε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειάς σας;

Ακολούθως, με την Ερώτηση 10 διερευνήθηκαν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις σχέσεις των μελών της οικογένειας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που

παρουσιάζονται στον Πίνακα 27 και στο Σχήμα 25, περίπου οι μισοί ερωτώμενοι (49,4%) δηλώνουν ότι οι σχέσεις δεν άλλαξαν καθόλου, ένα σημαντικό ποσοστό (43,6%) δηλώνουν ότι οι σχέσεις άλλαξαν προς το χειρότερο και ένα μικρό ποσοστό (7,0%) δηλώνουν ότι οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας επηρεάστηκαν προς το καλύτερο.

Πίνακας 27. Επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	276	49.4
Ναι - αρνητικά	244	43.6
Ναι - θετικά	39	7.0
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

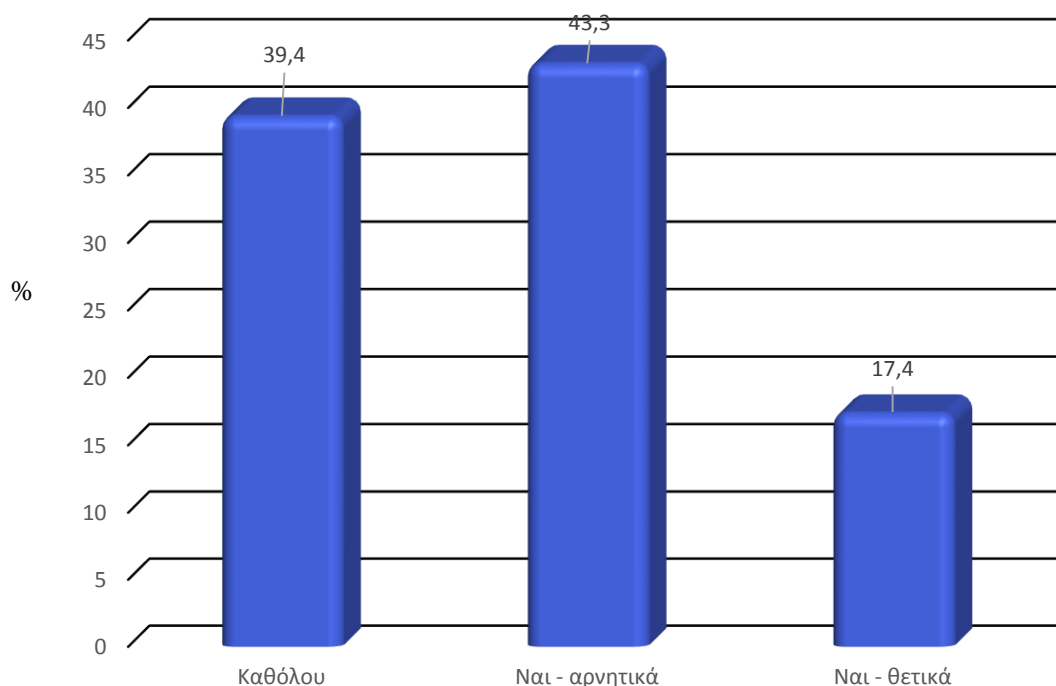
Σχήμα 25. Επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας

Ερώτηση 11	<i>Αισθάνεστε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τις σχέσεις μεταξύ των φοιτητών;</i>
-------------------	--

Αντίστοιχα, στην Ερώτηση 11 διερευνήθηκαν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις σχέσεις μεταξύ των φοιτητών. Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 28 και στο Σχήμα 26, οι ερωτώμενοι όπως και στην προηγούμενη ερώτηση, δήλωσαν σε ποσοστό 40% περίπου ότι οι σχέσεις δεν επηρεάστηκαν καθόλου. Ένα σημαντικό ποσοστό (43,3%) δήλωσαν ότι οι σχέσεις επηρεάστηκαν αρνητικά. Επίσης, περίπου 1 στους 5 θεωρεί ότι οι σχέσεις επηρεάστηκαν θετικά.

Πίνακας 28. Επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των φοιτητών

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	220	39.4
Ναι - αρνητικά	242	43.3
Ναι - θετικά	97	17.4
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 26. Επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των φοιτητών

2.4 Οικονομική κρίση και σπουδές

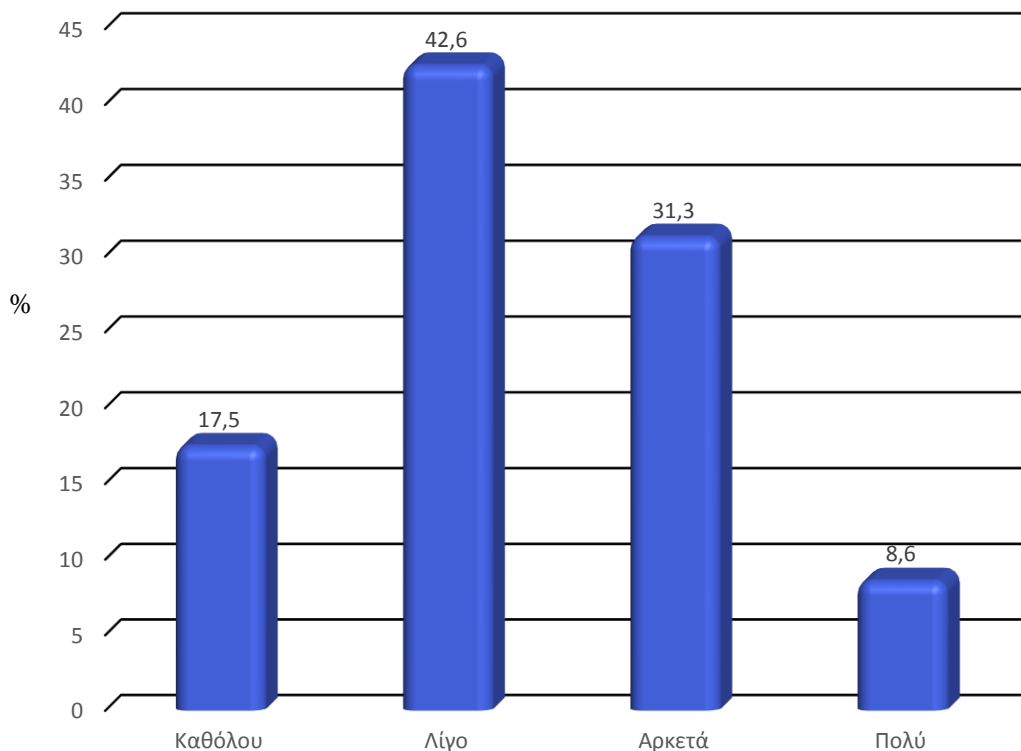
Στην ενότητα αυτή, η οποία περιλαμβάνει τις Ερωτήσεις 12 έως 16, εξετάζονται διάφορες πτυχές της οικονομικής κρίσης στις προπτυχιακές σπουδές των φοιτητών του ΕΜΠ (ποιότητα σπουδών, φοιτητική μέριμνα, κ.ά.).

Ερώτηση 12	<i>Σε τι βαθμό έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση τις σπουδές σας;</i>
-------------------	---

Σε αυτήν την ερώτηση οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν σε τι βαθμό έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση τις σπουδές τους. Από τα αποτελέσματα, τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 29 και στο Σχήμα 27, περίπου το 40% των ερωτώμενων θεωρεί ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει αρκετά έως πολύ τις σπουδές τους, ενώ σε ποσοστό 60% περίπου δηλώνουν ότι είχε μικρή ή και μηδενική επίδραση.

Πίνακας 29. Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στις σπουδές

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	98	17.5
Λίγο	238	42.6
Αρκετά	175	31.3
Πολύ	48	8.6
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 27. Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στις σπουδές

Ερώτηση 13

Πώς έχει επιδράσει η οικονομική κρίση στις σπουδές σας;

Προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω ο τρόπος με τον οποίο έχει επιδράσει η οικονομική κρίση στις σπουδές των προπτυχιακών φοιτητών του ΕΜΠ, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν θετικά ή αρνητικά στις τέσσερις ακόλουθες περιπτώσεις:

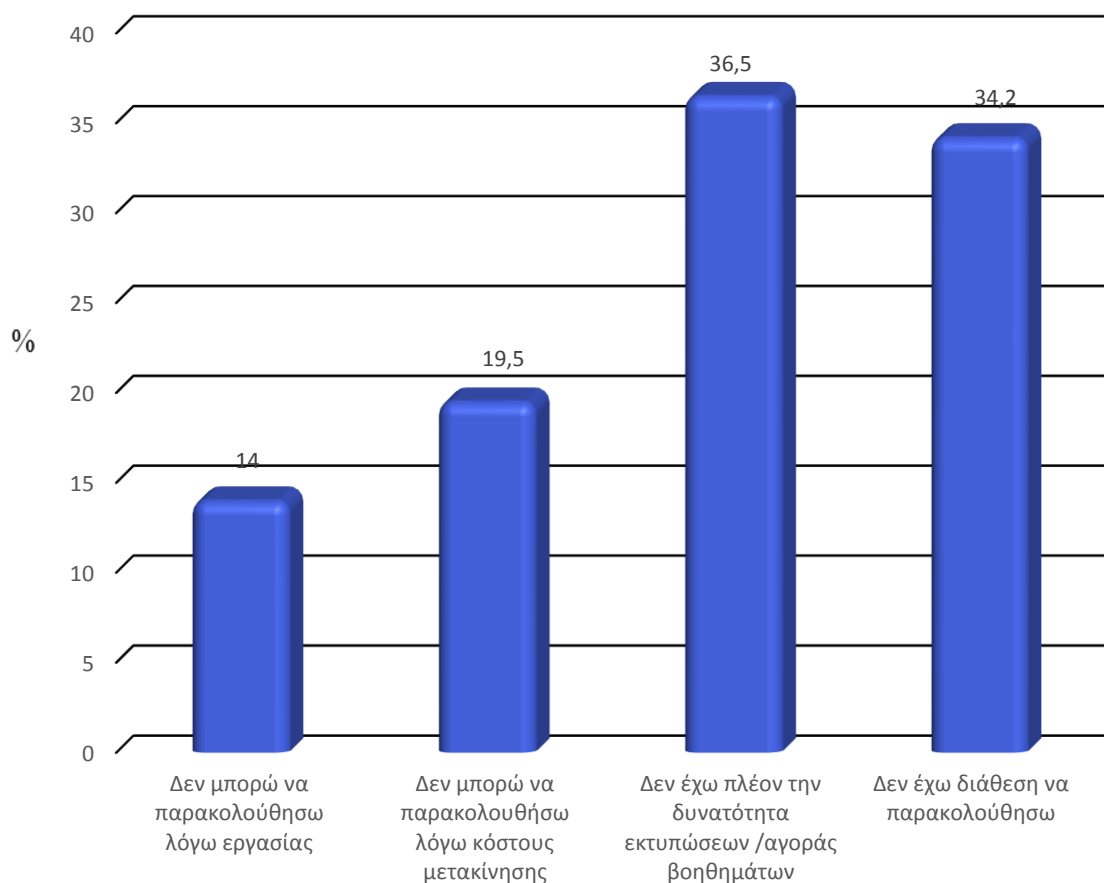
- Δεν μπορώ να παρακολουθήσω διότι πλέον εργάζομαι
- Δεν μπορώ να παρακολουθήσω διότι έχει αυξηθεί το κόστος μετακίνησης
- Δεν έχω πλέον δυνατότητα εκτυπώσεων /αγοράς βοηθημάτων
- Δεν έχω διάθεση να παρακολουθήσω

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν και οι οποίες παρουσιάζονται στον Πίνακα 30 και στο Σχήμα 28, από οικονομικής πλευράς η βασική επίπτωση για 1 στους 3 φοιτητές σχετίζεται με τη δυσκολία αγοράς βοηθημάτων, αναπαραγωγής σημειώσεων, κ.λπ. Επιπλέον, 1 στους 5 φοιτητές δηλώνει ότι δεν μπορεί να

παρακολουθεί λόγω αύξησης του κόστους μετακινήσεων, ενώ 1 στους 7 περίπου δηλώνει ότι δεν μπορεί πλέον να παρακολουθεί διότι εργάζεται. Πέρα από οικονομικούς λόγους, ένα σημαντικό ποσοστό (περίπου 1 στους 3) δηλώνει ότι δεν έχει πλέον διάθεση να παρακολουθεί τα μαθήματα.

Πίνακας 30. Πώς έχει επιδράσει στις σπουδές η οικονομική κρίση

	Συχνότητα	Ποσοστό
Αδυναμία παρακολούθησης λόγω εργασίας	78	14.0
Αδυναμία παρακολούθησης λόγω κόστους μετακίνησης	109	19.5
Αδυναμία εκτυπώσεων /αγοράς βοηθημάτων	204	36.5
Αδυναμία παρακολούθησης λόγω διάθεσης	191	34.2

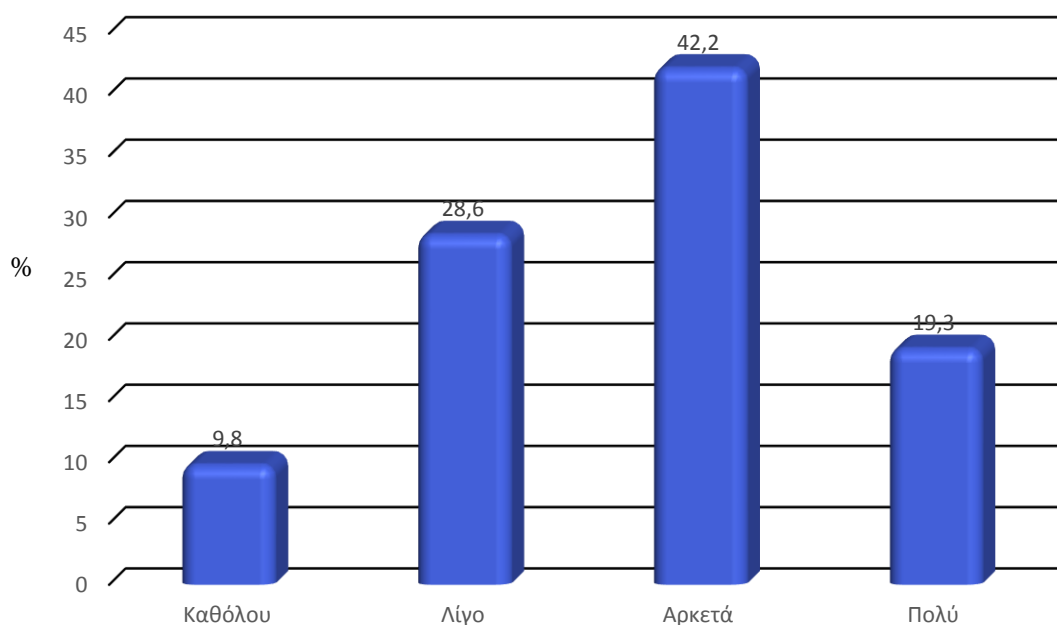
Σχήμα 28. Βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στις σπουδές

Ερώτηση 14	<i>Κατά την άποψη σας, η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στην ποιότητα των σπουδών του Ε.Μ.Π.;</i>
-------------------	---

Σε αυτήν την ερώτηση οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να εκφράσουν την άποψή τους αναφορικά με εάν η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στην ποιότητα σπουδών του Ε.Μ.Π. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα οποία παρουσιάζονται στον Πίνακα 31 και στο Σχήμα 29, μόνο 10% των φοιτητών θεωρεί ότι η οικονομική κρίση δεν είχε καμία επίδραση στην ποιότητα των σπουδών. Μάλιστα, σε ποσοστό πάνω από 60%, θεωρούν ότι η οικονομική κρίση επέδρασε αρκετά έως πολύ αρνητικά.

Πίνακας 31. Αρνητική επίδραση της κρίσης στην ποιότητα των σπουδών του ΕΜΠ

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	55	9.8
Λίγο	160	28.6
Αρκετά	236	42.2
Πολύ	108	19.3
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 29. Αρνητική επίδραση της κρίσης στην ποιότητα των σπουδών του ΕΜΠ

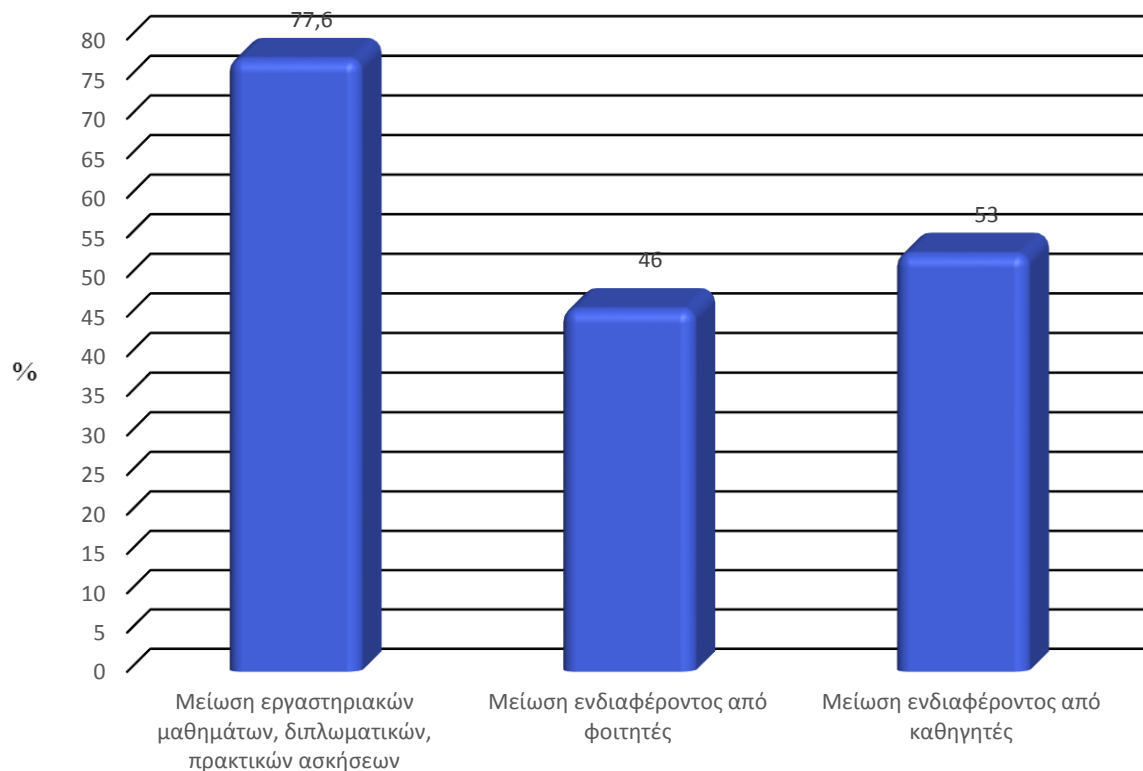
Ακολούθως, όσοι ερωτώμενοι δήλωσαν κάτι άλλο πέρα από «Καθόλου» κλήθηκαν να προσδιορίσουν πιο συγκεκριμένα, μέσα από προκαθορισμένες επιλογές, ποιες είναι οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης στην ποιότητα των σπουδών. Οι προκαθορισμένες επιλογές ήταν οι ακόλουθες:

- Έχουν μειωθεί ή δεν γίνονται εργαστηριακά μαθήματα/διπλωματικές/πρακτικές
- Έχει μειωθεί το ενδιαφέρον των φοιτητών
- Έχει μειωθεί το ενδιαφέρον των καθηγητών

Στον Πίνακα 32 και στο Σχήμα 30 που ακολουθούν παρουσιάζονται τα αποτελέσματα, σύμφωνα με τα οποία η σημαντικότερη επίπτωση εντοπίζεται στη μείωση των εργαστηριακών μαθημάτων, των διπλωματικών εργασιών και των πρακτικών ασκήσεων, καθώς δηλώνεται από το 80% των φοιτητών περίπου. Ακολουθούν με αντίστοιχα ποσοστά, κοντά στο 50%, η μείωση του ενδιαφέροντος από την πλευρά των φοιτητών αλλά και από την πλευρά των καθηγητών.

Πίνακας 32. Πώς έχει επιδράσει στην ποιότητα σπουδών η οικονομική κρίση

	Συχνότητα	Ποσοστό
Μείωση εργαστηριακών μαθημάτων, διπλωματικών, πρακτικών ασκήσεων	391	77.6
Μείωση ενδιαφέροντος από φοιτητές	232	46.0
Μείωση ενδιαφέροντος από καθηγητές	267	53.0

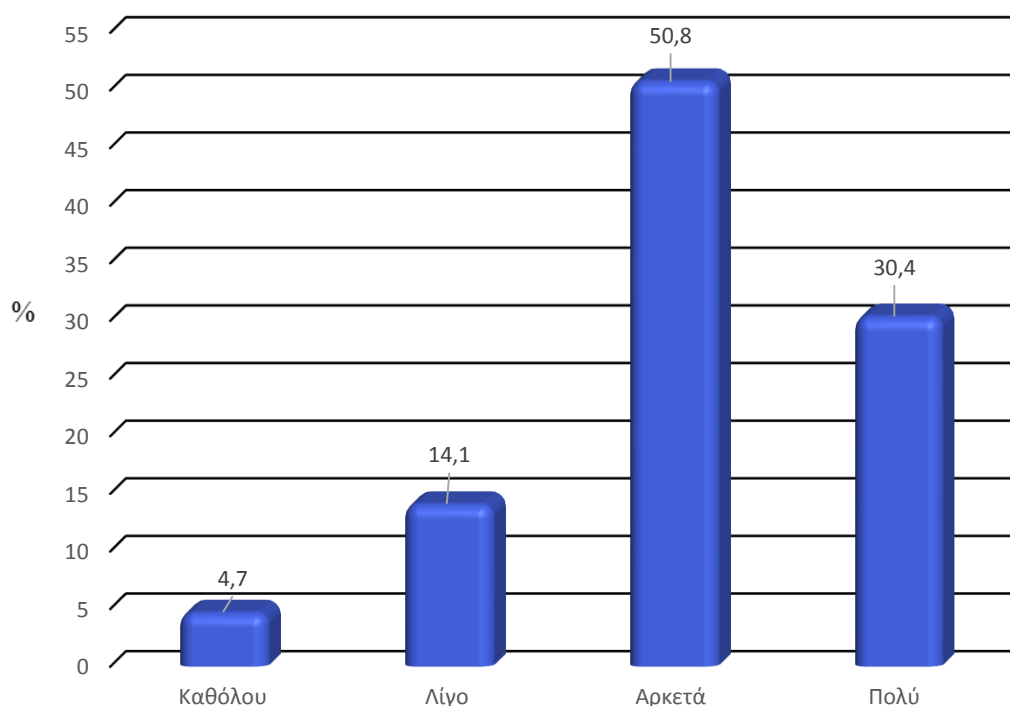
Σχήμα 30. Πώς έχει επιδράσει στην ποιότητα σπουδών η οικονομική κρίση

Ερώτηση 15	<i>Κατά την άποψη σας, η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στη φοιτητική μέριμνα του Ε.Μ.Π.;</i>
-------------------	---

Σε αυτήν την ερώτηση καλείται ο ερωτώμενος να απαντήσει σε τι βαθμό επηρέασε η οικονομική κρίση στη φοιτητική μέριμνα του Ε.Μ.Π. Από τα αποτελέσματα τα οποία παρουσιάζονται στο Πίνακα 16 και Σχήμα 35 το συντριπτικό ποσοστό των ερωτηθέντων (81,2%) έχει απαντήσει ότι η φοιτητική μέριμνα του Ε.Μ.Π. έχει επηρεαστεί από αρκετά έως πολύ.

Πίνακας 33. Σε τι βαθμό επηρεάστηκε η φοιτητική μέριμνα του Ε.Μ.Π.

	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	26	4.7
Λίγο	79	14.1
Αρκετά	284	50.8
Πολύ	170	30.4
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σχήμα 31. Σε τι βαθμό επηρεάστηκε η φοιτητική μέριμνα του Ε.Μ.Π.

Ακολούθως, όσοι ερωτώμενοι δήλωσαν κάτι άλλο πέρα από «Καθόλου» κλήθηκαν να προσδιορίσουν πιο συγκεκριμένα, μέσα από προκαθορισμένες επιλογές, ποιες είναι οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης στη φοιτητική μέριμνα. Οι προκαθορισμένες επιλογές ήταν οι ακόλουθες:

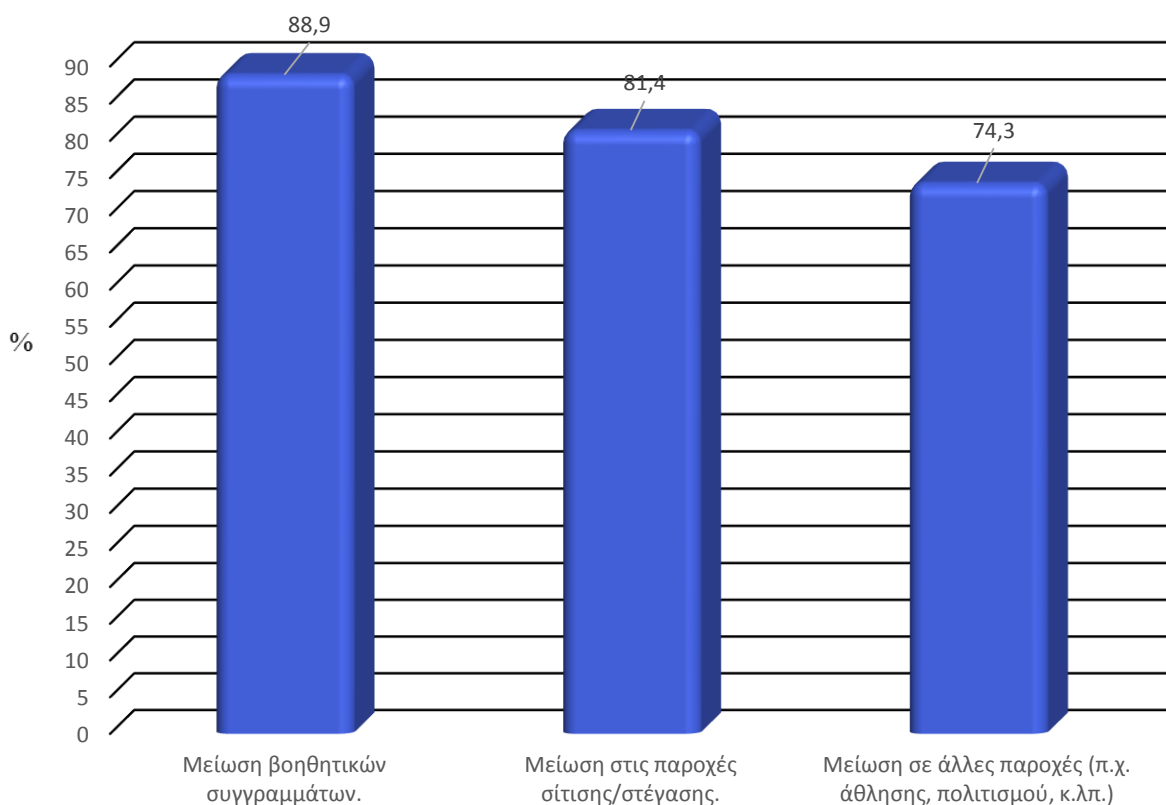
- Μείωση βοηθητικών συγγραμμάτων.
- Μείωση στις παροχές σίτισης/στέγασης.
- Μείωση σε άλλες παροχές (π.χ. άθλησης, πολιτισμού, κ.λπ.)

Στον Πίνακα 34 και στο Σχήμα 32 που ακολουθούν παρουσιάζονται τα αποτελέσματα, σύμφωνα με τα οποία η σημαντικότερη επίπτωση στη φοιτητική

μέριμνα εντοπίζεται στην μείωση των βοηθητικών συγγραμμάτων, καθώς δηλώνεται από το 90% περίπου των φοιτητών. Ακολουθούν, με υψηλά επίσης ποσοστά, η μείωση στις παροχές σίτισης/στέγασης (81,4%) και η μείωση σε άλλες παροχές αθλητισμού και πολιτισμού (74,3%).

Πίνακας 34. Πώς έχει επιδράσει στην ποιότητα σπουδών η οικονομική κρίση

	Συχνότητα	Ποσοστό
Μείωση βοηθητικών συγγραμμάτων.	474	88.9
Μείωση στις παροχές σίτισης/στέγασης.	434	81.4
Μείωση σε άλλες παροχές (π.χ. άθλησης, πολιτισμού, κ.λπ.)	396	74.3

Σχήμα 32. Πώς έχει επιδράσει στη φοιτητική μέριμνα η οικονομική κρίση

Ερώτηση 16	<i>Έχετε στόχο να τελειώσετε τις σπουδές σας στα 5 χρόνια;</i>
-------------------	--

Τέλος, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν εάν έχουν ως στόχο να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους στα πέντε έτη. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 35 οι ερωτώμενοι απάντησαν θετικά στην ερώτηση σε ποσοστό 53%.

Πίνακας 35. Στόχος πενταετούς αποφοίτησης

	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι	263	47.0
Ναι	296	53.0
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σε υπό-ερώτημα της ίδιας ερώτησης 16 αναφορικά με το βασικό λόγο ολοκλήρωσης των σπουδών στα 5 χρόνια, οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι είναι αποκλειστικά οικονομικοί λόγοι σε ποσοστό 40,2%.

2.5 Δημογραφικά στοιχεία ερωτώμενων

Στο τελικό δείγμα του ερωτηματολογίου συμμετείχαν 559 φοιτητές εκ των οποίων 59% ήταν άνδρες και 41% γυναίκες. Στον Πίνακα 36 που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή του δείγματος σε σχέση με το έτος φοίτησης και στον Πίνακα 37 σε σχέση με τη Σχολή φοίτησης.

Πίνακας 36. Έτος φοίτησης

	Συχνότητα	Ποσοστό
1ο	39	7.0
2ο	32	5.7
3ο	79	14.1
4ο	103	18.4
5ο	131	23.4
6ο και άνω	175	31.3
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Πίνακας 37. Σχολή φοίτησης

	Συχνότητα	Ποσοστό
Αρχιτεκτόνων	71	12.7
ΑΤΜ	54	9.7
ΕΜΦΕ	69	12.3
ΗΜΜΥ	85	15.2
ΜΜ	40	7.2
ΜΜΜ	64	11.4
ΝΜ	21	3.8
ΠΜ	96	17.2
ΧΜ	59	10.6
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 38, η πλειοψηφία των φοιτητών ανήκει σε νοικοκυριά με 4 ή 5 μέλη. Επίσης, είναι χαρακτηριστικό ότι το 53,5% των φοιτητών δήλωσε ότι έχουν αδέρφια που σπουδάζουν παράλληλα με αυτούς, των 64,5% των οποίων σπουδάζουν στην ίδια πόλη.

Πίνακας 38. Μέλη οικογένειας

	Συχνότητα	Ποσοστό
2	9	1.6
3	86	15.4
4	278	49.7
5	130	23.3
6	39	7.0
7	12	2.1
8	2	.4
9	2	.4
10	1	.2
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Σε ότι αφορά τον τόπο διαμονής και σπουδών, το 41,1% φοιτά σε άλλη πόλη από αυτή που διαμένουν οι γονείς τους και 58,9% στην ίδια πόλη. Επιπλέον, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 39, σε πατρικό σπίτι διαμένουν το 62% περίπου των

φοιτητών. Υπάρχει δηλαδή ένα ποσοστό φοιτητών που φαίνεται να διαθέτουν δεύτερη κατοικία στην Αθήνα.

Πίνακας 39. Διαμονή

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ενοικιαζόμενο σπίτι	151	27.0
Πατρικό σπίτι	347	62.1
Συγγενικό πρόσωπο	17	3.0
Φοιτητική εστία	44	7.9
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

Τέλος, με βάση τις απαντήσεις που παρουσιάζονται στον Πίνακα 40, η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων (95% περίπου) δηλώνει ότι βρίσκεται σε σχετικά καλή οικονομική κατάσταση, τουλάχιστον ως προς το βασικό επίπεδο διαβίωσης. Υπάρχει ωστόσο και ένα ποσοστό 5% περίπου που δηλώνει πως, έστω και περιστασιακά, απουσιάζουν τα χρήματα για την κάλυψη βασικών αναγκών.

Πίνακας 40. Οικονομική κατάσταση

	Συχνότητα	Ποσοστό
A. Έχουμε μεγάλη οικονομική άνεση και επομένως μπορούμε να διαθέτουμε χρήματα για να αγοράσουμε ό,τι επιθυμούμε	4	.7
B. Έχουμε μια σχετική οικονομική άνεση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να προσέχουμε τις σπατάλες που κάνουμε	237	42.4
Γ. Μπορούμε να διαθέτουμε χρήματα για να καλύψουμε τις βασικές μας ανάγκες, δεν είμαστε όμως σε θέση να σπαταλάμε χρήματα για αγαθά που δεν μας είναι απαραίτητα	289	51.7
Δ. Μερικές φορές τα χρήματά μας δεν επαρκούν για την κάλυψη ακόμη και των πιο βασικών μας αναγκών	29	5.2
Σύνολο έγκυρων απαντήσεων	559	100.0

3 Διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών

Προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ δύο ή περισσότερων μεταβλητών, υπάρχουν διαφορετικοί έλεγχοι που μπορούν να εφαρμοστούν. Στην παρούσα ενότητα αναζητούνται και διερευνούνται πιθανές συσχετίσεις μεταξύ των

κατηγορικών μεταβλητών της έρευνας, με άλλα λόγια αναζητούνται σχέσεις εξάρτησης που πιθανώς υπάρχουν ανάμεσα σε αυτές. Με την έννοια της εξάρτησης εννοείται η συσχέτιση των δύο μεταβλητών και όχι απαραίτητα ότι το ένα γεγονός προκαλεί το άλλο. Στη συνέχεια, για τις περιπτώσεις εκείνες που θα διαπιστωθεί σχέση εξάρτησης, η σχέση αυτή θα διερευνηθεί περαιτέρω προκειμένου να εξαχθούν λογικά συμπεράσματα για τις τάσεις και τις απόψεις που χαρακτηρίζουν το δείγμα των ερωτώμενων και τον τρόπο με τον οποίο αυτές αλληλοεπηρεάζονται. Για το σκοπό αυτό έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως ο στατιστικός έλεγχος χ^2 .

Έλεγχος χ^2 για την ανεξαρτησία των κατηγορικών δεδομένων

Το κριτήριο χ^2 εφαρμόζεται γενικά για τον έλεγχο της υπόθεσης ότι δύο κατηγορικές μεταβλητές είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Τίθεται δηλαδή μια μηδενική υπόθεση H_0 ότι οι δύο υπό εξέταση κατηγορικές μεταβλητές είναι ανεξάρτητες και μετά την εφαρμογή του στατιστικού ελέγχου χ^2 η υπόθεση αυτή είτε απορρίπτεται είτε γίνεται αποδεκτή. Στην περίπτωση που η υπόθεση αυτή απορριφθεί, συμπεραίνεται ότι οι δύο μεταβλητές είναι εξαρτημένες κι επομένως ισχύει μια άλλη υπόθεση $H_1 \neq H_0$ και ακολουθεί αν είναι δυνατόν η περαιτέρω διερεύνηση των χαρακτηριστικών αυτής της εξάρτησης.

Συγκεκριμένα, στο στατιστικό έλεγχο χ^2 χρησιμοποιείται η ακόλουθη σχέση:

$$\chi^2 = \sum_{i,j} \frac{(Q_{i,j} - E_{i,j})^2}{E_{i,j}}$$

όπου,

$Q_{i,j}$: Οι παρατηρούμενες συχνότητες (observed)

$E_{i,j}$: Οι αναμενόμενες συχνότητες (expected)

Συνήθως, το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίζεται ίσο με 5%. Το παρατηρηθέν επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίζεται ως η πιθανότητα η τιμή ελέγχου να πάρει μια τιμή τόσο ακραία ή περισσότερο ακραία από αυτή που πήρε στο συγκεκριμένο δείγμα κάτω από τη μηδενική υπόθεση. Αν η p-value είναι μικρότερη από 0,05, τότε η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται. Αν η p-value είναι μεγαλύτερη από

0,05, τότε η μηδενική υπόθεση δεν απορρίπτεται, με αποτέλεσμα οι μεταβλητές να θεωρούνται ασυσχέτιστες.

Η αξιοπιστία του ελέγχου χ^2 εξαρτάται από την τήρηση της προϋπόθεσης οι συχνότητες των κελιών να είναι τουλάχιστον ίσες με 5. Το αποδεκτό ποσοστό (α) των κελιών, οι συχνότητες των οποίων είναι κάτω από 5 είναι το 20%. Αν η προϋπόθεση αυτή τηρείται, τότε η αποτελεσματικότητα του ελέγχου δεν αμφισβητείται και είναι δυνατή η περαιτέρω διερεύνηση των συμπερασμάτων που προκύπτουν από αυτόν. Εάν δεν τηρείται αυτή η προϋπόθεση, τότε είναι δυνατή η επεξεργασία των μεταβλητών με άλλα εργαλεία (π.χ. με κατάλληλες ομαδοποιήσεις χωρίς να αλλοιωθεί η ουσία των δεδομένων), αλλά και η χρήση άλλων ελέγχων (π.χ. έλεγχος Monte Carlo).

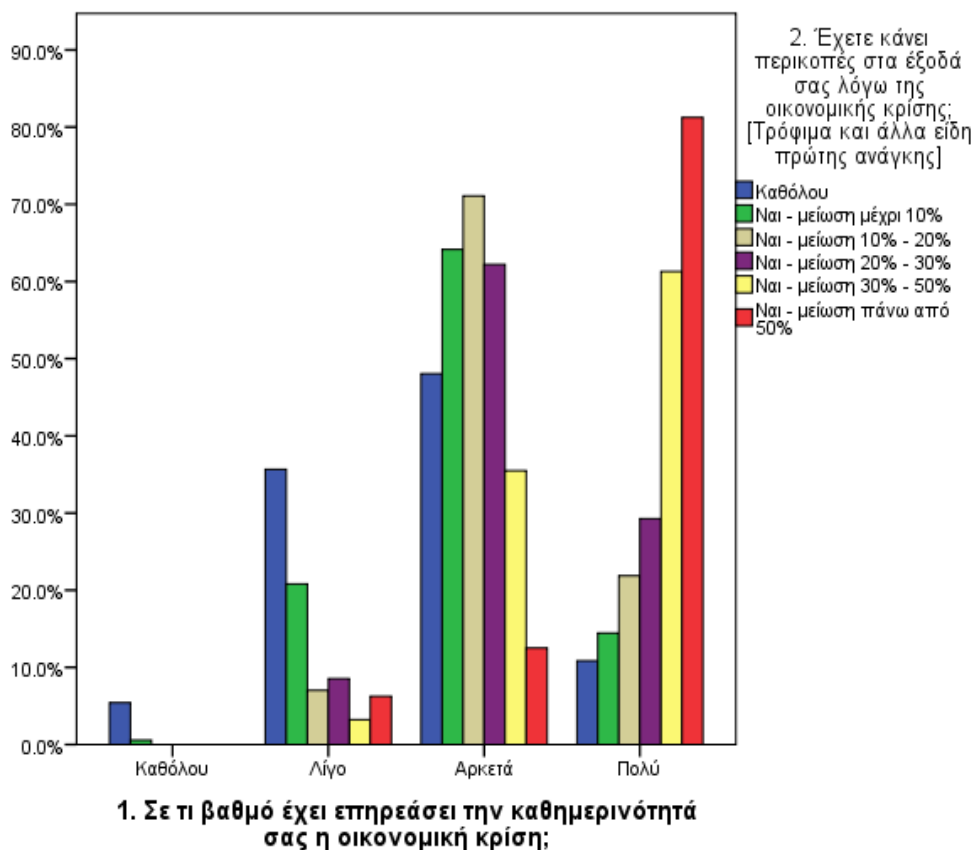
Εφαρμογή του ελέγχου ανεξαρτησίας χ^2 στα δεδομένα της έρευνας

Η εφαρμογή του τεστ χ^2 για τον έλεγχο ανεξαρτησίας των μεταβλητών στην παρούσα έρευνα έγινε στο περιβάλλον του στατιστικού λογισμικού SPSS. Στη συνέχεια ακολουθεί η παρουσίαση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν για κάθε ζεύγος μεταβλητών όπου εντοπίστηκε σχέση εξάρτησης.

Ερώτηση 1	<i>Σε τι βαθμό έχει επηρεάσει την καθημερινότητά σας η οικονομική κρίση;</i>
------------------	--

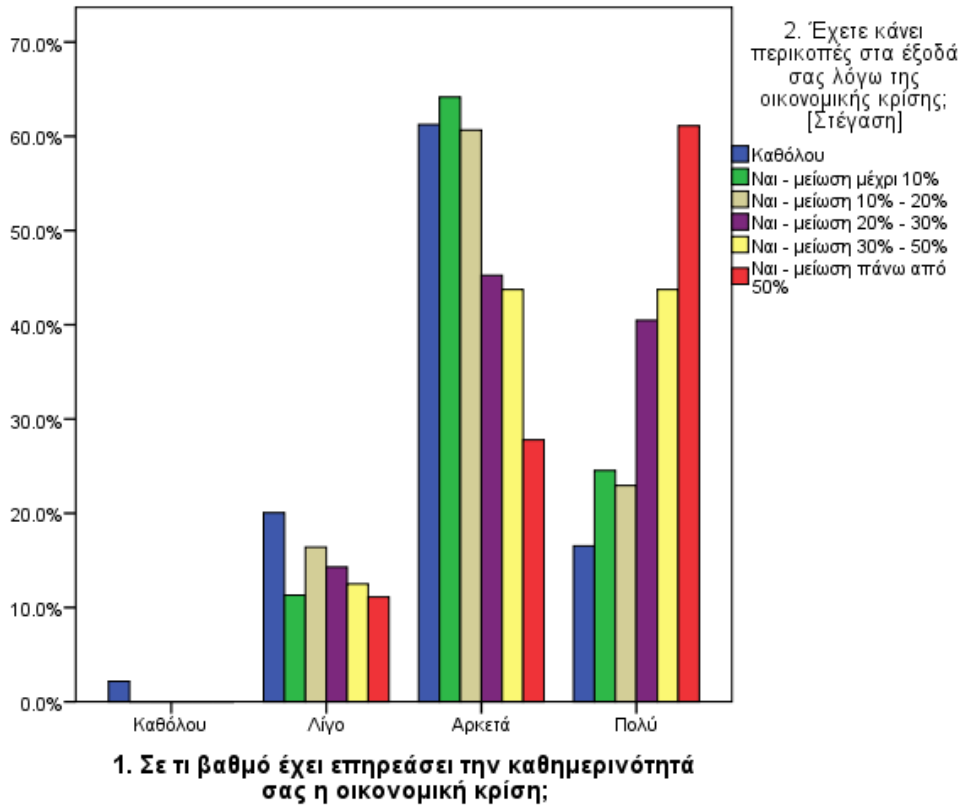
Από τον έλεγχο χ^2 που πραγματοποιήθηκε, παρατηρήθηκε πως υπήρξε έντονη συσχέτιση μεταξύ της Ερώτησης 1 και των ακόλουθων ερωτήσεων:

- Περικοπές στα τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης (p-value=0, $\chi^2=136.491$, df=15). Συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι που δήλωσαν στην Ερώτηση 1 οποιαδήποτε επιλογή πλην «Καθόλου» έκαναν μειώσεις στα είδη πρώτης ανάγκης. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές σε όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά», όπως φαίνεται και στο Σχήμα 33, καθώς έκαναν αυξημένο ποσοστό μειώσεις στα είδη πρώτης ανάγκης.

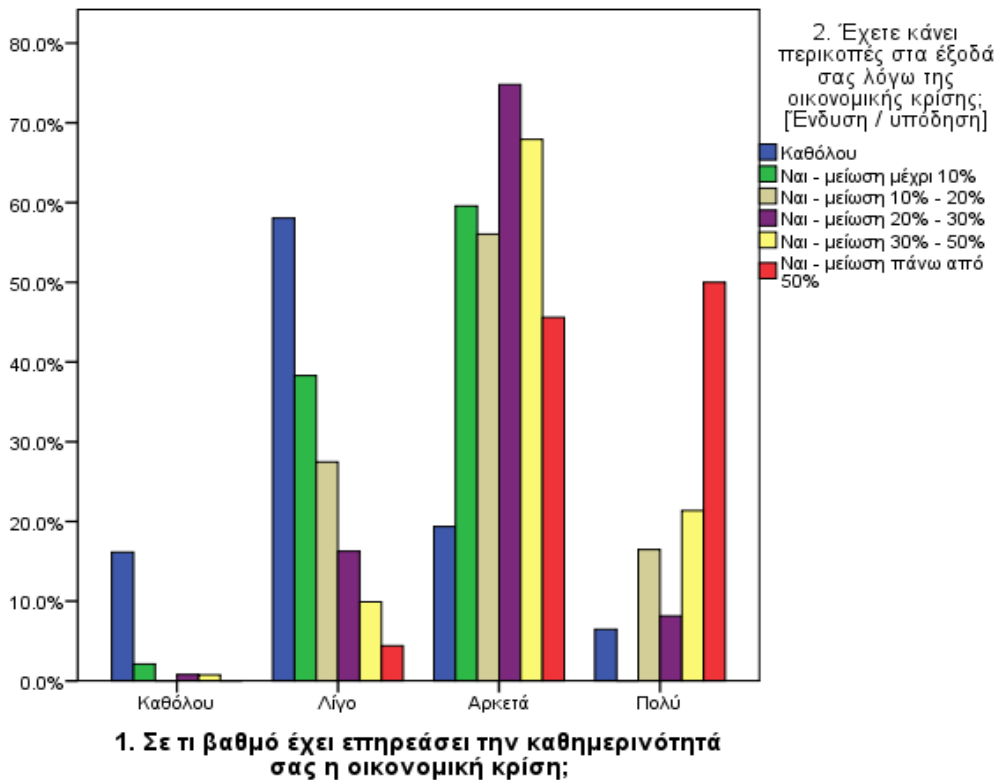

Σχήμα 33. Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στα είδη πρώτης ανάγκης

- Περικοπές στις δαπάνες στέγασης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=40.687$, $df=15$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 34 οι επιπτώσεις στις δαπάνες είναι πιο έντονες όταν αυξάνεται η επίδραση της κρίσης.
- Περικοπές στις δαπάνες ένδυσης/υπόδησης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=207.015$, $df=15$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 35, οι επιπτώσεις στις δαπάνες είναι πιο έντονες όταν αυξάνεται η επίδραση της κρίσης. Μάλιστα, το ποσοστό των μειώσεων στην ένδυση ανά κατηγορία μειώσεων ξεκινάει από 40% και φθάνει μέχρι και 75% και είναι ιδιαίτερα εμφανές σε όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».
- Περικοπές στις δαπάνες μετακίνησης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=90.712$, $df=15$).
- Περικοπές στις δαπάνες διασκέδασης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=214.725$, $df=15$), οι οποίες έφρασαν μέχρι και 80% για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».

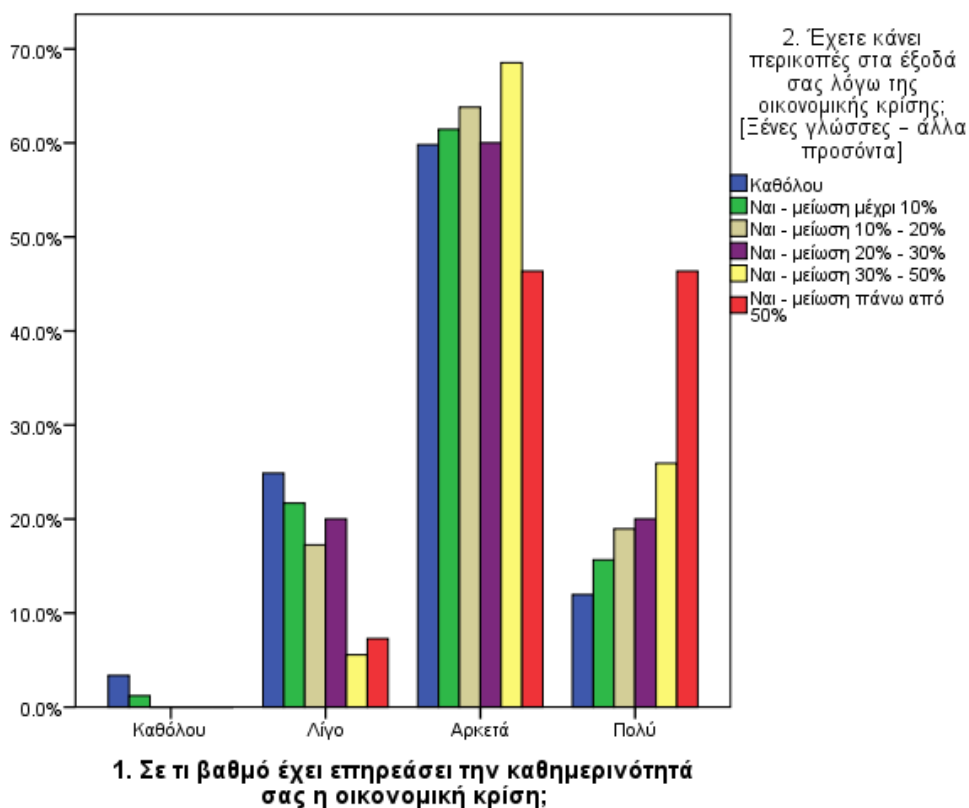

Σχήμα 34. Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στη στέγαση

Σχήμα 35. Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στην ένδυση/υπόδηση

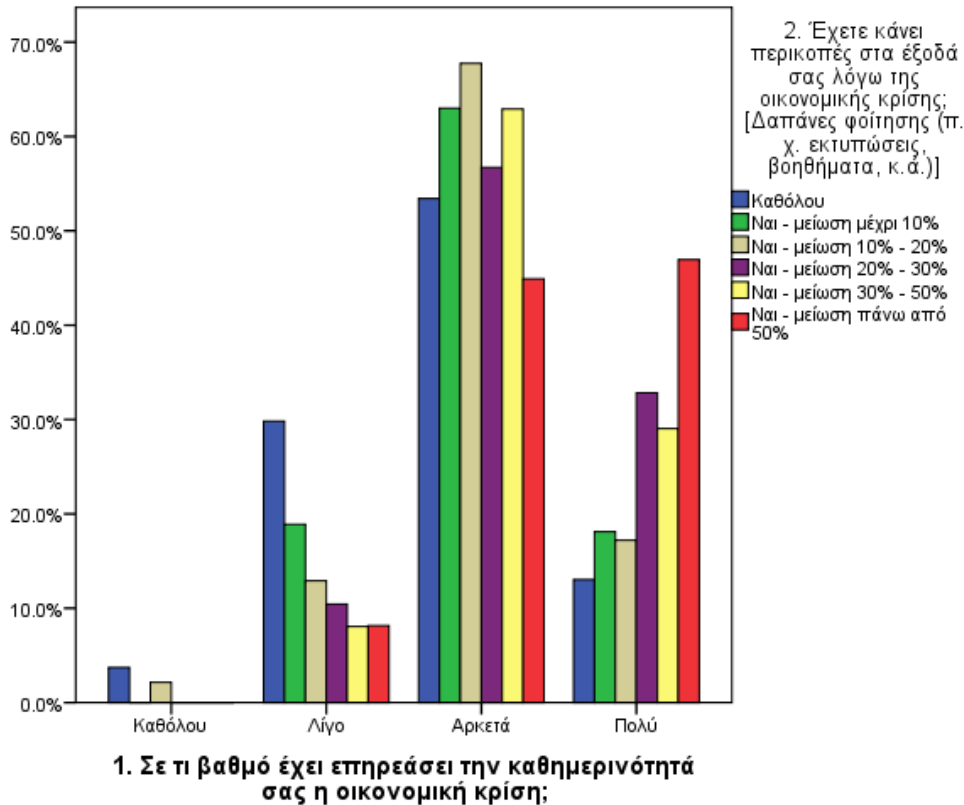
- Περικοπές στις δαπάνες για απόκτηση προσόντων (ξένες γλώσσες κ.ά.) ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=72.875$, $df=15$). Στο Σχήμα 36 φαίνεται έντονα η μείωση στη μάθηση ξένων γλωσσών, ιδιαίτερα εμφανές είναι οι μειώσεις ανά ποσοστό κατηγορίας που έκαναν οι ερωτώμενοι οι οποίοι επέλεξαν την κατηγορία (αρκετά). Στην κατηγορία (λίγο) τα ποσοστά κυμαίνονται σε σχετικά χαμηλό επίπεδο σε σχέση με την κατηγορία (πολύ) που είναι ιδιαίτερα αυξημένα τα ποσοστά ανά κατηγορία.

Σχήμα 36. Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στην απόκτηση προσόντων

- Περικοπές στις δαπάνες για ταξίδια ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=114.489$, $df=12$). Από τα αποτελέσματα της συσχέτισης φαίνεται, και σε αυτή την περίπτωση, ότι οι περικοπές είναι ιδιαίτερα εμφανείς σε όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».

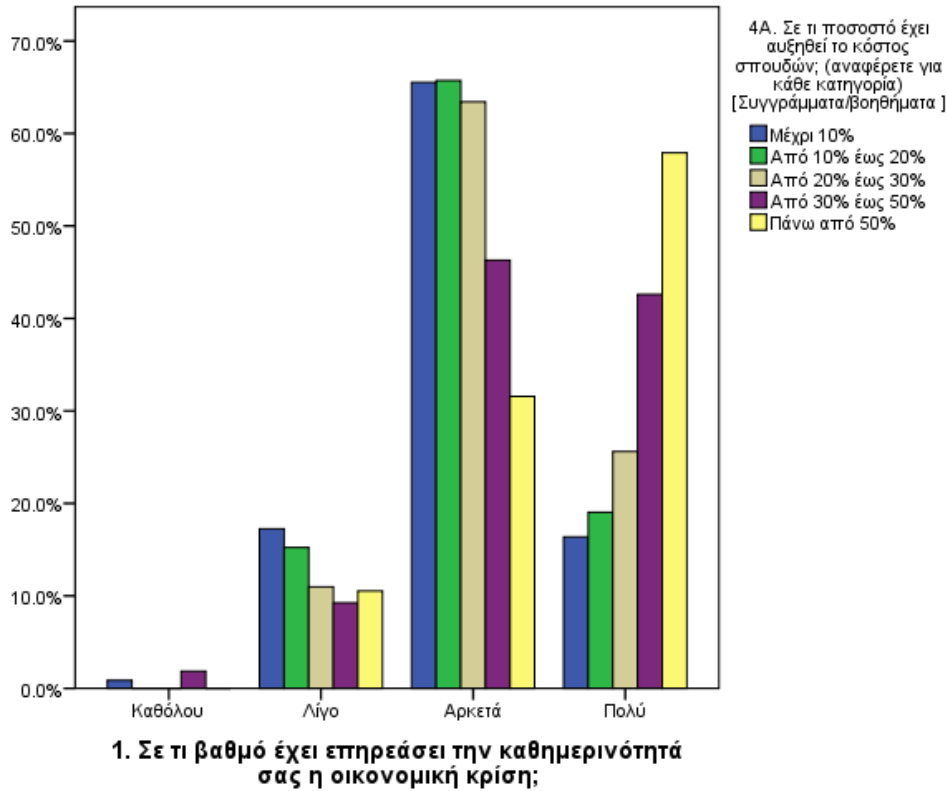
- Περικοπές στις δαπάνες φοίτησης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=63.618$, $df=15$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 37, ότι οι περικοπές είναι ιδιαίτερα εμφανείς σε όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ» και σε αυτή την περίπτωση.

Σχήμα 37. Συσχέτιση Ερώτησης 1 και περικοπών στις δαπάνες φοίτησης

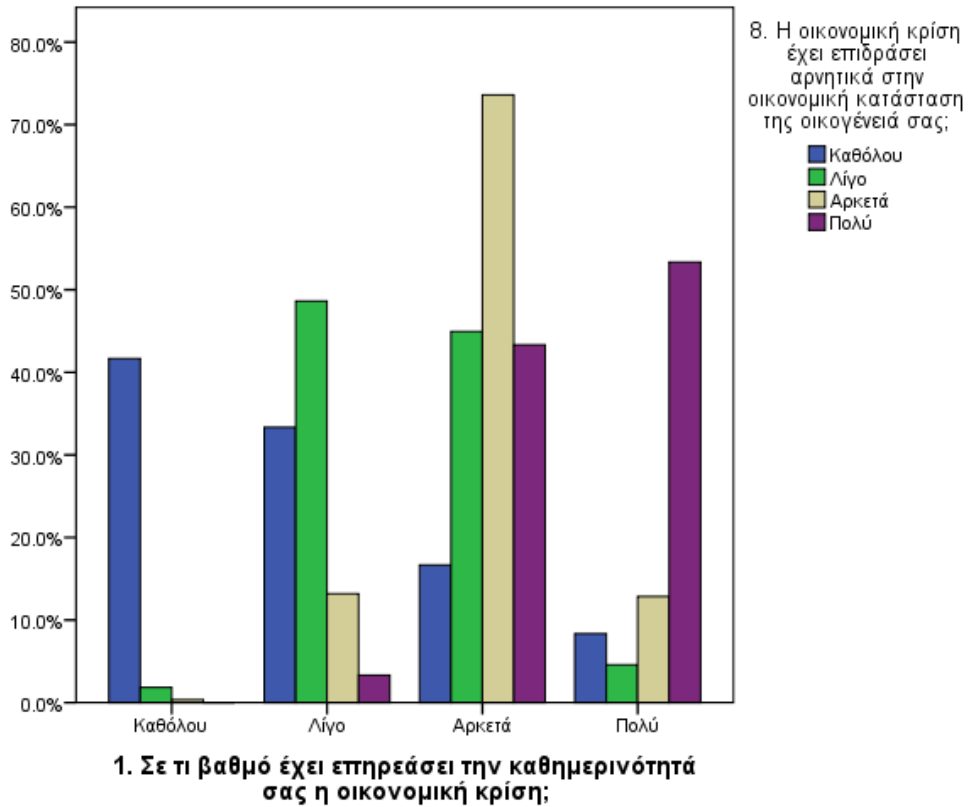
- Αυξήσεις στο κόστος μετακίνησης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2= 36.028$, $df =12$). Από τα αποτελέσματα της συσχέτισης αποδεικνύεται έντονα σημαντική αύξηση του κόστους σπουδών στις μετακινήσεις, ιδιαίτερα σε όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».
- Αυξήσεις στο κόστος διαβίωσης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=52.332$, $df =12$). Από τα αποτελέσματα της συσχέτισης αποδεικνύεται σημαντική αύξηση του κόστους σπουδών λόγω των δαπανών διαβίωσης, ιδιαίτερα σε όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».
- Αυξήσεις στο κόστος προμήθειας συγγραμμάτων/βοηθημάτων ($p\text{-value}=0.002$, $\chi^2=31.018$, $df =12$). Από τα αποτελέσματα της συσχέτισης, όπως

φαίνεται και στο Σχήμα 38, αποδεικνύεται έντονα η αύξηση του κόστους σπουδών για την προμήθεια συγγραμμάτων/βοηθημάτων, ιδιαίτερα σε όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».

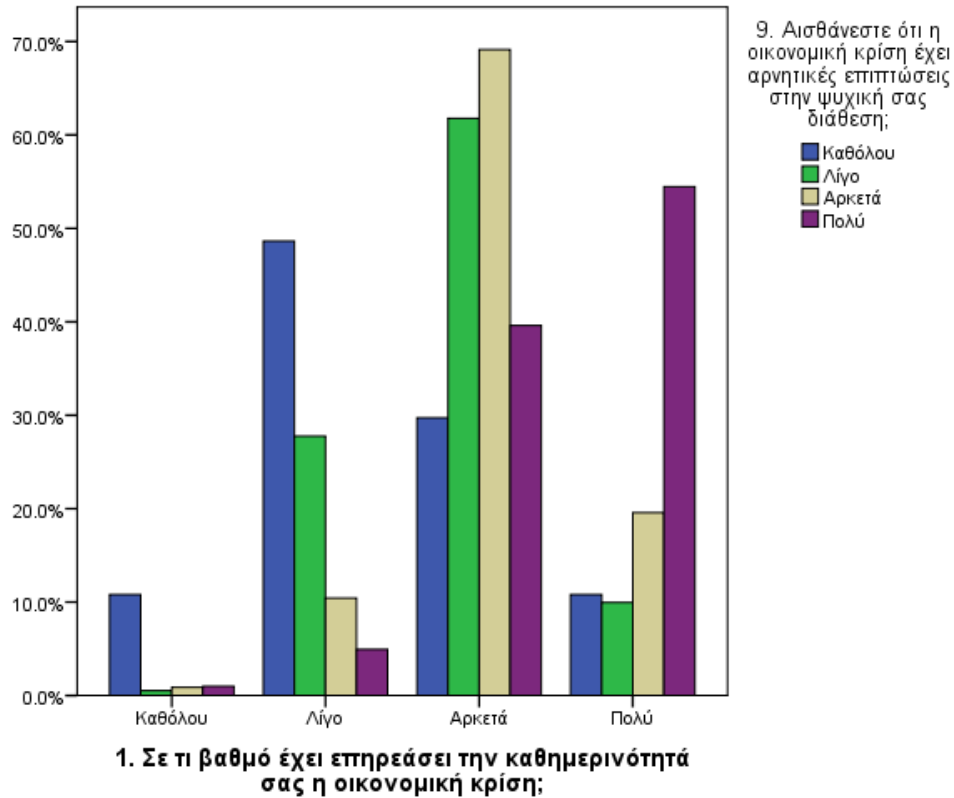
Σχήμα 38. Συσχέτιση Ερώτησης 1 και αυξήσεων κόστους προμήθειας συγγραμμάτων/βοηθημάτων

- Αρνητική επίδραση στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας ($p\text{-value}=0$, $\chi^2= 338.855$, $df=9$). Από τα αποτελέσματα της συσχέτισης, όπως φαίνεται και στο Σχήμα 39, αποδεικνύεται έντονη συσχέτιση μεταξύ της επίδρασης της οικονομικής κρίσης και της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας.

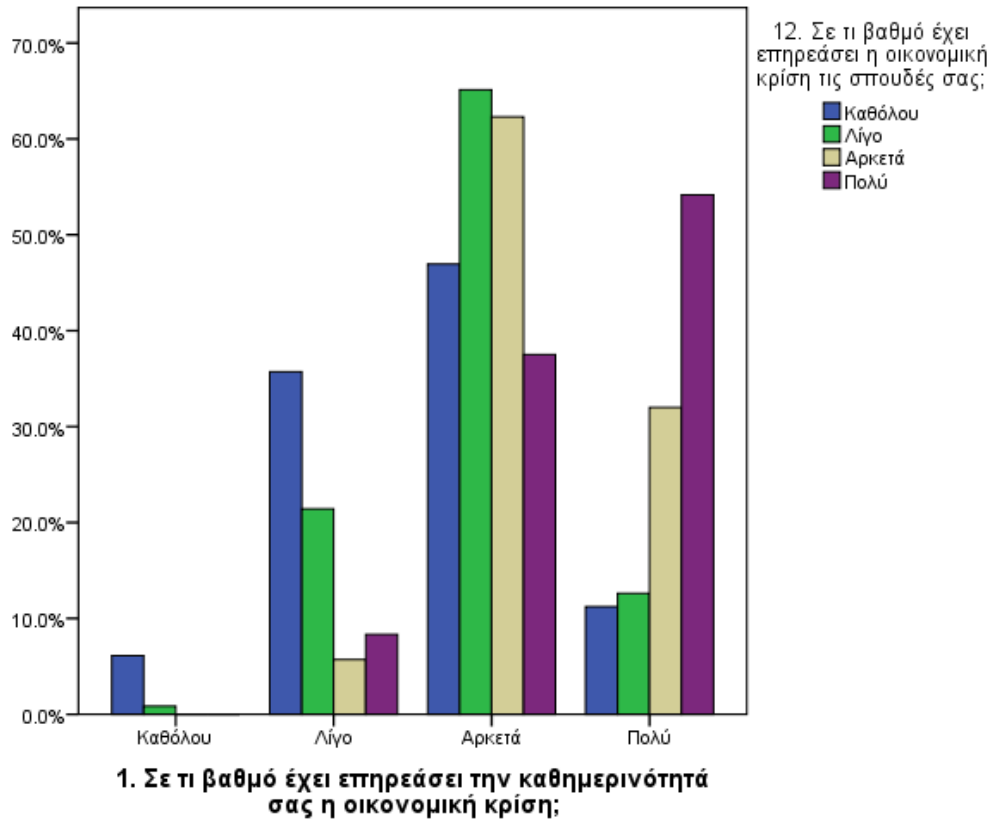
Σχήμα 39. Συσχέτιση Ερώτησης 1 και της επίδρασης στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας

- Μείωση των χρημάτων που διαθέτει η οικογένεια για σπουδές ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=39.592$, $df=3$). Σε συνάρτηση με την προηγούμενη συσχέτιση φαίνεται πως τα χρήματα που διαθέτει η οικογένεια για τις σπουδές των παιδιών μειώνονται σημαντικά για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».
- Αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική διάθεση ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=150.861$, $df=9$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 40, οι αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική διάθεση αυξάνονται σημαντικά για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».

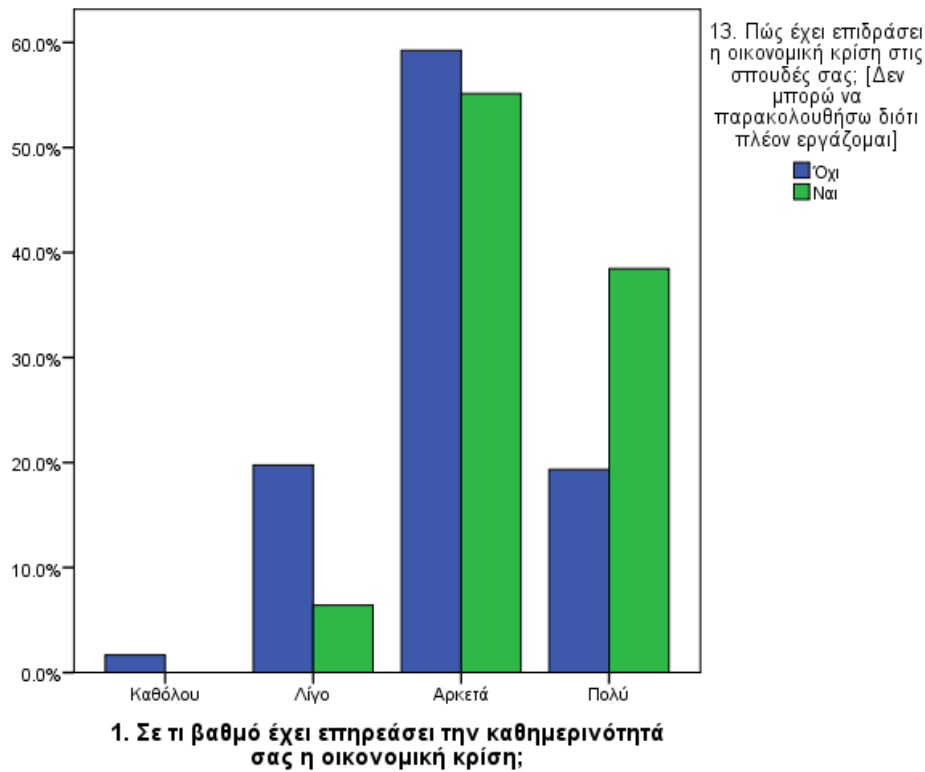
Σχήμα 40. Συσχέτιση Ερώτησης 1 και επιπτώσεων στην ψυχική διάθεση

- Αρνητικές επιπτώσεις στις σχέσεις των μελών της οικογένειας ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=31.384$, $df=6$). Η οικονομική κρίση έχει επίδραση στη σχέση των μελών της οικογένειας και, μάλιστα, οι σχέσεις φαίνεται να επηρεάζονται αρνητικά σε σημαντικό βαθμό για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».
- Αρνητικές επιπτώσεις στις σχέσεις μεταξύ των φοιτητών ($p\text{-value}=0.026$, $\chi^2=14.312$, $df=6$). Η οικονομική κρίση έχει επίδραση στις σχέσεις μεταξύ των φοιτητών και μάλιστα οι σχέσεις φαίνεται να επηρεάζονται αρνητικά σε σημαντικό βαθμό για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».
- Επίδραση στις σπουδές ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=108.155$, $df=9$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 41 η επίδραση αυξάνεται σημαντικά για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ».

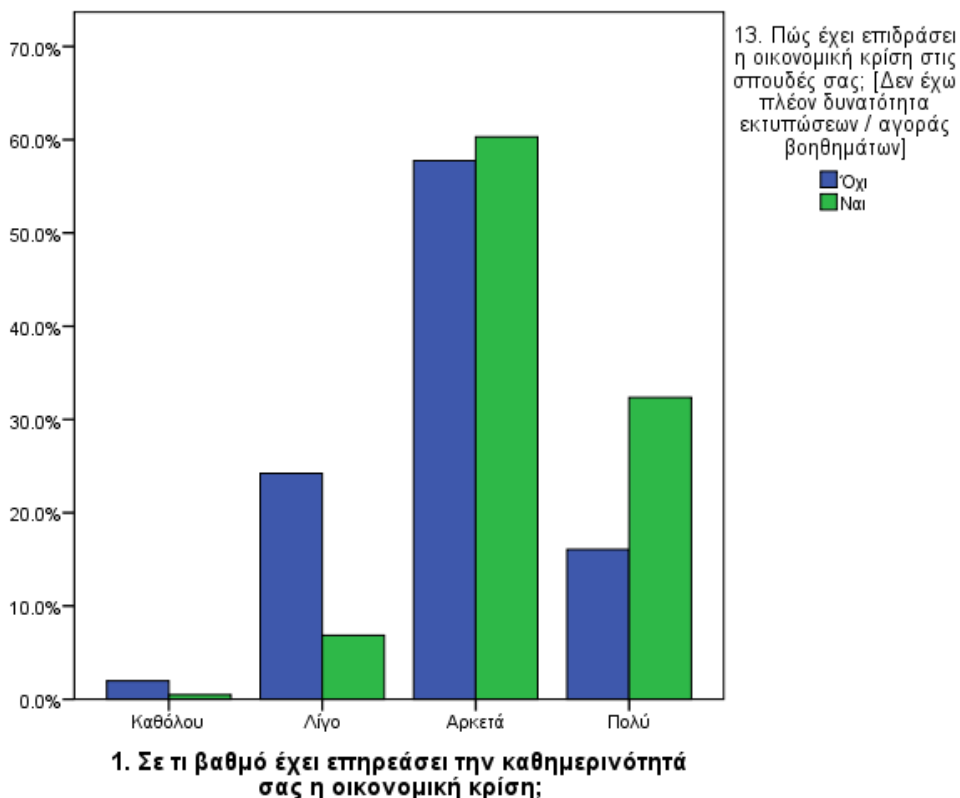
Σχήμα 41. Συσχέτιση Ερώτησης 1 και επίδρασης στις σπουδές

- Αρνητική επίδραση στην παρακολούθηση λόγω εργασίας ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=19.327$, $df=3$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 42, η οικονομική κρίση, για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ», έχει αρνητική επίδραση στην παρακολούθηση των μαθημάτων λόγω αύξησης των φοιτητών που εργάζονται.

Σχήμα 42. Συσχέτιση Ερώτησης 1 με δυσκολία παρακολούθησης λόγω εργασίας

- Αρνητική επίδραση στην παρακολούθηση λόγω αύξησης του κόστους μετακίνησης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=35.707$, $df=3$). Αντίστοιχα, φαίνεται ότι η οικονομική κρίση, για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ», έχει επιδράσει αρνητικά στην παρακολούθηση λόγω αύξησης του κόστους μετακίνησης σε συνδυασμό με την επιδείνωση των οικονομικών της οικογένειας, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως.
- Αρνητική επίδραση λόγω αδυναμίας αγοράς βοηθημάτων/συγγραμμάτων ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=39.599$, $df=3$). Η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στις σπουδές λόγω αδυναμίας προμήθειας βοηθημάτων/συγγραμμάτων σε συνδυασμό με την επιδείνωση των οικονομικών της οικογένειας. Αυτό είναι εντονότερο για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ», όπως φαίνεται και στο Σχήμα 43.

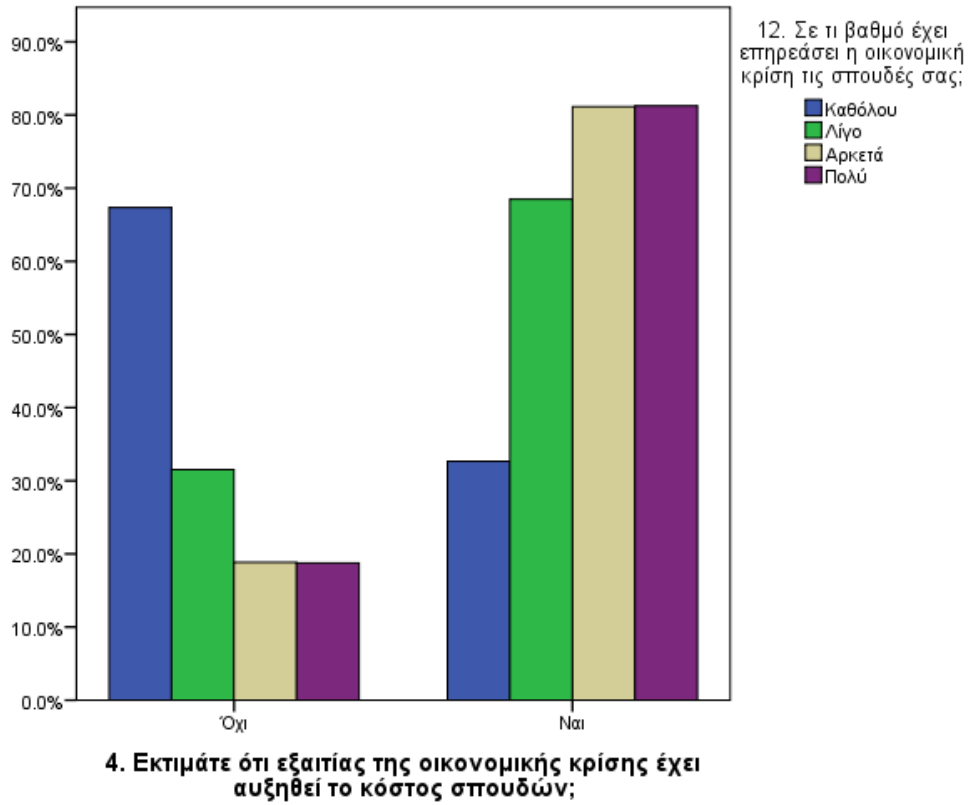
Σχήμα 43. Συσχέτιση Ερώτησης 1 με αδυναμία προμήθειας βοηθημάτων/συγγραμμάτων

- Αρνητική επίδραση στην παρακολούθηση λόγω κακής διάθεσης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=29.656$, $df=3$). Τέλος, φαίνεται ότι η οικονομική κρίση, για όσους απάντησαν στην Ερώτηση 1 «Αρκετά» ή «Πολύ», έχει επιδράσει αρνητικά στην παρακολούθηση λόγω έλλειψης διάθεσης.

Ερώτηση 4	<i>Εκτιμάτε ότι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης έχει αυξηθεί το κόστος σπουδών;</i>
------------------	---

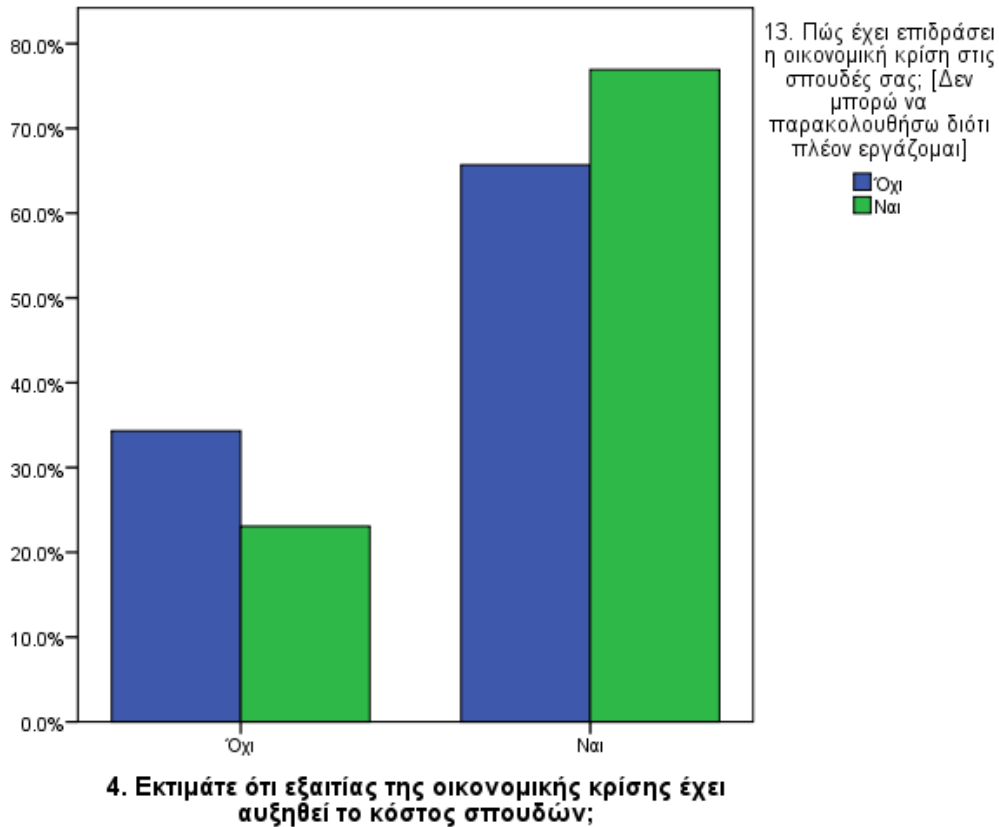
Από τον έλεγχο χ^2 που πραγματοποιήθηκε, παρατηρήθηκε πως υπήρξε έντονη συσχέτιση μεταξύ της Ερώτησης 4 και των ακόλουθων μεταβλητών:

- Επίδραση στις σπουδές ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=73.048$, $df=3$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 44, ο βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στις σπουδές αυξάνεται για όσους απαντούν ότι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης έχει αυξηθεί το κόστος σπουδών.

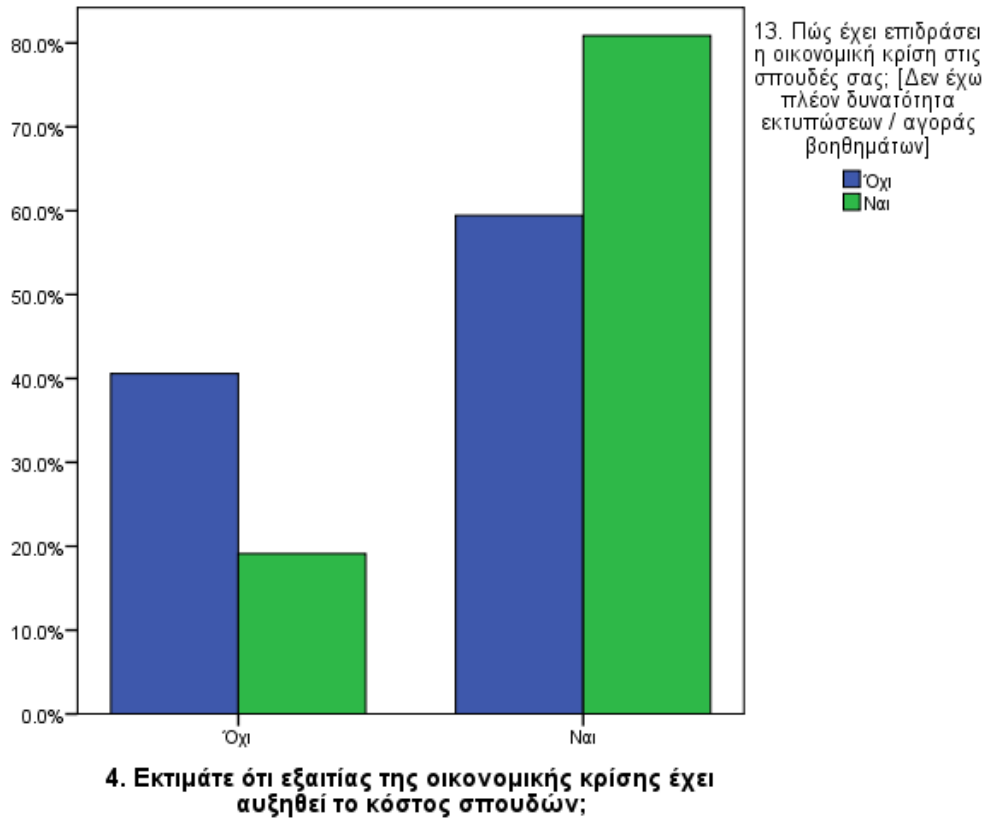
Σχήμα 44. Συσχέτιση Ερώτησης 4 με την επίδραση της κρίσης στις σπουδές

- Αρνητική επίδραση στην παρακολούθηση λόγω εργασίας (p -value=0.050, $\chi^2=3.842$, $df=1$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 45 η αύξηση του κόστους σπουδών έχει αρνητική επίδραση στην παρακολούθηση των μαθημάτων λόγω αύξησης των φοιτητών που εργάζονται.

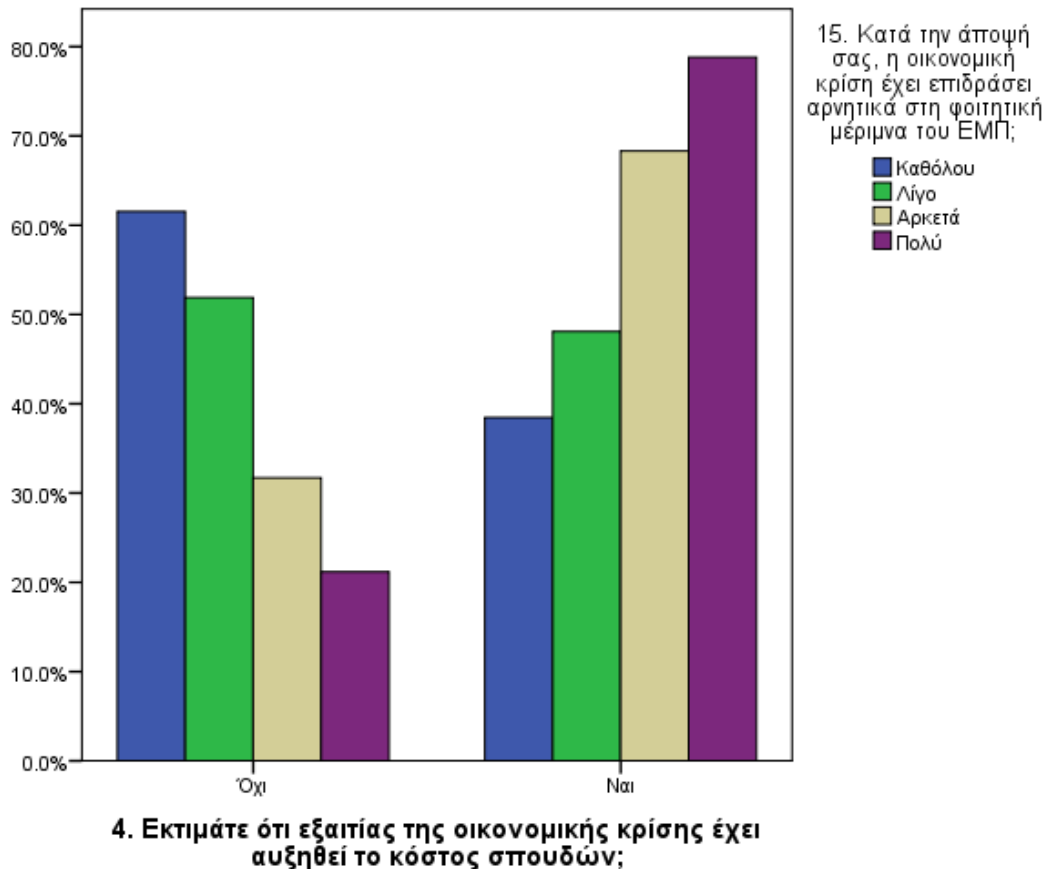
Σχήμα 45. Συσχέτιση Ερώτησης 4 με δυσκολία παρακολούθησης λόγω εργασίας

- Αρνητική επίδραση στην παρακολούθηση λόγω αύξησης του κόστους μετακίνησης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=14.405$, $df=1$). Η αύξηση του κόστους σπουδών φαίνεται ότι σχετίζεται με την αύξηση του κόστους μετακινήσεων, το οποίο με τη σειρά του έχει αρνητική επίπτωση στην παρακολούθηση.
- Αρνητική επίδραση λόγω αδυναμίας αγοράς βοηθημάτων/συγγραμμάτων ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=39.599$, $df=3$). Η αύξηση του κόστους σπουδών φαίνεται ότι σχετίζεται με την αύξηση του κόστους προμήθειας συγγραμμάτων/βοηθημάτων, όπως φαίνεται στο Σχήμα 46.

Σχήμα 46. Συσχέτιση Ερώτησης 4 με την αύξηση του κόστους προμήθειας βοηθημάτων/συγγραμμάτων

- Αρνητική επίδραση στην ποιότητα σπουδών του ΕΜΠ ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=40.326$, $df=3$). Όπως διαπιστώνεται, οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ποιότητα των σπουδών του ΕΜΠ γίνονται πιο έντονα αντιληπτές από τους φοιτητές που θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει συμβάλει στην αύξηση του κόστους σπουδών.
- Αρνητική επίδραση στη φοιτητική μέριμνα του ΕΜΠ ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=33.427$, $df=3$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 47, οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη φοιτητική μέριμνα του ΕΜΠ γίνονται πιο έντονα αντιληπτές από τους φοιτητές που θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει συμβάλει στην αύξηση του κόστους σπουδών.

Σχήμα 47. Συσχέτιση Ερώτησης 4 με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στη φοιτητική μέριμνα

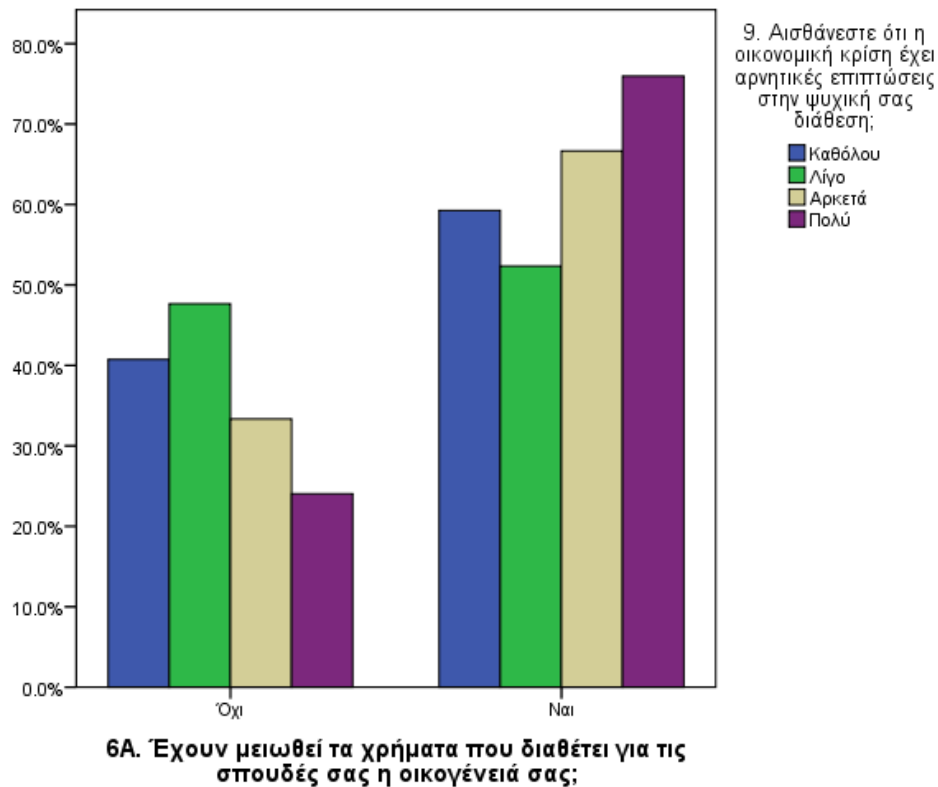
Ερώτηση 6Α	<i>Έχουν μειωθεί τα χρήματα που διαθέτει η οικογένειά σας για τις σπουδές σας;</i>
-------------------	--

Από τον έλεγχο χ^2 που πραγματοποιήθηκε, παρατηρήθηκε πως υπήρξε έντονη συσχέτιση μεταξύ της Ερώτησης 6Α και των ακόλουθων μεταβλητών:

- Οικονομική κατάσταση της οικογένειας (p -value=0, $\chi^2=40.021$, $df=3$). Η μείωση των δαπανών για τις σπουδές φαίνεται ότι έχει ισχυρή συσχέτιση με την αρνητική επίδραση της οικονομικής κρίσης στα οικονομικά της οικογένειας. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 80% των οικογενειών που έχουν επηρεαστεί πολύ από την κρίση έχουν μειώσει τις δαπάνες φοίτησης.
- Σίτιση στο Εστιατόριο του ΕΜΠ (p -value=0.000, $\chi^2=19.840$, $df=3$). Όπως διαπιστώνεται, οι φοιτητές που δηλώνουν ότι έχουν μειωθεί οι δαπάνες της

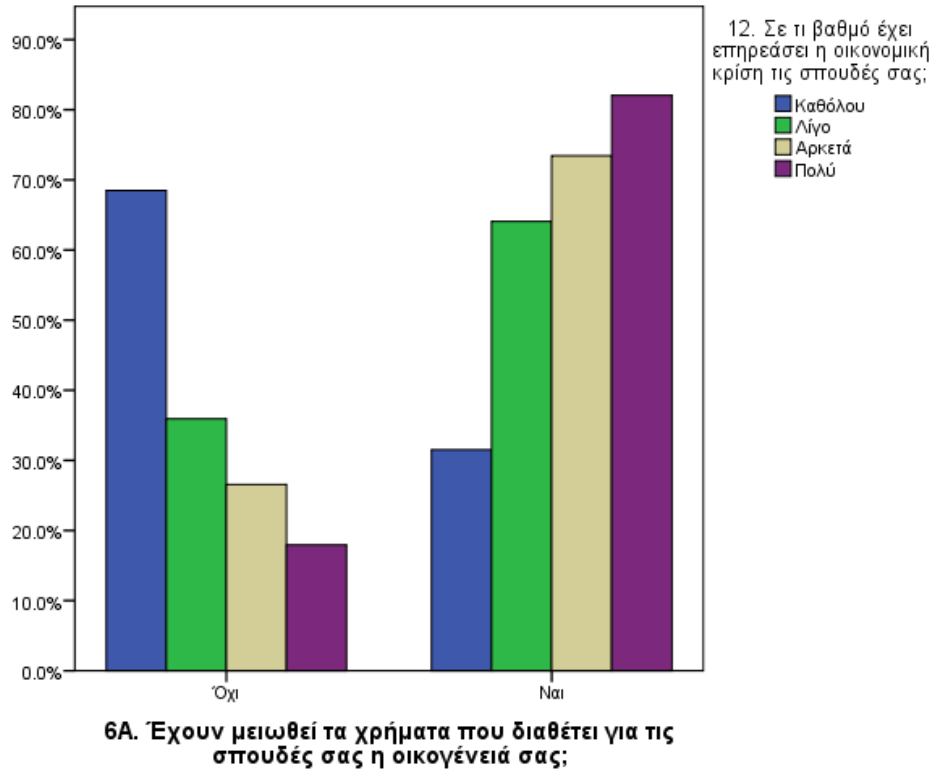
οικογένειας για τις σπουδές σιτίζονται συχνότερα στο Εστιατόριο του ΕΜΠ, σε ποσοστό άνω του 60%.

- Αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική διάθεση ($p\text{-value}=0.003$, $\chi^2=14.111$, $df=3$). Η μείωση των δαπανών για τις σπουδές φαίνεται ότι έχει ισχυρή επίδραση στην ψυχική διάθεση των φοιτητών, όπως φαίνεται από το Σχήμα 48.

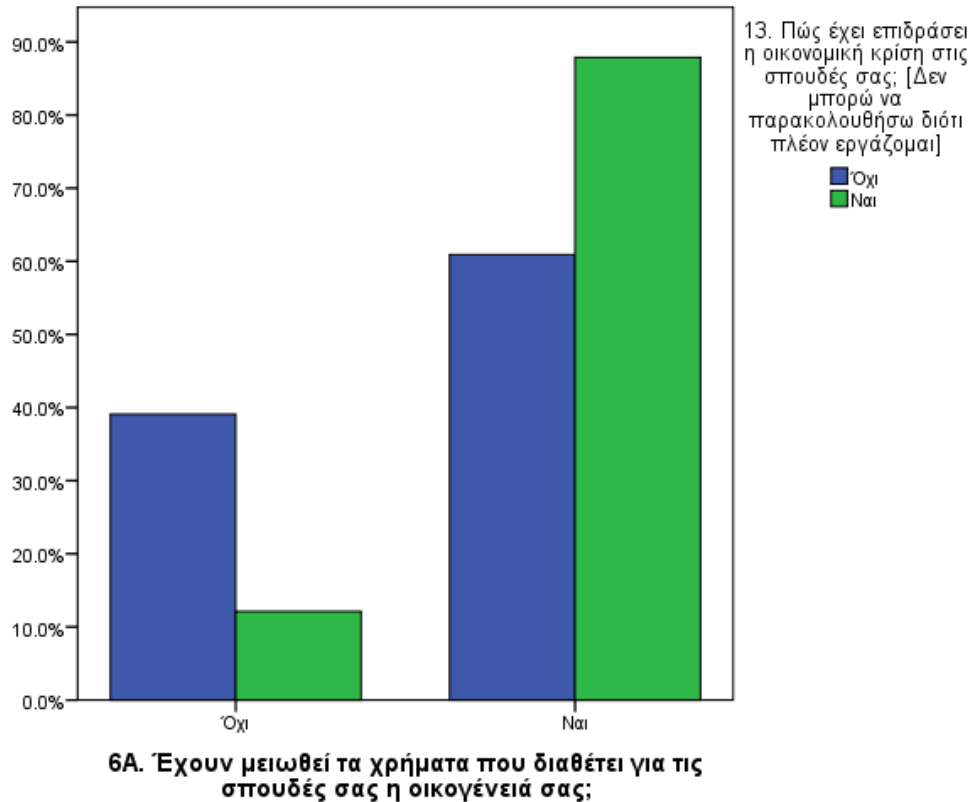
Σχήμα 48. Συσχέτιση Ερώτησης 6A με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ψυχική διάθεση

- Αρνητικές επιπτώσεις στις σπουδές ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=43.190$, $df=3$). Η μείωση των δαπανών για τις σπουδές φαίνεται ότι έχει αρνητική επίδραση στις σπουδές, όπως φαίνεται από το Σχήμα 49, καθώς οι ερωτώμενοι που δήλωσαν πως έχουν μειωθεί τα χρήματα που διαθέτει για τις σπουδές η οικογένεια τους θεωρούν σε μεγάλο ποσοστό ότι η οικονομική κρίση επηρέασε τις σπουδές τους.

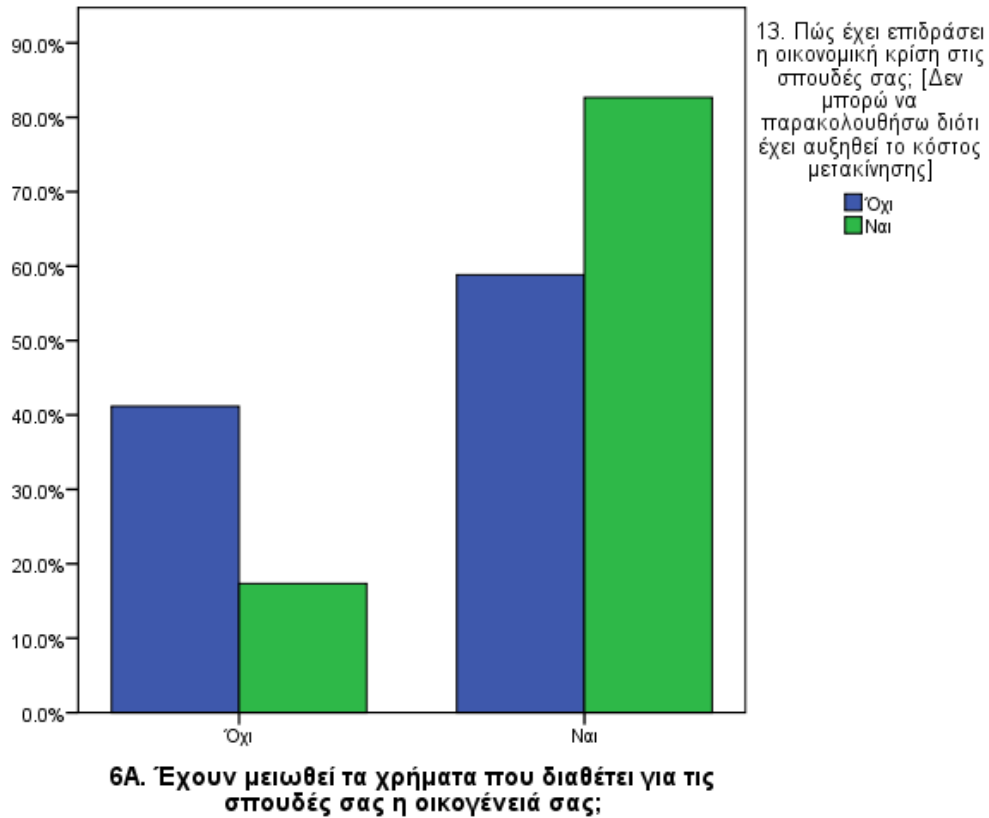
Σχήμα 49. Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στις σπουδές

- Αρνητική επίδραση στην παρακολούθηση λόγω εργασίας (p -value=0.002, $\chi^2=9.512$, $df =1$). Όπως φαίνεται και στο Σχήμα 50 η μείωση των χρημάτων που διαθέτει η οικογένεια για τις σπουδές έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των φοιτητών που εργάζονται. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι ερωτώμενοι που δήλωσαν πως έχουν μειωθεί τα χρήματα που διαθέτει για τις σπουδές η οικογένεια τους εργάζονται σε ποσοστό πάνω από 80% με αρνητικό αντίκτυπο στην παρακολούθηση των μαθημάτων.

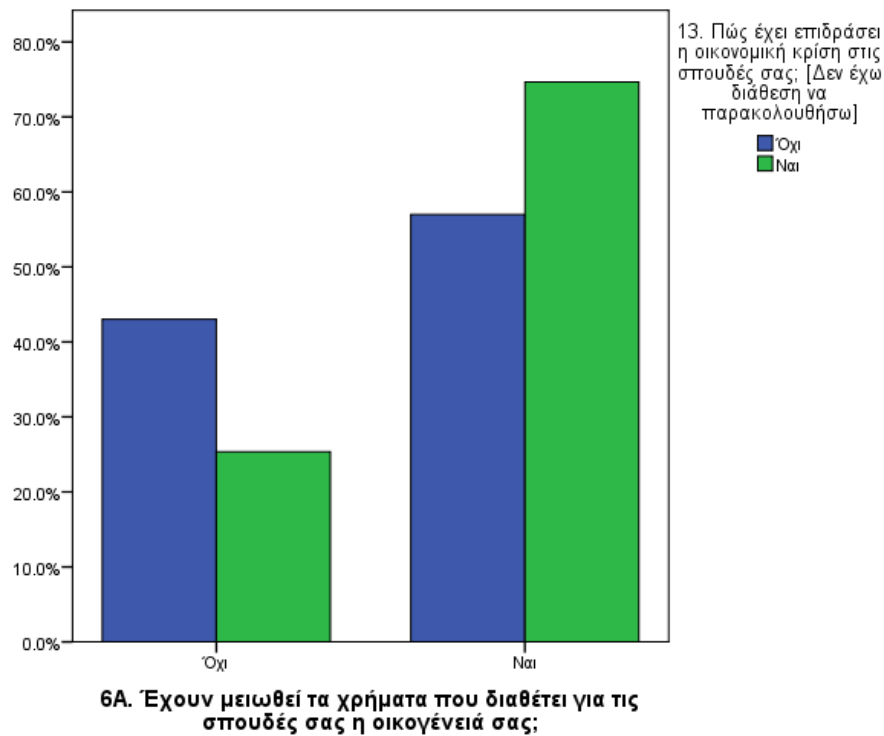
Σχήμα 50. Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την αδυναμία παρακολούθησης λόγω εργασίας

- Αδυναμία παρακολούθησης λόγω αύξησης του κόστους μετακίνησης ($p\text{-value}=0.000$, $\chi^2=15.110$, $df =1$). Η μείωση των χρημάτων που διαθέτει η οικογένεια για τις σπουδές σχετίζεται με την αδυναμία παρακολούθησης των μαθημάτων λόγω αύξησης του κόστους μετακίνησης. Όπως φαίνεται στο Σχήμα 51, οι ερωτώμενοι που δήλωσαν πως έχουν μειωθεί τα χρήματα που διαθέτει για τις σπουδές η οικογένεια τους δήλωσαν σε μεγάλο ποσοστό (πάνω από 80%) ότι δεν μπορούν να παρακολουθήσουν διότι έχει αυξηθεί το κόστος μετακίνησης.

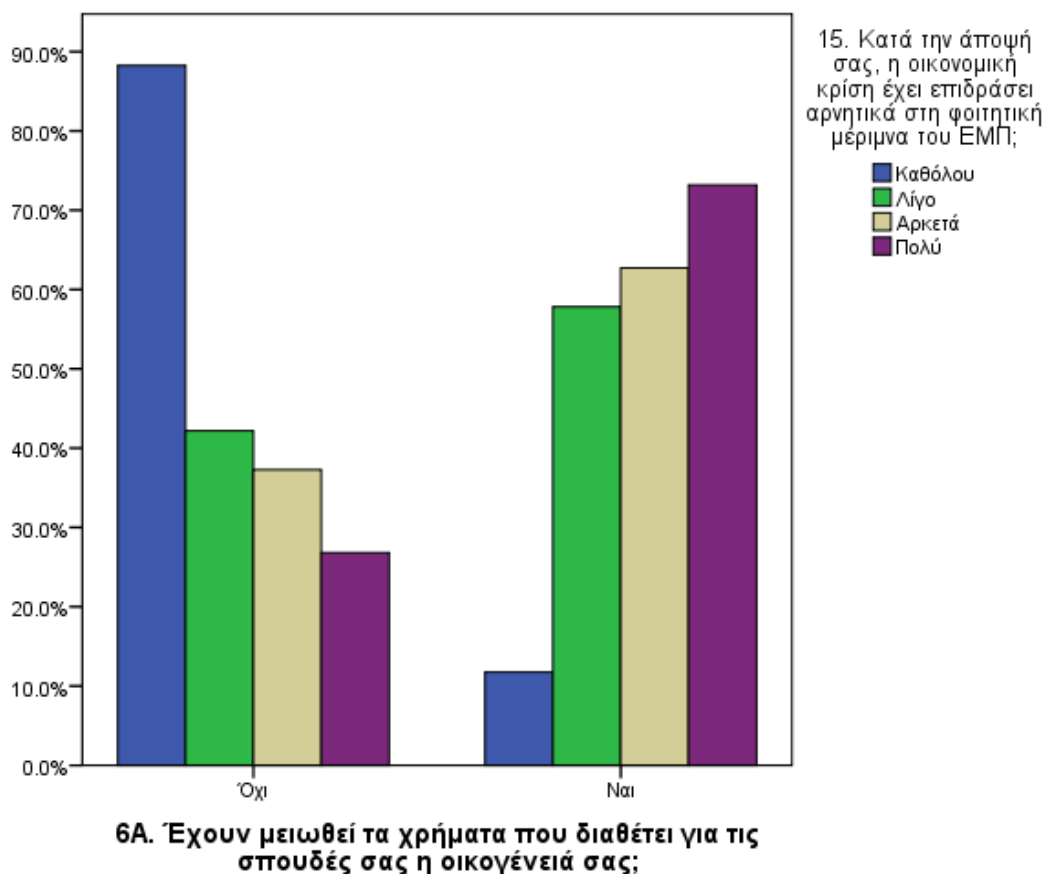
Σχήμα 51. Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την αδυναμία παρακολούθησης λόγω αύξησης του κόστους μετακίνησης

- Έλλειψη διάθεσης παρακολούθησης λόγω της οικονομικής κρίσης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=12.934$, $df=1$). Η μείωση των χρημάτων που διαθέτει η οικογένεια για τις σπουδές σχετίζεται με την έλλειψη διάθεσης παρακολούθησης των μαθημάτων λόγω της οικονομικής κρίσης, όπως φαίνεται στο Σχήμα 52. Συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι που απάντησαν πως έχουν μειωθεί τα χρήματα που διαθέτει για τις σπουδές η οικογένεια τους δήλωσαν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό (75% έναντι 25%) ότι δεν έχουν διάθεση να παρακολουθήσουν.

Σχήμα 52. Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την έλλειψη διάθεσης παρακολούθησης

- Αρνητική επίδραση στη φοιτητική μέριμνα του ΕΜΠ (p -value=0.000, $\chi^2=25.339$, $df=3$). Όπως φαίνεται στο Σχήμα 53, οι ερωτώμενοι που δήλωσαν πως έχουν μειωθεί τα χρήματα που διαθέτει για τις σπουδές η οικογένειά τους αντιλαμβάνονται πιο έντονα την επίδραση της οικονομικής κρίσης στη φοιτητική μέριμνα. Είναι χαρακτηριστικό πως όσοι απάντησαν ότι δεν έχουν μειωθεί τα χρήματα της οικογένειάς δηλώνουν σε ποσοστό 90% περίπου ότι δεν έχει επηρεαστεί η φοιτητική μέριμνα, έναντι ποσοστού 10% σε αυτούς που απάντησαν ότι έχουν μειωθεί τα χρήματα που διαθέτει η οικογένεια.

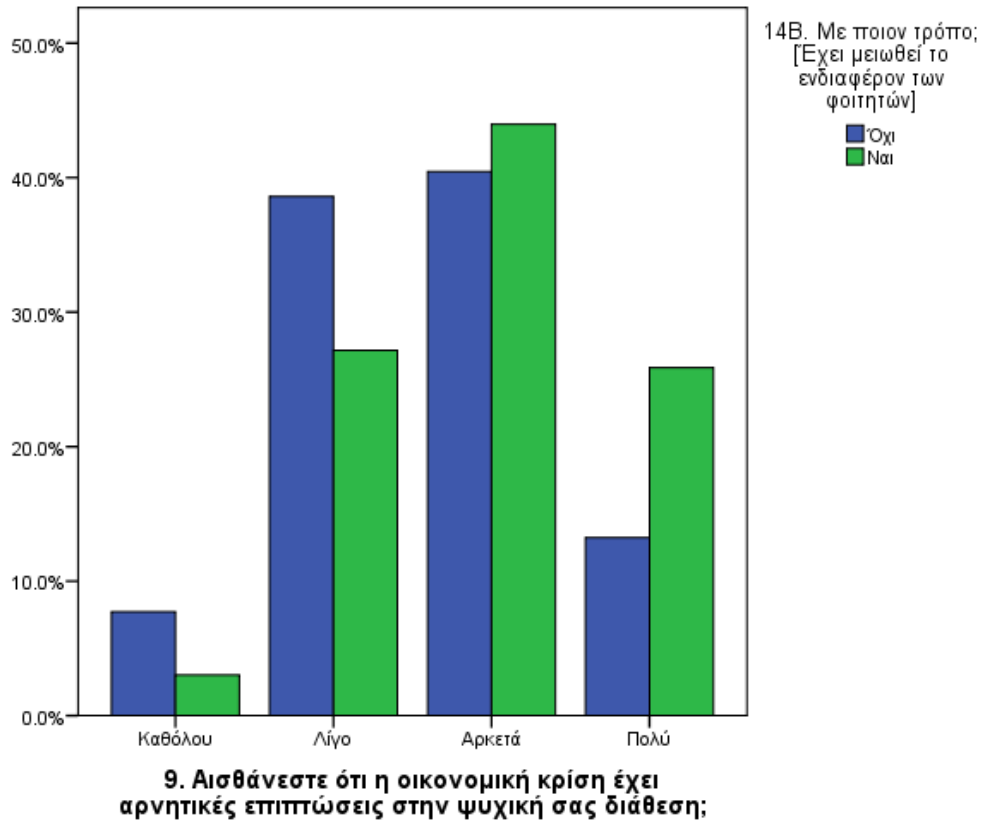

Σχήμα 53. Συσχέτιση Ερώτησης 6Α με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στη φοιτητική μέριμνα

Ερώτηση 9

Αισθάνεστε ότι η οικονομική κρίση έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική σας διάθεση;

Από τον έλεγχο χ^2 που πραγματοποιήθηκε, παρατηρήθηκε πως υπήρξε έντονη συσχέτιση μεταξύ της Ερώτησης 9 και της μείωσης του ενδιαφέροντος των φοιτητών για τις σπουδές ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=20.758$, $df=3$). Όπως φαίνεται και από το Σχήμα 54, οι ερωτώμενοι που απαντούν «Αρκετά» και «Πολύ» στην Ερώτηση 9 δήλωσαν σε υψηλά ποσοστά ότι έχει μειωθεί το ενδιαφέρον των φοιτητών για τις σπουδές, συγκριτικά με όσους είχαν απαντήσει «Καθόλου» ή «Λίγο».

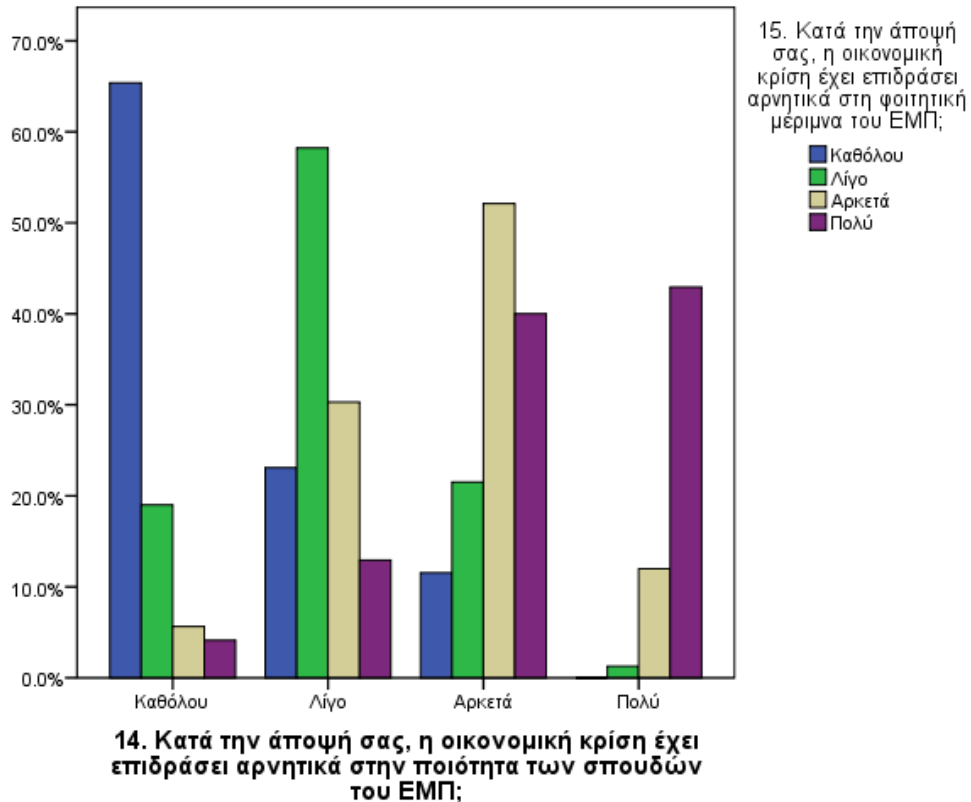

Σχήμα 54. Συσχέτιση Ερώτησης 9 και της μείωσης του ενδιαφέροντος των φοιτητών για τις σπουδές

Ερώτηση 14	<i>Κατά την άποψή σας η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητική στην ποιότητα των σπουδών του ΕΜΠ;</i>
-------------------	---

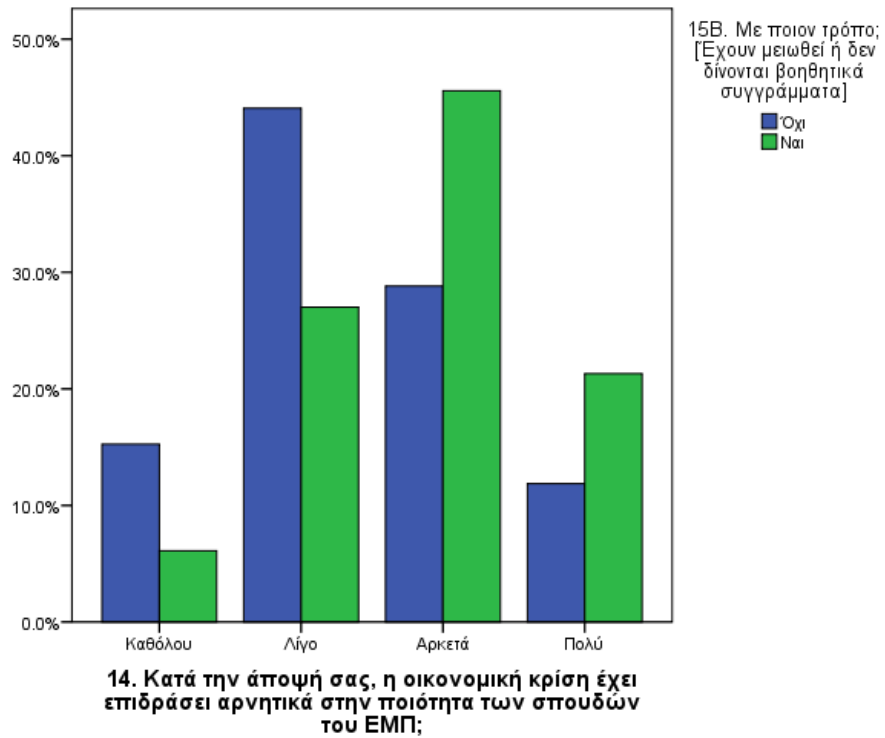
Από τον έλεγχο χ^2 που πραγματοποιήθηκε, παρατηρήθηκε πως υπήρξε έντονη συσχέτιση μεταξύ της Ερώτησης 14 και των ακόλουθων μεταβλητών:

- Αρνητική επίδραση στη φοιτητική μέριμνα του ΕΜΠ ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=234.342$, $df=9$). Όπως φαίνεται στο Σχήμα 55, οι ερωτώμενοι που θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει «Αρκετά» ή «Πολύ» την ποιότητα σπουδών του ΕΜΠ, πιστεύουν επίσης ότι έχει επηρεάσει αρκετά έως πολύ και τη φοιτητική μέριμνα.

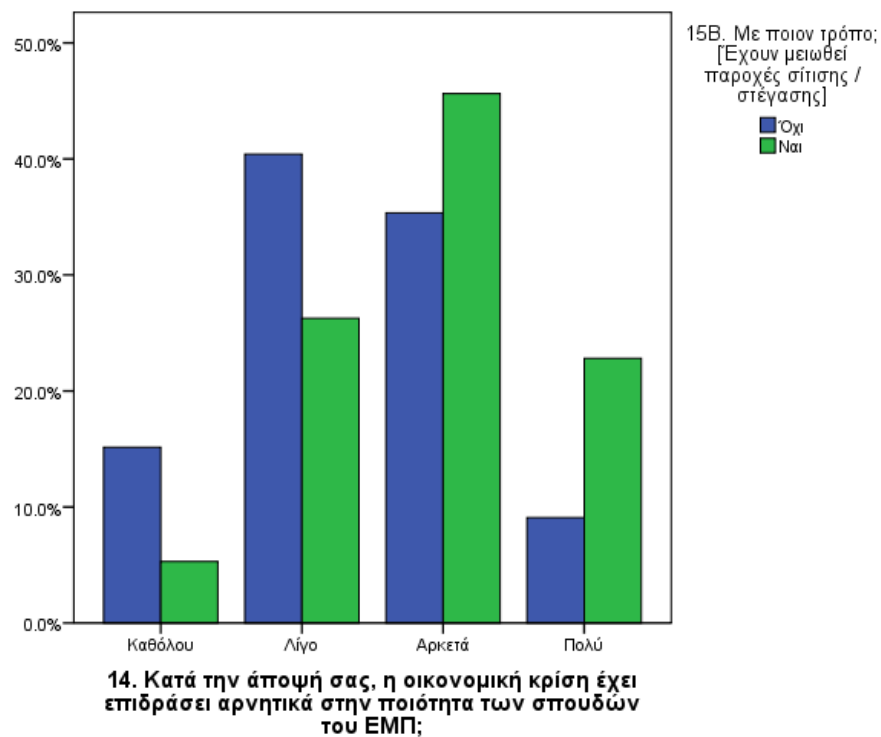

Σχήμα 55. Συσχέτιση Ερώτησης 14 και της αρνητικής επίδρασης της οικονομικής κρίσης στη φοιτητική μέριμνα

- Μείωση φοιτητικών συγγραμμάτων ($p\text{-value}=0.001$, $\chi^2=17.110$, $df=3$). Εξειδικεύοντας τις αρνητικές επιπτώσεις στη φοιτητική μέριμνα, όπως φαίνεται στο Σχήμα 56, οι ερωτώμενοι που θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει «Αρκετά» ή «Πολύ» την ποιότητα σπουδών του ΕΜΠ, πιστεύουν επίσης ότι έχει επιδράσει αρκετά έως πολύ στη μείωση της παροχής των φοιτητικών συγγραμμάτων.
- Μείωση παροχών σίτισης/στέγασης ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=25.984$, $df=3$). Αντίστοιχα, οι ερωτώμενοι που θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει «Αρκετά» ή «Πολύ» την ποιότητα σπουδών του ΕΜΠ, πιστεύουν επίσης ότι η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρκετά έως πολύ στη μείωση παροχών όπως η σίτιση ή η στέγαση, όπως φαίνεται στο Σχήμα 57.

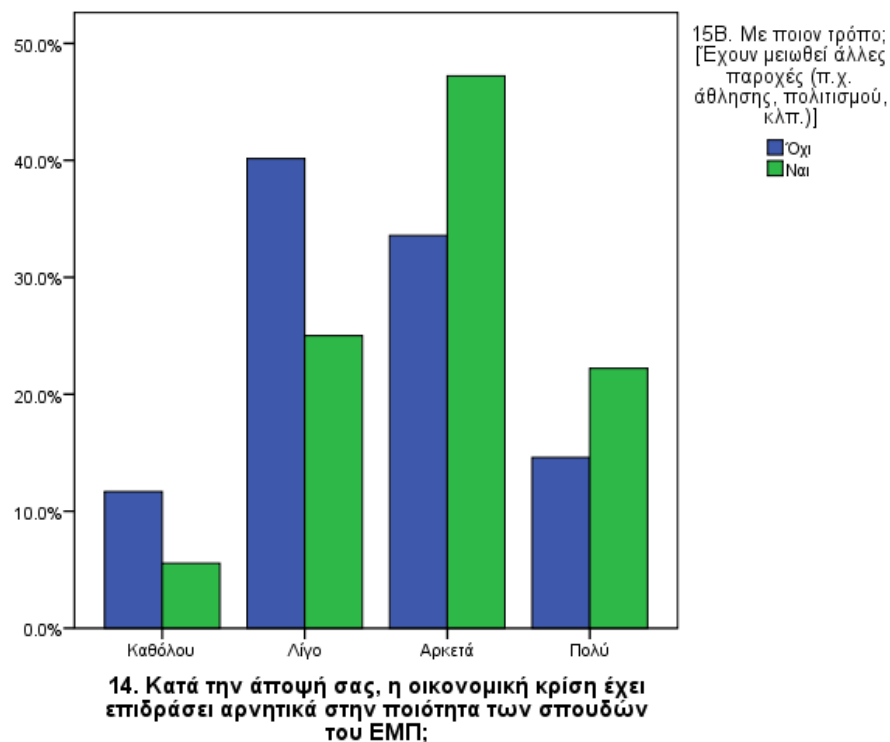

Σχήμα 56. Συσχέτιση Ερώτησης 14 και της αρνητικής επίδρασης στην παροχή συγγραμμάτων

Σχήμα 57. Συσχέτιση Ερώτησης 14 και της αρνητικής επίδρασης σε παροχές σίτισης/στέγασης

- Μείωση παροχών αθλητισμού/πολιτισμού ($p\text{-value}=0$, $\chi^2=20.690$, $df=3$). Τέλος, οι ερωτώμενοι που θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει «Αρκετά» ή «Πολύ» την ποιότητα σπουδών του ΕΜΠ, πιστεύουν επίσης ότι η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρκετά έως πολύ στη μείωση παροχών αθλητισμού και πολιτισμού, όπως φαίνεται στο Σχήμα 58.

Σχήμα 58. Συσχέτιση Ερώτησης 14 και της αρνητικής επίδρασης σε παροχές αθλητισμού/πολιτισμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα τελευταία 4 χρόνια, η ελληνική κοινωνία βιώνει με πολύ δραματικό τρόπο τις επιπτώσεις μιας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που εκδηλώθηκε το 2008 μετά την κατάρρευση της αμερικανικής τράπεζας Lehman Brothers. Η κρίση αυτή, τα βαθύτερα αίτια της οποίας εντοπίζονται στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και όχι μόνο στις τράπεζες και στον τρόπο λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού τομέα, επεκτάθηκε στην Ευρώπη και από εκεί και στην Ελλάδα, οδηγώντας τη χώρα το Μάιο του 2010, στη δίνη των Μνημονίων.

Η κρίση δεν άφησε αλώβητη ούτε την Παιδεία. Όσον αφορά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι ονομαστικές μειώσεις των δαπανών μεταξύ 2009-2013 ανήλθαν σε 46%. Οι απώλειες ως προς τους προϋπολογισμούς των Πανεπιστημίων ανήλθαν σε ποσοστό της τάξης του 60%. Επιπλέον, με την αναδιάρθρωση του χρέους με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (το γνωστό PSI), τα ελληνικά πανεπιστήμια έχασαν περίπου 100 εκατ. Ευρώ από το «κούρεμα» των ομολόγων τους. Ακόμη, καταργήθηκαν οι εισφορές προς τις Πολυτεχνικές Σχολές από δημόσια και ιδιωτικά κατασκευαστικά έργα, ένα έσοδο ιδιαίτερα σημαντικό.

Λαμβάνοντας υπόψη τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην ελληνική κοινωνία γενικότερα και στην εκπαίδευση ειδικότερα, η παρούσα διπλωματική εργασία αποσκοπεί στη διερεύνηση των επιπτώσεων της κρίσης ειδικά στους προπτυχιακούς φοιτητές του ΕΜΠ και στις οικογένειές τους, σε σχέση με τις αλλαγές στις συνθήκες διαβίωσης, την ψυχολογική τους κατάσταση και τις σχέσεις στην οικογένεια. Επιπλέον, διερευνώνται οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις σπουδές στο ΕΜΠ από πλευράς ποιότητας σπουδών, φοιτητικής μέριμνας, σχέσεων φοιτητών, εμποδίων φοίτησης, κ.λπ.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ειδικά δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο συμπληρώθηκε από τους ερωτώμενους μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας (Google Drive). Η χρήση του διαδικτυακού ερωτηματολογίου επέτρεψε τη συλλογή ενός μεγάλου αριθμού ερωτηματολογίων για τις ανάγκες της έρευνας και ταυτόχρονα διευκόλυνε την κωδικοποίηση και επεξεργασία των απαντήσεων, καθώς οι απαντήσεις αποθηκεύονταν σε βάση δεδομένων, από την οποία μεταφέρθηκαν σε κατάλληλο στατιστικό πρόγραμμα. Από την άλλη πλευρά, η χρήση του διαδικτυακού

ερωτηματολογίου δεν κατέστησε εφικτή την καταγραφή των αρνήσεων συμμετοχής στην έρευνα και δεν επέτρεψε την εις βάθος συζήτηση με τους ερωτώμενους αναφορικά με τις απαντήσεις σε συγκεκριμένα ερωτήματα.

Τα κυριότερα συμπεράσματα που προέκυψαν από τα αποτελέσματα είναι τα ακόλουθα:

- Το 80% των φοιτητών δηλώνει ότι οι ίδιοι και οι οικογένειές τους έχουν επηρεαστεί αρκετά ή πολύ από την οικονομική κρίση.
- Το 67% των φοιτητών θεωρεί ότι έχει αυξηθεί το κόστος σπουδών εξαιτίας της οικονομικής κρίσης (π.χ. αύξηση κόστους μετακινήσεων, αύξηση κόστους αγοράς συγγραμμάτων/βοηθημάτων, κ.λπ.). Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι το 40% των φοιτητών που δήλωσαν ότι στοχεύουν να τελειώσουν τις σπουδές στα 5 έτη έχουν αποκλειστικά οικονομικά κίνητρα. Στα παραπάνω συντελεί και το γεγονός ότι οι φοιτητές στηρίζονται κατά βάση στην οικονομική ενίσχυση της οικογένειας, τα εισοδήματα της οποίας έχουν υποστεί σημαντική μείωση.
- Το 60% των φοιτητών δηλώνει ότι η κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στην ψυχολογία τους, ενώ ανησυχητικό είναι επίσης το γεγονός ότι το 43% περίπου υποστηρίζει ότι έχουν επηρεαστεί αρνητικά και οι σχέσεις μεταξύ των φοιτητών.
- Το 60% των φοιτητών δηλώνει ότι η κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά τις σπουδές τους, προσδιορίζοντας ως βασικές αιτίες την αδυναμία παρακολούθησης λόγω εργασίας, τη μη δυνατότητα αγοράς/εκτύπωσης συγγραμμάτων και την έλλειψη διάθεσης για παρακολούθηση των διαλέξεων. Πιο συγκεκριμένα, η βασική επίπτωση για 1 στους 3 φοιτητές σχετίζεται με τη δυσκολία αγοράς βοηθημάτων, αναπαραγωγής σημειώσεων, 1 στους 5 φοιτητές δηλώνει ότι δεν μπορεί να παρακολουθεί λόγω αύξησης του κόστους μετακινήσεων, ενώ 1 στους 7 περίπου δηλώνει ότι δεν μπορεί πλέον να παρακολουθεί διότι εργάζεται. Τέλος, ένα σημαντικό ποσοστό (περίπου 1 στους 3) δηλώνει ότι δεν έχει πλέον διάθεση να παρακολουθεί τα μαθήματα.
- Το 60% πιστεύει ότι η κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στην ποιότητα σπουδών στο ΕΜΠ, εξαιτίας της έλλειψης ενδιαφέροντος από φοιτητές αλλά και καθηγητές, καθώς και λόγω της μείωσης των φοιτητικών παροχών, της μείωσης των εργαστηρίων και των εργαστηριακών διπλωματικών, τη μείωση

της φοιτητικής μέριμνας, κ.λπ. Μάλιστα, από τους στατιστικούς ελέγχους που πραγματοποιήθηκαν αναφορικά με τη συσχέτιση διαφόρων μεταβλητών αποδείχτηκε ότι η αίσθηση της επιδείνωσης των σπουδών και της φοιτητικής μέριμνας είναι εντονότερη για τους φοιτητές εκείνους που βιώνουν πιο έντονα και την οικονομική κρίση.

Τα αποτελέσματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας αναδεικνύουν με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο την επίδραση της οικονομικής κρίσης τόσο στους προπτυχιακούς φοιτητές του ΕΜΠ και στις οικογένειές τους, όσο και στο ίδιο το Ίδρυμα. Σε αυτή τη βάση θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν προκειμένου να αναληφθούν στοχευμένες δράσεις από την πλευρά του Ιδρύματος αλλά και της Πολιτείας προκειμένου αφενός να εξασφαλιστούν κατάλληλες συνθήκες και ίσες ευκαιρίες για όλους στη φοίτηση και αφετέρου να διαφυλαχτεί η υψηλή ποιότητα σπουδών και η φοιτητική μέριμνα στο ΕΜΠ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Ξενόγλωσση

Aldrich, J.H., Niemi, R.G., Rabinowitz, G. and Rohde, D.W. (1982). The measurement of public opinion about public policy: A report on some new question formats. *American Journal of Political Science*, 26, pp. 391-414.

Babbie, E.R. (1990). *Survey research methods*, 2nd ed. Wadsworth, Belmont.

Backstrom, C.H. and Hursh-Cesar, G. (1981). *Survey methods*, 2nd ed. John Wiley, New York.

Coates, H., Dobson, I., Edwards, D., Friedman, T., Goedegebuure, L. & Meek, L. (2009). *The attractiveness of the Australian academic profession: A comparative analysis*, Melbourne, Vic.: LH Martin Institute, University of Melbourne & Australian Council for Educational Research & Educational Policy Institute. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://research.acer.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=higher_education

Converse, J.M. (1987). *Survey research in the united States*. University of California Press, Berkeley.

De Grauwe, P. and Ji, Y. (2013). *The legacy of austerity in the Eurozone*”, Centre for European Policy Studies, Commentary, pp. 1-6.

Deloitte (2012). *University Staff Academic Salaries and Remuneration: A comparison of New Zealand and Select International (Australia, Canada, UK and USA) Data, Universities New Zealand*. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.universitiesnz.ac.nz/files/University%20Staff%20Academic%20Salaries%20and%20Remuneration%20-%20Final.pdf>

European Commission (2007). *Study on the Remuneration of Researchers in the Public and Private Commercial Sectors*, Directorate-General for Research, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 49.

European Commission/EACEA/Eurydice (2013). *Funding of Education in Europe 2000-2012: The Impact of the Economic Crisis*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- European University Association (2013). EUA's Public Funding Observatory (Spring 2013), European University Association.
- European University Institute (2008). Towards an Open and Competitive European Area for Research Careers, Some basic findings from the Max Weber Programme Academic Careers Observatory, Report. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.eui.eu/Documents/MWP/AcademicCareers/ACODocument2008.pdf>
- Fowler, F.J., Jr. (1993). Survey research methods, 2nd ed. SAGE Publications, Newbury Park
- Krosnick, J.A. and Berent, M.K. (1993). Comparisons of party identification and policy preferences: The impact of survey question format. *American Journal of Political Science*, 37, pp. 941-964.
- Li Lian Ong & Mitchell, J.D. (2000): Professors and hamburgers: an international comparison of real academic salaries, *Applied Economics*, 32:7, pp. 869-876.
- Miller, G.A. (1956). The magical number seven, plus or minus two. *Psychological Review*, 63, pp. 81-97.
- Rumbley, L., Pacheco, I. & Altbach, P. (2008). International Comparison of Academic Salaries: An Exploratory Study, Center for International Higher Education, Boston College. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.bc.edu/content/dam/files/research_sites/cihe/pubs/Lumbley_Pacheco_Altbach_salary_report_2008.pdf
- Schuman, H., Ludwig, J. and Krosnick, J.A. (1986). The perceived threat of nuclear war, salience, and open questions. *Public Opinion Quarterly*, 50, pp. 519-536.
- Varoufakis, Y. (2011). *The Global Minotaur: America, the True Origins of the Financial Crisis and the Future of the World Economy*, Zed Books.
- Weisberg, H.F., Krosnick, J.A. and Bowen, B.D. (1997). *An Introduction to survey research, polling and data analysis*, 3rd ed. SAGE Publications, Thousand Oaks.
- Wilson, L. (2013). *The Balance of Responsibilities: University & Society in securing the financial sustainability of higher education*, UNICA RECTORS SEMINAR 2013, 27-28 September, Sofia.

Wilson, L. (2013). The Balance of Responsibilities: University & Society in securing the financial sustainability of higher education, UNICA RECTORS SEMINAR 2013, 27-28 September, Sofia.

Yates, F. (1953). Sampling methods for censuses and surveys, 2nd ed. Charles Griffin & Company, London.

AIMA (2011). The European Sovereign CDS Market, Alternative Investment Management Association. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.aima.org/filemanager/root/site_assets/regulatory_and_tax/2011-04-08_research_sovereign_cds_paper.pdf

B. Ελληνική

Javeau, C. (1996). Η έρευνα με ερωτηματολόγιο: Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή. Τυπωθήτω - Γ. Δαρδάνος, Αθήνα.

Βαρουφάκης, Γ., Πατώκος, Τ., Τσερκέζης, Λ., Κουτσοπέτρος, Χ. (2011). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011, Μελέτες / 17, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, ΙΝΕ ΓΣΕΕ, Αθήνα.

ΕΛΣΤΑΤ (2013). Έκθεση για το έλλειμμα και το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης σε συμφωνία με τον Κανονισμό του Συμβουλίου (ΕΚ) Ν° 479/2009 και τις δηλώσεις που περιλαμβάνονται τα πρακτικά του Συμβουλίου της 22/11/1993. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A0701&breadcrumbparameter=SEL03

ΕΛΣΤΑΤ (2014). Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών, Δείκτες 2009-2012, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Πειραιάς.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2007). Αριθμοί – κλειδιά της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ευρώπη, Έκδοση 2007, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, σελ. 82.

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ (2013). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Ετήσια Έκθεση 2013, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα.

Μιχοπούλου, Σ. (2014). Κρίση χρέους, δημοσιονομική λιτότητα και οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη, Μελέτες 30, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Αθήνα.

Παρατηρητήριο ΙΝΕ/ΓΣΕΕ. Η οικονομική κρίση οδήγησε σε αύξηση του πληθυσμού που αδυνατεί να καλύψει βασικές ανάγκες, <http://www.ineobservatory.gr/analyseis-kai-stoicheia/parsousiash-kai-analysh-statistikon-stoixeiwn/ti-prepei-na-gnorizete-gia-ti-ftwcheia-stin-ellada/i-oikonomiki-krisi-odigise-se-ayksisi-toy-plithysmoy-poy-adyntei-na-kalypsei-basikes-anagkes/>

Σταθακόπουλος, Β. (1997). Μέθοδοι έρευνας αγοράς, Εκδόσεις Α. Σταμούλης, Αθήνα.

Τράπεζα της Ελλάδος (2014). Το εξωτερικό Χρέος. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/debit.aspx>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

Σχολή Μηχανικών Μεταλλείων - Μεταλλουργών

Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στις σπουδές και στην καθημερινότητα των προπτυχιακών φοιτητών

Ονομάζομαι Παντελής Δημητρίου και είμαι φοιτητής στη Σχολή Μηχανικών Μεταλλείων - Μεταλλουργών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Πραγματοποιώ μια έρευνα στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας, με αντικείμενο την επίδραση της οικονομικής κρίσης στις σπουδές και στην καθημερινότητα των προπτυχιακών φοιτητών και θα ήθελα την γνώμη σας. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο, απευθύνεται σε όλους τους προπτυχιακούς φοιτητές του Ε.Μ.Π. και η επιλογή σας έγινε τυχαία. Παρακαλώ να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις με ειλικρίνεια, καθώς η επιτυχία και η ακρίβεια της έρευνας εξαρτάται από εσάς. Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας.

A. Ζητήματα καθημερινότητας

1. Σε τι βαθμό έχει επηρεάσει την καθημερινότητά σας η οικονομική κρίση ;

Πολύ

Αρκετά

Λίγο

Καθόλου

2. Έχετε κάνει περικοπές στα έξοδά σας λόγω της οικονομικής κρίσης ;

	Καθόλου	Ναι-μείωση μέχρι 10%	Ναι-μείωση 10%-20%	Ναι – μείωση 20%-30%	Ναι-μείωση 30%-50%	Ναι μείωση πάνω από 50%
Τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης						
Στέγαση						
Ένδυση/ υπόδηση						
Μετακινήσεις (π.χ. προς Ε.Μ.Π, τον τόπο κατοικίας κ.α.)						
Διασκέδαση/ ψυχαγωγία/ χόμπι						
Ξένες γλώσσες-άλλα προσόντα						
Ταξίδια/ εκδρομές						
Δαπάνες φοίτησης (π.χ. εκτυπώσεις, βοηθήματα, κ.α.)						
Άλλες κατηγορίες δαπανών						

3. Θα χαρακτηρίζατε τη διαβίωσή σας από οικονομικής πλευράς ;

Στερημένη 1 2 3 4 5 Άνετη

4. Εκτιμάτε ότι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης έχει αυξηθεί το κόστος σπουδών ;

Ναι

Όχι

4Α. Σε τι ποσοστό έχει αυξηθεί το κόστος σπουδών ; (αναφέρετε για κάθε κατηγορία) Μόνο αν απαντήσατε ΝΑΙ στην ερώτηση 4

	Μέχρι 10%	Από 10% έως 20%	Από 20% έως 30%	Από 30%έως 50%	Πάνω από 50%
Μετακινήσεις					
Διαβίωση (σίτιση-στέγαση)					
Συγγράμματα/βοηθήματα					
Άλλες δαπάνες					

5. Ποια είναι κατ' εκτίμηση τα συνολικά μηνιαία σας έξοδα; (συνολικά, δηλ. στέγαση, διατροφή, διασκέδαση, κλπ.)

Έως 200 €

200 – 400 €

400 – 600 €

600 – 800 €

800 – 1000 €

Πάνω από 1000 €

6. Από πού στηρίζετε οικονομικά για τις σπουδές σας ; (σημειώστε αυτό που σας αντιπροσωπεύει)

	Καλύπτει ένα μικρό ποσοστό των εξόδων μου	Έως 50%των εξόδων μου	Πάνω από το 50%των εξόδων μου	Καλύπτει σχεδόν το σύνολο των εξόδων μου
Οικογένεια				
Εργασία				
Υποτροφία				

6Α. Έχουν μειωθεί τα χρήματα που διαθέτει για τις σπουδές σας η οικογένειά σας ; (μόνο για όσους δήλωσαν ότι η «οικογένεια» καλύπτει σχεδόν το σύνολο των εξόδων)

Ναι

Όχι

7. Σιτίζεστε στο εστιατόριο του ΕΜΠ ;

Καθημερινά

Συχνά

Σπάνια

Καθόλου

7Α. Σιτίζεστε στο εστιατόριο του ΕΜΠ για οικονομικούς λόγους ; (μόνο για όσους δήλωσαν ότι σιτίζονται καθημερινά ή συχνά)

Ναι

Όχι

8. Η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στην οικονομική κατάσταση της οικογένειά σας ;

Πολύ

Αρκετά

Λίγο

Καθόλου

9. Αισθάνεστε ότι η οικονομική κρίση έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική σας διάθεση ;

Πολύ

Αρκετά

Λίγο

Καθόλου

10. Αισθάνεστε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τις σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειάς σας ;

Ναι – θετικά

Ναι – αρνητικά

Καθόλου

11. Αισθάνεστε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τις σχέσεις μεταξύ των φοιτητών ;

Ναι – θετικά

Ναι – αρνητικά

Καθόλου

B. Ζητήματα σπουδών

12. Σε τι βαθμό έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση τις σπουδές σας ;

Πολύ

Αρκετά

Λίγο

Καθόλου

13. Πώς έχει επιδράσει η οικονομική κρίση στις σπουδές σας ;

	Ναι	Όχι
Δεν μπορώ να παρακολουθήσω διότι πλέον εργάζομαι		
Δεν μπορώ να παρακολουθήσω διότι έχει αυξηθεί το κόστος μετακίνησης		
Δεν έχω πλέον δυνατότητα εκτυπώσεων / αγοράς βοηθημάτων		
Δεν έχω διάθεση να παρακολουθώ		

14. Κατά την άποψή σας, η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στην ποιότητα των σπουδών του ΕΜΠ ;

Πολύ

Αρκετά

Λίγο

Καθόλου

14B. Με ποιον τρόπο ; (μόνο για όσους δήλωσαν κάτι άλλο πέρα από «καθόλου»)

	Ναι	Όχι
Έχουν μειωθεί ή δεν γίνονται εργαστηριακά μαθήματα / διπλωματικές / πρακτικές		
Έχει μειωθεί το ενδιαφέρον των φοιτητών		
Έχει μειωθεί το ενδιαφέρον των καθηγητών		

15. Κατά την άποψή σας, η οικονομική κρίση έχει επιδράσει αρνητικά στη φοιτητική μέριμνα του ΕΜΠ ;

Πολύ

Αρκετά

Λίγο

Καθόλου

15B. Με ποιον τρόπο ; (μόνο για όσους δήλωσαν κάτι άλλο πέρα από «καθόλου»)

	Ναι	Όχι
Έχουν μειωθεί ή δεν δίνονται βοηθητικά συγγράμματα		
Έχουν μειωθεί παροχές σίτισης / στέγασης		
Έχουν μειωθεί άλλες παροχές (π.χ. άθλησης, πολιτισμού, κ.λπ.)		

16. Έχετε στόχο να τελειώσετε τις σπουδές σας στα 5 χρόνια ;

Ναι

Όχι

16B. Για ποιον λόγο ; (μόνο για όσους δήλωσαν ΝΑΙ)

Καθαρά οικονομικοί λόγοι

Άλλοι λόγοι

17. Συμπληρώστε τις δικές σας παρατηρήσεις και σχόλια σχετικά με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στις σπουδές σας (προαιρετικά)

Δημογραφικά στοιχεία

1. Φύλο

Αντρας

Γυναίκα

2. Έτος φοίτησης

1^ο 2^ο 3^ο 4^ο 5^ο 6^ο και άνω

3. Σχολή

.....

4. Από πόσα μέλη αποτελείται η οικογένεια σας ;

5. Έχετε άλλα αδέρφια που σπουδάζουν ;

Ναι

Όχι

6. Τα αδέρφια σας σπουδάζουν στην ίδια πόλη με εσάς ; (μόνο για όσους απάντησαν ΝΑΙ)

Ναι

Όχι

7. Που διαμένετε κατά τη διάρκεια των σπουδών σας ;

Πατρικό σπίτι

Συγγενικό πρόσωπο

Ενοικιαζόμενο σπίτι

Φοιτητική εστία

8. Από τις προτάσεις που ακολουθούν επιλέξτε εκείνη που εσείς θεωρείτε ότι περιγράφει καλύτερα την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού σας:

A: Έχουμε μεγάλη οικονομική άνεση και επομένως μπορούμε να διαθέτουμε χρήματα για να αγοράσουμε ότι επιθυμούμε.

B : Έχουμε μια σχετική οικονομική άνεση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να προσέχουμε τις σπατάλες που κάνουμε.

Γ : Μπορούμε να διαθέτουμε χρήματα για να καλύψουμε τις βασικές μας ανάγκες, δεν είμαστε όμως σε θέση να σπαταλάμε χρήματα για αγαθά που δεν μας είναι απαραίτητα.

Δ: Μερικές φορές τα χρήματά μας δεν επαρκούν για την κάλυψη ακόμη και των πιο βασικών μας αναγκών.

Σας ευχαριστώ ιδιαίτερα για το χρόνο και τη συνεργασία σας.